

Mari Lappalainen ja Laura Varvas

KEITÄ OVAT PERHESOSIAALITYÖN JA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON ASIAKKAAT?

Asiakkuuden kriteerien määrittäminen ammattilaisten
perusteluissa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Mari Lappalainen ja Laura Varvas: Keitä ovat perhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon asiakkaat? Asiakkuuden kriteerien määrittäminen ammattilaisten perusteluissa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Ohjaaja: Jenni-Mari Räsänen
Tammikuu 2022

Tässä sosiaalityön Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden määrittämistä palvelutarpeen arvioinnissa tehtävien yhteenvedojen perusteella. Tutkielmassamme teemme näkyväksi eroa lastensuojelun ja perhesosiaalityön asiakkuuden kriteerien välillä ja sitä, miten vaikea välillä on tunnistaa eroa ja selkeää rajaa näiden kahden palvelun välillä.

Tutkielmamme on laadullinen tutkimus. Tutkielmamme aineistona toimivat 177 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumenttia yhden keskisuuren kunnan alueelta. Analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Analyysissamme aineisto on jaettu Erikssonin ja Arnkilin (2012, 25) huolen vyöhykkeistöä mukaillen pienen ja kohtalaisen huolen, merkittävän huolen ja suuren huolen ryhmiin. Tutkielmamme teoreettinen viitekehys koostuu kolmesta pääluvusta, jotka koostuvat ammatillisen arvioinnin prosessin kuvaamisesta ja avaamme lapsiperheiden sosiaalipalveluita sekä työskentelyä perhesosiaalityön ja lastensuojelun rajapinnalla. Viimeinen pääluku käsittelee dokumentointia ja asiakirjadokumentteja tutkimuksessa.

Tutkimuksen tulosten mukaan asiakkuuden kriteerit olivat monenlaisia. Aineistossamme pienen ja kohtalaisen huolen teeman alle asettuneet perheet kuuluivat selkeästi sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ja heidän palvelutarpeensa oli selkeä ja avuntarve rajattu tiettyyn asiaan. Merkittävän huolen perheet olivat määrällisesti isoin joukko, joka koostui monitahoisista ongelmista. Usein kaikilla perheenjäsenillä oli omia ongelmia, ja lisäksi koko perheellä oli vuorovaikutuksen pulmia. Näiden perheiden kohdalla monialainen työskentely olisi tarpeen. Suuren huolen perheissä ongelmat olivat vakavia ja lapsi/nuori suojelun tarpeessa. Tulosten mukaan yhteenvedoissa oli harvemmin perusteltu erikseen perhesosiaalityön asiakkuuden avaamista. Lastensuojelun asiakkuutta perusteltiin usein esimerkiksi kodin ulkopuolisen sijoituksen tarpeella tai sillä, että vanhempi kieltäytyy kaikista palveluista. Raja lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä näytti epäselvältä ja rajaa venytettiin työntekijä- ja perhekohtaisesti hyvinkin paljon. Yhteenvedoissa oli nähtävissä enemmän harkintaa ja perusteluja palvelun tarpeelle kuin asiakkaan tilanteelle.

Keskeinen ja yllättäväkin johtopäätös aineistossamme oli se, että palvelutarpeen aloittamisen yhtenä syynä ollut väkivalta usein hävisi yhteenvedoissa. Yhteenvetoon kirjoitetussa lastensuojeluilmoituksessa saattoi olla tieto vakavasta väkivallasta, mutta työskentelyn kuvauksessa väkivalta mainittiin ohimennen, eikä sitä välttämättä mainittu asiakkuuden avaamisen perusteluissa enää lainkaan. Kaikille lapsille, joiden perheessä huolena oli vanhemman tekemä väkivalta, avattiin asiakkuus perhesosiaalityössä lastensuojelun sijaan.

Avainsanat: Palvelutarpeen arviointi, perhesosiaalityö, lastensuojelu, asiakkuuden määrittäminen, ammatillinen harkinta, rajatyö, asiakirjadokumentit

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Mari Lappalainen ja Laura Varvas: Keitä ovat perhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon asiakkaat?
Asiakkuuden kriteerien määrittäminen ammattilaisten perusteluissa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa
Master's Thesis
Tampere University
Social Work
Supervisor: Jenni-Mari Räsänen
January 2022

This Master's thesis on social work examines the determination of client status between family social work and child protection on the basis of summaries in the assessment of services need. In our thesis, we make visible the distinction between the criteria for child protection services and family social work customer care and how difficult it is to identify the difference and to draw clear line between the two services.

Our thesis is a qualitative study. It consists of material of 177 services need assessment summary documents from one medium-sized municipality in Finland. Material based content analysis has been used as an analysis method. In our analysis, the data is divided into groups of small and moderate concern, significant concern and great concern, to adapt the Eriksson and Arnkil (2012, 25) zones of concern. The theoretical framework of our thesis consists of three main chapters, consisting of describing the process of professional evaluation and opening social services for families with children and working at the interface between family social work and child protection. The last main chapter deal with documentation and documents is at the subject of research. The following chapters discuss the analysis, results and conclusions of the study.

Study results show a wide range of criteria for clienthood. In our material, families who settled under a small and moderate theme of concern were clearly within the services under the Social Care Act. Their need for service was clear and the need for assistance limited to a particular issue. Families of significant concern were quantitatively the largest group consisting of multi-faceted problems. Often all members of the family had the problems of their own and moreover, the problems of interactions and communication as a family. For these families, multidisciplinary work would be necessary. In high concern families, the problems were serious and the child/young in need of protection. According to the results, the summaries had less often justified the opening of the clienthood of family social work separately. Child protection clienthood were often justified, for example, by the need for foster care or by the fact that the parent refused all services. The line between child protection services and family social work looked unclear and was stretched on an employee and family basis very much. The summaries could see more consideration and justification for the need for service than for the customer's situation.

The key and surprising finding in our material was the disappearance of the violence that was often one of the causes of the initiation of the need for service. The child protection notice written in the summary may have contained information about serious violence, but in the description of the work, the violence was mentioned in passing or was not necessarily mentioned in the rationale for opening clienthood at all. All the children whose family concern was the violence perpetrated by a parent clienthood was opened in family social work rather than child protection.

Keywords: assessment of the need for social service, family social work, child protection, definition of clienthood, professional judgement, boundary work, documentary documents

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 JOHDANTO	6
2 AMMATILLISEN ARVIOINNIN PROSESSI PALVELUTARPEEN TUNNISTAMISESTA ASIAKKUUDEN MÄÄRITTYMISEEN	9
2.1 Lapsiperheiden tuen tarpeiden ja suojelun tarpeen tunnistaminen palvelutarpeen arvioinnissa	9
2.2 Ammatillinen harkinta ja viranomaisen harkintavalta palvelun- ja asiakkuuden tarpeen arvioinnissa	15
2.3 Lapsiperheiden palvelutarpeen tunnistaminen arviointityössä	19
3 ENNALTAEHKÄISYSTÄ KOHTI LAPSEN SUOJELUA	23
3.1 Perhesosiaalityön tavoitteena ennaltaehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen	24
3.2 Perheen tukemisesta kohti lapsen suojelua ja puuttumista perheen sisäisiin asioihin	28
3.3. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla	32
4 DOKUMENTOINTI JA ASIAKIRJAT SOSIAALITYÖSSÄ JA SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA	36
4.1 Dokumentointi sosiaalityön ammatillisen arvioinnin ja harkinnan välineenä	36
4.2 Asiakirjadokumentit tutkimuksessa	39
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	42
5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	42
5.2 Aineiston hankinta	43
5.3 Tutkimusmenetelmä ja analyysin kuvaus	44
5.4 Eettiset kysymykset	50
5.5 Aineiston kuvaus	53
6 ASIAKKUUDEN KRITTEERIEN TUNNISTAMINEN YHTEENVEDOISSA	57
6.1 Asiakkuuden perusteluina pienet ja kohtalaiset huolet perheessä	58
6.2 Asiakkuuden perusteluina merkittävät huolet	62
6.3 Asiakkuuden perusteluina suuret huolet ja lapsen suojelun tarve	71
6.4. Yhteenveto tuloksista	82
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	87
7.1 Lapsen ja perheen edun toteutuminen asiakkaaksi valikoitumisen eri vaiheissa	88
7.2 Tutkielman toteutuksen ja luotettavuuden arviointi ja jatkotutkimustarpeet	91
LÄHTEET	94

Taulukot

Taulukko 1. Vanhempaan liittyvät kriteerit	47
Taulukko 2. Lapseen liittyvät kriteerit	48
Taulukko 3. Perhedynamiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit	48
Taulukko 4. Lasten ikäjakauma yhteenvedoissa syntymävuoden mukaan	53
Taulukko 5. Tulokset	55

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman kohteena on lapsiperheiden palveluiden asiakkuuden kriteerien määrittäminen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Työskentelemme molemmat sosiaalityöntekijän viransijaisina, toinen perhesosiaalityössä ja toinen lastensuojelun avohuollossa. Työssämme olemme huomanneet sen, että raja perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä on häilyvä. Usein perheissä on monia tuen tarpeita päällekkäin ja haasteet ovat monimutkaisia ja monitahoisia. Käytännön työssä on ajoittain hankala tunnistaa, milloin lapsi on lastensuojelun tarpeessa ja milloin riittää perhesosiaalityön asiakkuus. Halusimme selvittää, minkälaisina asiakkaiden tilanteet näyttäytyvät palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa ja millä perusteella heille avataan asiakkuus joko perhesosiaalityössä tai lastensuojelussa. Mitkä ovat asiakkuuden kriteerit?

Tutkielmassamme käymme läpi 177 joko perhesosiaalityöhön tai lastensuojelun avohuoltoon siirtyneen asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoa vuodelta 2020 yhden keskisuuren kunnan alueelta. Toteutimme tutkimuksen käymällä läpi palvelutarpeen arvioinnissa tehtävän yhteenvedon, jossa on koottuna tulosityy, palvelutarpeen arvioinnin kooste ja perustelut asiakkuuden avaamiselle. Asiakastietojärjestelmässä palvelutarpeen arvioinnin lopuksi selvitys päätetään kokonaan tai tehdään ohjauspäätös joko lastensuojelun avohuoltoon tai sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen palveluihin perhesosiaalityöhön. Lastensuojelussa lapsen omatyöntekijänä toimii aina sosiaalityöntekijä. Perhesosiaalityössä omatyöntekijänä voi olla joko sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen omatyöntekijän tulee aina olla sosiaalityöntekijä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 3§.) Asiakastietojärjestelmässä olevalla hakutyökalulla saatiin haettua kaikki ne asiakkaat, joille jokin näistä ohjauspäätöksistä on tehty.

Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan vuonna 2015. Sen tarkoituksena oli vahvistaa yleisten ehkäisevien perhepalvelujen osuutta ja siten vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Sosiaalihuoltolain uudistus merkitsi lapsiperheiden palveluille suurta muutosta, koska aiemmin kunnat olivat järjestäneet lapsiperheille tarkoitetut palvelut enimmäkseen lastensuojelun palveluina. Uudistuksessa keskiössä oli uusi toimintamalli, jonka mukaan heti asiakkuuden alkaessa kartoitetaan asiakkaan ja koko hänen perheensä tilanne kokonaisvaltaisesti. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65–67.)

“Erityisen tuen tarve määritellään sosiaalihuoltolaissa (3 §) samalla tavalla kuin lastensuojelun tarve lastensuojelulaissa (27 §), mikä on aiheuttanut hämmennystä lakien soveltamisessa. Kummankin lain

mukaan kyse on tilanteesta, jossa lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Lastensuojelun tarpeen erityisenä kriteerinä on pidetty tilannetta, jossa sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tai niitä ei oteta vastaan, vaikka ammattilaiset arvioisivat ne välttämättömiksi (ks. LSL 27 §). Tämä määritelmä on kuitenkin ongelmallinen: jotta sosiaalihuoltolain mukaisen tuen riittämättömyyttä voidaan käyttää lastensuojelutarpeen perusteena, tulee kyetä erittelemään, mitkä ovat keskeiset sisällölliset erot sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaisten palvelujen välillä. Lastensuojelulain mukaisen palvelun olisi tarjottava lapselle ja perheelle jotakin sellaista, mitä sosiaalihuoltolain mukaisesta palvelusta ei ole saatavilla.” (Alatalo ym. 2019, 13.)

Lasten ja nuorten hyvinvointi on parantunut viime vuosina. Positiivisesta kehityksestä huolimatta terveys- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet. Alle kouluikäisten perheistä arvelaan 10–30 prosenttia olevan tuen tarpeessa. Kouluikäisistä lapsista tarvitsee tehostettua tukea 15 prosenttia ja erityistä tukea noin viisi prosenttia. Myös koulupudokkaiden määrä on kasvanut. Monissa perheissä arki tuntuu haastavalta. Väkivallan ja kiusaamisen uhreiksi joutuneiden määrä on suurempi kuin kahteenkymmeneen vuoteen, ja Suomessa esiintyy eniten perheväkivaltaa ja päihteiden käyttöä pohjoismaisista perheistä. Yli puolet pienten lasten vanhemmista on huolissaan omasta jaksamisestaan. Vanhemmuuden tukemiseen, ongelmien aikaiseen huomaamiseen ja niiden kasautumisen ehkäisemiseen tarvitaan uudenlaisia toimenpiteitä ja panostamista. (Perälä ym. 2012, 12–13.) Lapsen oikeuksien ja edun toteutuminen työskentelyssä edellyttää ammattilaisilta rohkeutta kysyä vaikeita asioita ja myös kuunnella ja kuulla, mitä lapset ja heidän vanhempansa kertovat. Vastavuoroinen vuoropuhelu yli organisaatorajojen sekä eri ammattikuntien osaamisen tunnistaminen ja arvostaminen on tarpeen eri ammattiryhmien välillä. (Alatalo 2017, 67.) Sosiaalihuoltolain tarkoitus oli madaltaa perheiden kynnystä hakea ja saada apua. Toisaalta hyvinvointierot kasvavat edelleen. Meidän tutkimuksemme tuo tärkeää tietoa siitä, miten palvelutarpeen arvioinnissa tunnistetaan ja perustellaan lasten ja perheiden tuen tarve ja minkälaisilla palveluilla heidän ongelmiinsa pyritään vastaamaan.

Sosiaalihuoltolaki mahdollistaa entistä paremmin varhaisen tuen lapsiperhepalveluissa. Sosiaalihuoltolain soveltamisesta ei ole koottu systemaattisesti tutkimustietoa, mutta lastensuojelun kansallisissa kehittämisverkostoissa ja tehdyissä kyselyissä on noussut toistuvasti esiin sosiaalihuoltolain tulkinnan ja toimeenpanon haasteellisuus. Esiin nousseet ongelmat liittyvät erityisesti palvelutarpeiden käytäntöihin ja tuen tarpeen määrittämiseen. Lastensuojelun tilastojen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvaa edelleen huolimatta palvelujen kehittämisestä sosiaalihuoltolain ohjaamaan suuntaan. Ennaltaehkäisevät palvelut eivät

siis vastaa tällä hetkellä lasten ja perheiden avun ja tuen tarpeeseen riittävällä tavalla. (Alatalo ym. 2019, 2–9.) Palvelutarpeen arvioinnissa tarvitaan herkkyyttä kuulla ja tunnistaa perheen ja etenkin lapsen tilanne oikein, jotta voidaan tehdä perusteltu ratkaisu asiakkuuden ja palveluiden tarpeesta. Meidän tutkimuksemme pyrki osaltaan selvittämään, miten ammattilaiset tunnistavat tuen tarpeen ja mihin ratkaisuihin he päätyvät arviointia tehdessään.

Tutkielmamme aihe on ajankohtainen ja tärkeä. Rasan ja Vuolukan (2019, 260) mukaan perhesosiaalityö on jäänyt lastensuojelua vähemmälle huomiolle tutkimuksissa, tieteellisissä keskusteluissa sekä sosiaalityön menetelmiä kehitettäessä. Perhesosiaalityön tehtävä ei ole vain lastensuojelun kautta paikantuva sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä. Tavoitteena on työn oikea-aikaisten, vaikuttavien ja tuloksellisten interventioiden kohdistaminen perheyhteisöön. (Emt.) Pyrimme osaltamme tuomaan tutkielmassamme näkyväksi eroa lastensuojelun ja perhesosiaalityön asiakkuuden kriteereiden välillä ja samalla myös sitä, kuinka vaikea toisinaan on tunnistaa eroa ja selkeää rajaa näiden kahden palvelun välillä.

Tutkielmamme teoreettinen viitekehys koostuu kolmesta pääluvusta. Aloitamme tutkimusraportin kuvaamalla ammatillisen arvioinnin prosessia palvelutarpeen arvioinnissa, työntekijän käyttämää harkintavaltaa sekä palvelutarpeen tunnistamiseen liittyviä kysymyksiä. Toisessa pääluvussa avaamme perhesosiaalityön ja lastensuojelun käsitteitä sekä työskentelyä näiden kahden palvelun rajapinnalla. Viimeisessä pääluvussa käsittelemme dokumentteja ja asiakirjoja tutkimuksen kohteena, sillä oma aineistomme koostui valmiista asiakirjadokumenteista. Teoreettisen paikannuksen jälkeen esittelemme tarkemmat tutkimuskysymyksemme sekä kuvaamme aineiston hankintaa, aineistoa ja analyysin toteuttamiseen liittyviä kysymyksiä. Tulososiossa esittelemme aineistosta nousseet teemat liittyen perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden kriteereihin sekä palvelutarpeen arvioinnin tehneiden ammattilaisten perusteluihin, määrittelemälläme huolenvyöhykkeiden viitekehyksellä alkaen pienestä huolesta ja siirtyen huolenvyöhykkeellä kohti suurta huolta ja lastensuojelun tarvetta. Tuloksissa olemme halunneet nostaa esiin etenkin perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä olevan rajan ja toisaalta myös sen häilyvyyden. Lopuksi vedämme tutkimustulokset yhteen Johtopäätökset ja pohdinta -luvussa, jossa pohdimme tuloksissa nousseita kysymyksiä ja kehittämissuhteita liittyen palvelutarpeen arviointiin ja oikean palvelun tunnistamiseen lapsen edun toteutumiseksi. Lisäksi pohdimme tutkimuksen toteutukseen ja parityöskentelyyn liittyviä kysymyksiä ja otamme kantaa jatkotutkimustarpeisiin.

2 AMMATILLISEN ARVIOINNIN PROSESSI PALVELUTARPEEN TUNNISTAMISESTA ASIAKKUUDEN MÄÄRITTÄMISEEN

Vuonna 2017 Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yhteensä 55 884 lasta ja nuorta, eli 4,5 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista. Asiakasmäärä lastensuojelussa on vähentynyt selkeästi Thl:n mukaan sosiaalihuoltolain voimaantulon jälkeen. Lastensuojelun asiakkuuden alkamisen määritelmä on vaikuttanut asiakasmäärien laskuun. Asiakkuus ei enää ala siitä, kun lapsen asia tulee vireille ja asiakkuuden tarvetta aletaan selvittämään. Asiakkuus lastensuojelussa alkaa, jos palvelutarpeen arvioinnissa arvioidaan ja tunnustetaan tarve lastensuojelun asiakkuudelle. Palvelutarpeen arvioinnin onnistuminen on merkittävä tekijä lapsen ja hänen perheensä oikeanlaisen tuen ja avun saamisessa oikeaan aikaan. Moniammatillinen palvelutarpeen arviointi on tarpeen lapsen, nuoren ja hänen perheensä erityistason palvelutarvetta arvioitaessa, mutta se edellyttää kaikkien yhdyspintojen sujuvaa toimintaa. (Kananoja & Ruuskanen 2018, 17–27.)

2.1 Lapsiperheiden tuen tarpeiden ja suojelun tarpeen tunnistaminen palvelutarpeen arvioinnissa

Ennen sosiaalihuoltolain voimaan astumista palvelutarpeen arvioinnista ja sen yhteydessä tehtävästä lastensuojelutarpeen arvioinnista käytettiin nimeä lastensuojelun alkuarviointi (Hietämäki 2015, 49). Sen vuoksi me käytämme tutkielmassamme kumpaakin termiä riippuen lähteen julkaisuvuodesta.

Palvelutarpeen arviointi aloitetaan, kun sosiaalihuollon työntekijä saa tiedon sosiaalihuollon tarpeesta olevasta henkilöstä. Alaikäisen lapsen kohdalla palvelutarpeen arviointi käynnistyy yleensä joko lastensuojeluilmoituksesta tai yhteydenottoopyynnöstä sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi. (THL Palvelutarpeen arviointi.) Lastensuojeluilmoituksen tehtävänä on tiedottaa viranomaisia sellaisista perheistä ja lapsista, joilla voi olla avun ja tuen tarve (Räty 2019, 23). Cocozzan (2007) tutkimuksen mukaan tyypillisiä lastensuojeluilmoituksen huolia ovat lapsen rikollisuus, vanhemmuuteen liittyvät pulmat, laiminlyönti, pahoinpitely, vanhempien itsensä tekemä ilmoitus, lapsen päihteiden käyttö, lapsiin liittyvät ongelmat ja perhekonfliktit. Jokainen tehty

lastensuojeluilmoitus tulisi käsitellä asianmukaisesti ja selvittää. Epämääräinen lainsäädäntö ja selkeiden kriteerien puuttuminen alustavassa arvioinnissa kuitenkin luo vaaran, että lastensuojeluilmoituksen käsittely ei johda toimenpiteisiin lapsen suojelemiseksi. Selkeiden kriteerien puuttuminen voi johtaa siihen, että kaltoinkohdeltuja lapsia ei tunnisteta huolimatta ammattilaisten tekemistä ilmoituksista. Ammattilaisten tekemien lastensuojeluilmoitusten määrä on arvioitu vähäiseksi verrattuna lasten kaltoinkohtelun esiintymiseen. (Emt.)

Lastensuojeluilmoituksesta tulee seurata välittömästi lapsen kiireellisen lastensuojelun tarpeen arviointi. Lastensuojelun tarve selvitetään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, ellei selvästi nähdä asian olevan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. (Räty 2019, 231–232.) Alkuarvioinnilla eli palvelutarpeen arvioinnilla tarkoitetaan uusien asiakasperheiden kanssa tehtävää lapsen ja hänen perheensä tilanteen perusteellista arviointia, jonka tarkoituksena on kartoittaa lapsen ja hänen perheensä tuen tarpeet ja vanhempien kyky vastata lapsen tarpeisiin. Alkuarvioinnissa selvitetään myös suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkuuden tarve. (Hietamäki 2015, 51.) Sosiaalihuoltolain 36§ mukaisesti ”palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenotosta, jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi. Arviointi on tehtävä loppuun viiveettä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla määräaika on kolme kuukautta.” (THL palvelutarpeen arviointi).

Palvelutarpeen arvioinnin sisällön laajuuden määrittävät henkilön yksilöllinen elämäntilanne ja siihen liittyvä sosiaalisen tuen tarve. Lapsiperheiden kohdalla on samassa yhteydessä selvitettävä ja arvioitava sekä lapsen että aikuisen tuen tarve. Joidenkin kohdalla se voi edellyttää monialaisia toimia ja eri tahojen toimien yhteensovittamista. (Araneva 2016, 83–87.) Yhteinen vastuunotto asiakkaan tilanteesta vähentää kuormitusta ja päällekkäistä työtä, mutta se edellyttää yhdessä luotuja sopimuksia ja yhteisiä toimintatapoja. Sosiaalihuollon palvelut tarjoavat monenlaista apua ja tukea lapsiperheille, mutta ne ovat silti vain yksi osa palvelukokonaisuutta. (Alatalo ym. 2019, 19.) Moniammatillisuus lapsi- ja perhepalveluiden palvelutarpeen arviointityössä edellyttää ammattilaisten yhteisen koulutuksen lisäämistä yhteistyökysymyksissä. Merkittävää yhteistyössä ei ole ainoastaan rakenne, jossa toimitaan, vaan myös se institutionaalinen tehtävä, jota palvelutarpeen arvioinnissa toteutetaan. (Nieminen 2020, 14–15.)

Alkuarviointi on yhtäältä oma erillinen prosessinsa, jolla on alku ja loppu. Toisaalta se toimii myös käynnistäjänä suunnitelmalliselle sosiaalityölle silloin, kun asiakkuus jatkuu. Alkuarvioinnissa tehty yhteenveto toimii suunnitelmallisen sosiaalityön asiakassuunnitelman pohjana. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236–244.) Palvelutarpeen arvioinnista tulee laatia kirjallinen yhteenveto, joka

sisältää koonnin asiakkaan tilanteesta, arvion erityisen tuen ja sosiaalipalveluiden tarpeesta sekä sosiaalihuollon ammattilaisen arvion asiakkuuden tarpeesta joko sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaisessa sosiaalityössä. Yhteenvetoon on tärkeä kirjata myös asiakkaan oma näkemys tilanteestaan ja tuen tarpeesta. (Araneva 2016, 83–87.) Suunnitelmallinen sosiaalityö onnistuu parhaiten silloin, kun arviointi on tehty suunnitelmallisesti ja huolellisesti. Suunnitelmallisuus alkuarvioinnissa onnistuu, kun työntekijä etenee arvioinnissa johdonmukaisesti sekä dokumentoi ajantasaisesti kerryttämäänsä tietoa. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236–244.) Arvioivasta kirjoittamisesta on kyse silloin, kun kirjoittaja tuo esiin, mitä hän ajattelee tai tuntee (Thompson & Hunston 2000, 6). Tutkimuksemme aineisto koostuu palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista ja tutkielmamme tuottaakin tärkeää tietoa myös siitä, miten yhteenvedot asiakastyön arjessa pystytään rakentamaan.

Alkuarvioinnin yhteydessä pyritään täsmentämään asiakkaan tilannetta ja sitä, mihin halutaan muutosta, ongelman syntymekanismia sekä erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Alkuarvioinnin ja suunnitelmallisen sosiaalityön kysymykset liittyvät tiedon luonteeseen, tuottamiseen ja käyttämiseen, jotka paikantuvat asiakkaan ja työntekijän kohtaamisiin ja niissä muodostuviin henkilöllisyyksiin. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 219–225.) Alkuarviointi on interventio, jonka tavoitteena on lisätä ymmärrystä lapsen ja hänen perheensä tilanteesta ja jonka avulla muodostetaan lähtökohta jatkotyöskentelylle ja tarvittavista tukitoimista päättämiseksi alkuarvioinnin jälkeen. Keskeisiä periaatteita työskentelyssä ovat tiedon lisäämisen lisäksi työskentelyn prosessimaisuus, avoimuus, hyvän asiakassuhteen muodostaminen, voimavarakeskeinen työskentely, lapsikeskeisyys ja asiakkaan osallisuus. (Hietämäki 2015, 51.)

Sosiaalihuollon tulisi perustua ammattihenkilön ja asiakkaan yhteistyöhön ja yhteiseen suunnitteluun. Palvelutarpeen arviointi sekä mahdollinen asiakassuunnitelman laatiminen arvioinnin yhteydessä on tarkoitettu myös varhaiseksi tueksi, jonka aikana tuen tarpeessa oleva henkilö itse arvioi ammattilaisen avustuksella omaa elämäntilannettaan ja pohtii keinoja myönteisen muutoksen aikaansaamiseksi. (Araneva 2016, 83–87.) Alkuarvioinnissa tuotettu tieto määrittää tulevia ratkaisuja ja suunnitelmallisen sosiaalityön alkua. Uutta tietoa rakennetaan työskentelyn edetessä eikä tiedon näkökulmasta alkuarviointi ja muutokseen tähtäävä suunnitelmallinen työ välttämättä eroakaan toisistaan kovinkaan paljoa. Suunnitelmallinen sosiaalityö ja alkuarviointi kytkeytyvät toisiinsa ja muodostavat jatkumon. Tiedon keräämisen ja arvioinnin lisäksi alkuarvioinnin yhteydessä rakennetaan yhteistä luottamusta sekä perustaa vuorovaikutukselle ja työskentelysuhteelle. Alkuarvioinnilla on myös muutokseen tähtäävä tavoite, esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitys voi jo itsessään joissain tapauksissa olla riittävä väliintulo, eikä tarvetta suunnitelmalliselle sosiaalityölle

nouse. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 219–225.) Usein kuitenkin palvelutarpeen arviointi on työntekijävetoinen. Arvioinnin päätteeksi ammattilaiset tarjoavat valmiiksi määriteltyä palvelupakettia asiakkaalle. Tällaisella työskentelytavalla on elementtejä patriarkaalisesta hallinnasta, joka haastaa palvelun käyttäjien osallisuuden ja tasavertaisen osallistumisen. (Juhila ym. 2015, 612–630.)

Useat palvelutarpeen arvioinnit voivat johtaa ajan hukkaan ja tärkeiden tietojen menettämiseen. Varhaisessa vaiheessa tarjottu oikeanlainen apu ja tuki vähentävät jatkuvia arviointeja, ja näin aikaa jää enemmän perheiden auttamiseen kuin jatkuvaan arviointiin. (Axford & Little 2006, 299–312.) Alatalo ja kumppanit (2019, 10–17) toteavat, että kunnissa on tehty palvelutarpeen arviointeja tavalla, joka saattaa viivästyttää asiakkaan avun ja tuen saantia sekä estää asiakasperheiden osallisuuden toteutumista ja hankaloittaa tiedonkulkua viranomaisten välillä. Palvelutarpeen arvioinnissa on tavoitteena se, että asiakkaan tarpeet tulevat tunnistetuiksi oikein ja hän saa tarpeisiinsa nähden oikeanlaisia sosiaalipalveluja. Liian suppeasti tehty palvelutarpeen arviointi voi aiheuttaa sen, että lastensuojelun tarve jää huomaamatta ja toisaalta taas liian laajasti tehty arvio voi hidastaa palvelujen saamista oikea-aikaisesti. (Emt.) Puutteellinen arviointiprosessi voi johtaa erilaisten tukipalveluiden summittaiseen kokeiluun ilman todellista tietoa lapsen ja vanhemman tarpeista tai vanhempien kyvyistä ja mahdollisuuksista (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236–244). Perheen tilanteen kokonaisvaltainen arviointi ja lapsen kaltoinkohtelun tunnistaminen on haastavaa. Tunnistamistyötä vaikeuttavat epätäydelliset ja epätarkat tiedot perheen tilanteesta, liian suuri työmäärä sekä paineet saada arviointi ja työ tehdyksi ajallaan. (Saltiel 2016, 2104–2119.)

Sosiaalityöntekijän johdolla tehtävää laajaa palvelutarpeen arviointia ja sen yhteydessä tehtävää lastensuojelutarpeen arviointia tarvitaan, kun perheellä on useita päällekkäisiä palveluita tai niiden tarpeita ja niiden kokonaisuus on vaikeasti hahmotettava. Laaja palvelutarpeen arviointi tarvitaan myös silloin, kun “lapsen kasvuolosuhteet mahdollisesti vaarantavat lapsen terveyttä, hyvinvointia tai kehitystä tai että lapsi itse käyttäytymisellään mahdollisesti vaarantaa niitä.” (Alatalo ym. 2019, 17.) Rajala ja kumppanit (2016, 20–38) ehdottavat lastensuojeluasian luokituksen yhdenmukaista käyttöönottoa kaikissa asiakkuusprosessin vaiheissa samanlaisena. Luokitus tulisi sisällyttää asiakirjoihin palvelutarpeen arviossa, lastensuojeluilmoituksen arviossa, päätöksessä lapsen huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta, päätökseen kiireellisestä sijoituksesta ja kiireellisen sijoituksen jatkamisesta ja huostaanottohakemuksessa hallinto-oikeudelle. Syyluokitus muodostuisi seitsemästä pääluokasta. Pääluokat ovat lapsen altistuminen väkivallalle, lapsen elinympäristö, lapsen tarpeiden laiminlyönti, lapsen altistuminen perheristiriidoille, lapsen terveys ja kehitys, kasvatuksesta vastaavan toimintakyky, lapsen käyttäytyminen ja muu syy. (Emt.) Tällainen luokitus toisi

selkeämmin yhteenvedoissa esille lastensuojelun asiakkuuden kriteerit ja perustelut lapsen suojelun tarpeelle. Luokitus voisi auttaa myös ammattilaisia ottamaan huomioon nämä seikat jokaisessa arvioinnissa ja myös siten tunnistamaan helpommin riskitekijöitä lapsen elämässä.

Huuskosen ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa tuli esiin, että asiakkuus lastensuojelussa oli alkanut suurimmalla osalla lastensuojeluilmoituksen perusteella. Kuitenkin lapsista 34 prosentin kohdalla ei ollut vastaanotettu yhtään lastensuojeluilmoitusta. Näin ollen lastensuojeluasiakkuus oli alkanut vanhempien tai lapsen omasta hakemuksesta. Asiakkuus lastensuojelussa alkaa ja jatkuu, jos lapsen olosuhteissa on kuormittavia psykososiaalisia ongelmia, joihin puuttuminen kuuluu lastensuojelun työtehtäviin. (Emt.) Jud, Fallon & Trocmén (2012, 983–988) Kanadassa tehdyssä tutkimuksessa tuli esiin, ettei lastensuojelun asiakkuuden avaamiselle ole yhtä selkeää syytä, vaan ongelmien syyt olivat moninaisia. Lapsen nuoren iän ja parisuhdeväkivallan esiintyminen perheessä nostivat todennäköisyyttä asiakkuuden avaamiseksi. (Emt.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä on oltava tarkkana siinä, kuka on tai ketkä ovat asiakkaina ja mikä on työskentelyn kohde. Lapsiperheiden sosiaalityössä keskustelu kääntyy herkästi tasapainoiluksi siitä kumman - lapsen vai vanhemman - tarpeet tulee ensisijaisesti ottaa huomioon. Kritiikissä tuodaan usein esille lapsen näkymättömyys lastensuojelun käytännöissä. Lapsen tulee olla lastensuojelun sosiaalityössä keskeisessä asemassa, ja osa alkuarviointia on myös lapsen oman mielipiteen selvittäminen sekä sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen henkilökohtainen tapaaminen. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 230–236.) Alho ja kumppanit (2018, 91) toteavat, ettei palvelutarpeen arvioinnissa aina tavata lasta henkilökohtaisesti. Vanhempia tavataan ja tieto kulkee aikuisten kesken eikä lapsen tapaamista välttämättä nähdä tarpeellisena. Tällaista käytäntöä ei voida nähdä lapsilähtöisenä, ja näin jäädyään myös vaille tärkeää lapsen tuottamaa käsitystä hänen omasta ja hänen perheensä tilanteesta. (Emt.) Myös Cocozzan (2007) tutkimuksessa sosiaalityöntekijä tapasi lastensuojeluilmoituksen johdosta yleensä vanhemmat, mutta otti yhteyttä lapseen vain 53 prosentissa ilmoituksista.

Ferguson (2016, 1007–1023) tarkasteli artikkelissaan lapsen näkymättömyyttä lastensuojelun käytännöissä. Useimmiten työtä tehdään lapsilähtöisesti, mutta aina näin ei ole. On tapauksia, joissa lapsi on vakavasti loukkaantunut tai kuollut vanhempiensa toimesta. Usein näissä tapauksissa työskentely on ollut aikuislähtöistä. Lapsi on jäänyt näkymättömäksi. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyyn ja lapsikeskeisyyteen vaikuttivat organisaatiokulttuuri, työn aikarajoitukset ja riittämätön tuki vaikeiden tilanteiden ja tunteiden käsittelyyn ja ajatusten jäsentämiseen. Hurtigin (2006, 169) mukaan sosiaalityössä voidaan puheissa ohittaa lasten tiedon erityisyys. Lapsikeskeisen

arvioinnin tavoitteena on lapsen elämäntilanteen ja arjen selvittäminen sekä arvioida lastensuojelun tarvetta. Lapsikeskeinen arviointi ei pidä sisällään vain arviointia ja työntekijän tarpeista nousevaa selvitystyötä, vaan on samanaikaisesti vaikuttavaa sosiaalityötä. (Ervast & Tulensalo 2006, 15.)

Jaakkola (2016, 2–5, 107–108) tutki sosiaalityössä tarvittavia sosiaalityön tietoja ja taitoja lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Hän pyrki tutkimuksessaan löytämään vastauksia siihen, millaista tietotaitoa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvitaan sosiaalityöntekijöiden mukaan. Tulosten mukaan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityö paikantuu asiakkaan tiedon lisääjäksi, ajatusten herättelijäksi ja muutoksen ensiasteeksi. Arviointityö näyttäytyy aineiston perusteella kuitenkin ristiriitaisena. Työntekijät toivat esiin kokemuksen osaamisensa vajaakäytöstä ja pelkäävänsä lastensuojelutyössä tarvittavan osaamisen heikkenevän, kun asiakastyö keskittyy vain arviointiin varsinaisen suunnitelmallisen muutostyöskentelyn sijaan. Riskinä on se, että arviointia tekevät työntekijät eivät enää ole perillä lastensuojelun ja perhesosiaalityön prosesseista ja yhteistyö eri palvelualueiden välillä jää vähäiseksi. (Emt.) Niemisen (2020, 14–15) mukaan lastensuojeluasioille ominainen psykososiaalinen, juridinen, moraalinen ja emotionaalinen monimutkaisuus haastaa ei lapsi- ja perhekysymysten asiantuntijoita ja yhteisen jakamisen käytäntöjä.

Jaakola toteaa väitöskirjassaan (2020, 98), että lapsen laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun tunnistaminen ja sen vaikeus sekä siihen liittyvä epävarmuus kuuluvat osaksi sosiaalityössä tehtävää vaativaa arviointityötä. Lapsen tilanteen arviointi lapsen elämässä olevien riskitekijöiden kautta on ammattilaisen tehtävä, joka vaatii uskallusta ja toisaalta myös herkkyyttä ja hienotunteisuutta. Ammattilaisen vastuu ja arvioinnin vaativuus nousevat esiin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa Jaakolan tutkimuksessa. (Emt.) Kokonaisvaltainen lapsen ja perheen tilanteen arviointi on monimutkainen ja monitahoinen prosessi, joka vaatii osaamista. Mahdollisuus saada ohjausta ja reflektoida tilanteita on tarpeen, jotta työntekijä voi kehittyä arvioinnin ammatissa. Työntekijöiden vaihtuvuus ja liian pienet resurssit ovat ongelma laadukkaana arvioinnin kannalta organisaation näkökulmasta. (Platt 2011, 157–169.) Benbenishty ja kumppanit (2016, 62–75) toteavat, että arvioinnin tulisi perustua lapsen ja perheen tilanteeseen, ei työntekijän henkilökohtaisiin arvoihin ja asenteisiin. Strukturoidut arviointimenetelmät voisivat auttaa vähentämään ammattilaisen henkilökohtaisten mielipiteiden vaikutusta arvioinnin lopputulokseen. (Emt.)

2.2 Ammatillinen harkinta ja viranomaisen harkintavalta palvelun- ja asiakkuuden tarpeen arvioinnissa

Palvelutarpeen arviointia tekevä sosiaalityöntekijä käyttää monenlaista ammatillista harkintaa ja harkintavaltaa. Tehdessään arviointia ammattilainen on portinvartijana monen eri palvelun ja asiakkuuden edessä. Minkälaisista palveluista lapsi ja perhe hyötyvät, vai riittävätkö kaikille lapsille ja perheille tarkoitetut universaalit palvelut, kuten päivähoito, koulu ja oppilashuolto? Mikäli asiakkuus avataan, sosiaalityöntekijän tulee harkita asiakkuutta joko sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaan. Palvelutarpeen arvioinnissa myös usein otetaan kantaa tai jo haetaan perheen tarvitsemia palveluita, joten ammatillista harkintaa tulee tehdä myös eri palveluiden välillä. Lapsiperheiden palveluissa kaiken harkinnan keskiössä tulisi olla lapsen edun toteutuminen. Kuvaamme tässä luvussa, mitä kysymyksiä ammatilliseen harkintaan ja harkintavaltaan liittyy viranomais- ja sosiaalityössä.

Sosiaalityöntekijät toimivat etulinjassa ja käyttävät harjoittaessaan ammatillista itsemääräämisoikeuttaan ja asiantuntemustaan myös harkintaa. Harkinta vaatii työntekijältä taitoa tehdä toimivia päätöksiä osana ongelmanratkaisua sekä mahdollisuutta toimia tekemänsä ammatillisen arvionsa mukaisesti. (Palola 2014, 1–4.) Sosiaalityöntekijöiden tarvitsee soveltaessaan ammatillista harkintaa noudattaa erilaisia ohjeita ja organisaationsa tavoitteita ja toisaalta sosiaalityöntekijöiden odotetaan toimivan asiakkaidensa asianajajina ja puolustajina (Blomberg ym. 182–183). Yhteiskunnan näkökulmasta viranomaisten harkintavalta perustuu toisaalta ihmisten ongelmatilanteiden monimutkaisuuteen ja harkintatilanteessa käytettävissä olevaan puutteelliseen tietoon ja toisaalta taas taloudellisten voimavarojen rajallisuuteen. Harkintaa määrittävät monet eri tekijät, kuten ammattieettiset, taloudelliset, oikeudelliset ja hallinnolliset sekä tutkimukseen, asiantuntijatietoon ja teknologiaan liittyvät näkökulmat. Oikeudellisesta näkökulmasta viranomaisten harkintavalta johtuu ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin lainsäätäjä on antanut viranomaiselle harkintavaltaa lainsäädännön toimeenpanemiseksi, toiseksi syy harkintavallan käyttöön on lainsäädännön luonne itsessään. Esimerkiksi lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään, että arvioitaessa lastensuojelun tarvetta lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon. Velvoite on selkeä, mutta vaatii ammatillista harkintaa siitä, mikä lapsen etu on missäkin tilanteessa. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 10–11.)

Sosiaalityössä asiakkuutta säädellään tuottamalla sitä koskeva tieto. Kerätyn tiedon varassa myös määritellään asiakkuuden tarve palveluissa. Työntekijä käyttää harkintavaltaa arvottaen sitä, minkälaisen tietoperustan varassa asiakkaan mahdollisuuksia sekä ehtoja johonkin etuuteen harkitaan. Sosiaalityön harkintavalta liittyy myös käytettyyn teknologiaan ja asiakastietojärjestelmiin sekä siihen, miten teknologian avulla erilaisin menetelmin ja järjestelmin asiakkuutta arvioidaan, suunnitellaan ja ohjataan. Toimenpiteet sosiaalityössä edellyttävät byrokraattisessa kehyksessä tapahtuvaa vallankäyttöä. Sosiaalityössä määritetään ja tulkitaan asiakkaan identiteettiä ja harkintavaltaa käytetään asiakkaiden positioiden, kykyjen ja ominaisuuksien tulkintaan. (Sirviö ym. 2015, 260–264.) Sosiaalityöntekijät joutuvat päivittäin tekemään arvioita ja päätöksiä puutteellisen tiedon varassa. Harkinta ja päätöksenteko perustuvat työntekijän subjektiiviseen arvioon ja asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen, mutta niiden täytyy myös nojautua lakeihin ja säädöksiin ja organisaation määrittelemiin rakenteisiin. Työntekijöiden on kyettävä tekemään ratkaisuja, jotka tyydyttävät lukuisia, usein kilpailevia vaatimuksia ja joista voi olla suuria seurauksia asiakkaille ja heidän elämäänsä. (Helm 2016, 26–35.)

Käytännön sosiaalityössä päätöksentekotilanteissa yksilöllinen harkinta on ratkaisevan tärkeää, koska se mahdollistaa asiakkaan tilanteessa mahdollisimman sopivien ratkaisujen tekemisen. Sosiaalityön harkinnan taustalla tulee olla aito pyrkimys kuulla ja kuunnella sekä ymmärtää asiakkaan tilanne yksilöllisesti. Yksittäisen sosiaalityöntekijän käyttämä laaja harkintavalta ei kuitenkaan ole aina täysin ongelmatonta asiakkaan tai hyvinvointijärjestelmän kannalta. (Palola 2014, 104–105.) Harkintavallasta seuraa työntekijöiden asema etuuksien ja palveluiden portinvartijoina. Palveluihin liittyvä ammatillinen harkinta on monimuotoisempaa kuin toimeentuloetuuksien ratkaisutyö, sillä harkinta ei liity vain etuuden myöntämiseen, vaan palvelu itsessään on suunnitelmallista muutostyötä, jota tehdään asiakkaan tukemiseksi. (Rajavaara 2014, 136–138.)

Sosiaalityö on professio, jossa harkinta toteutuu työntekijöiden ja asiakkaiden henkilökohtaisen vuorovaikutuksen pohjalta. Harkinnan kannalta erityisen vaativaa on lastensuojelutyö, sillä siinä voidaan joutua puuttumaan vahvasti lapsen ja perheen yksityiselämään sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle. Usein lapsen etu, vanhempien toiveet ja yhteistyötahojen näkemykset saattavat olla keskenään ristiriitaisia, jolloin konfliktien ratkaisu ja neuvottelutaidot liittyvät kiinteästi harkintatilanteisiin. (Rajavaara 2014, 145–150.) Lainsäädännölliset toimintaperiaatteet ohjaavat arviointityötä lasten ja perheiden parissa (Leviner 2014, 210). Harkintavalta ilmenee erityyppisten päätösten kohdalla eri tavoin. Viranomaisen toimivalta on toisaalta myös rajoitettu. Lainsäädäntö ei anna aina mahdollisuutta lapsen edun mukaisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi sosiaalityöntekijä voi

nähdä lapsen edun mukaisena avohuollon tukitoimen vastaanottamisen, mutta vanhempia ei voida pakottaa ottamaan niitä vastaan. (Aer 2012, 54–55.)

Lastensuojelulaki ei määritä tarkasti, milloin sosiaalityöntekijöiden tulee puuttua lapsen ja perheen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijöille on annettu paljon harkintavaltaa päättää, mikä on sellainen riskitekijä lapsen terveydelle ja hyvinvoinnille, että lastensuojelun väliintuloa tarvitaan. Lastensuojeluasioissa päätöksenteko perustuu usein enemmän ammatilliseen harkintaan kuin lain määritelmään. (Hearn ym. 2004, 37.) Vaikeissa lastensuojelun kysymyksissä moniammatillisten asiantuntijatiimien käyttö on juurtunut organisaatioiden toimintaan. Työntekijät pitävät hyvänä mahdollisuutta viedä lapsen asia moniammatilliseen tiimiin pohdittavaksi, mikä usein auttaa pitämään lapsen työn keskiössä. (Dickens ym. 2017, 1024–1042.)

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä käsittelee tilanteita sekä alansa ammattilaisena että hallintoviranomaisena. Asiakkaan hyvinvoinnin toteutuminen edellyttää ammattilaisen harkintavaltaa sekä julkisen vallan käyttöä. Päätöksenteko ja ammatillinen harkinta nojaavat lastensuojelutyön tietoperustaan ja ammattietiikkaan, johon laki antaa raamit ja reunaehdot. Harkintavalta voi mahdollistaa kuitenkin myös haitalliset valinnat, jotka voivat johtaa epäsuotuisiin lopputuloksiin. (Rajavaara 2014, 136–138.) Munron (2019, 123–130) artikkelissa päätöksenteosta lastensuojelussa ja epävarmuuden sietämisestä todetaan, että organisaatioiden tulisi kannustaa ja hyväksyä myös virheiden tekeminen. Lastensuojelutyössä ammatillinen harkinta ja päätöksenteko perustuvat aina epävarmuuteen. Koskaan ei voi olla aivan varma, tiedetäänkö lapsen tilanteesta kaikki tarpeellinen. Virhearvioita ei tulisi pelätä ja peitellä, sillä ne antavat mahdollisuuden oppia ja kehittyä. (Emt.)

Ammatilliseen päätöksentekoon voivat vaikuttaa henkilökohtaiset arvot ja kokemus, minkä vuoksi työntekijän tulisi olla tietoinen omasta arvomaailmastaan ja tunnustaa kyseisten asioiden vaikutus päätöksentekoonsa (Toivonen 2017, 109). Pylkkänen (2014, 37) toteaa, että yhdenvertaisuusoikeus muodostaa kaikkien muiden oikeuksien kehyksen. Se edellyttää entistä monipuolisempaan harkintaan, millaisin tavoin ja keinoin erilaisten yhteiskunnassa marginaaliin jäävien henkilöryhmien asemaa olisi tuettava. Sosiaalityöntekijöiden tulee tunnistaa tilanteet, joissa kyse voi olla syrjinnästä. Heidän on puututtava myös rakenteisiin ja käytäntöihin, jotka voivat itsessään olla tiettyjä henkilöryhmiä syrjiviä jo asiakkuutta ja palvelun tarvetta arvioitaessa. Sosiaaliset oikeudet ovat tärkeä osa yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Niiden harkinta on sidoksissa yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden periaatteeseen. (Emt.)

Harkintavalta kuuluu sosiaalityöhön oleellisesti, se saattaa jäädä itsestäänselvyydessään tarkemmin refleктоimatta osana päätöksentekoa koskevia prosesseja ja tiedon muodostusta. Sosiaalityöntekijän käyttämään harkintavaltaan vaikuttavat erilaiset sosiaalityön käytännöt ja niihin kuuluvat hallintavallan ulottuvuudet. (Sirviö 2015, 260.) Sosiaalityössä ammatillisesta harkinnasta ei puhuta harkintavallan termein, enemmän puhutaan ammatillisesta reflektionista. Usein harkinta saattaa olla tiedostamatonta eikä sitä sen vuoksi kirjata ylös, tai se voi olla hankalaa. (Rajavaara 2015) Refleksiivisellä ajattelutavalla tarkoitetaan prosessia, jossa henkilöt pohtivat aktiivisesti oman toimintansa ja käsityksensä osuutta tilanteissa (Thrope 2018, 7). Myös Payne kirjoittaa (2014, 85) refleksiivisyydestä itsetutkiskelun välineenä, jolloin tutkimme omaa mieltämme ja mietimme sitä, mitä ja miksi ajattelemme. Reflektiossa peilataan ajatuksia yhdessä muiden kanssa ja muodostetaan yhteinen käsitys asiasta tai tilanteesta. Ammatillisen reflektionin tapoja tulisi kehittää sosiaalityössä, jolloin olisi keskityttävä siihen, miten ratkaisuun päädyttiin eikä niinkään tehdyn päätöksen sisältöön (Hackett ym. 2014, 2197).

Ammattilaisen harkintavaltaa lisää sosiaali- ja terveydenhuollon monimutkaisuus. Harva asiakas tuntee normit ja palvelujärjestelmät niin hyvin, että voisi käyttää harkintaa itse koko järjestelmän tasolla. Vaikka harkintavalta onkin aina ammattilaisella, tulee harkinnassa aina ottaa huomioon asiakkaan mielipide ja etu. (Kalliomaa-Puha 2014, 274–289.) Hyvinvointivaltiossa yhdenvertaisuuden periaate on korostunut, mutta nykyisin on alettu korostamaan henkilökohtaisuutta yhä enemmän. Palvelut tulisi räätälöidä jokaisen asiakkaan tarpeisiin tai odotuksiin sopiviksi. Sosiaalihuoltolain voimaantulon jälkeen palvelutarpeen arviointi on lyönyt läpi koko sosiaalihuollon. Tämä ei ole lisännyt kansalaisten oikeuksia, mutta menettelyllisiä oikeuksia on lisätty. Ammatillisen harkinnan osuus korostuu. Myös asiakkaan harkinta kuluttajana on noussut sekä asiakkaan osallisuuden että myös asiakkaan velvoittamisen kautta. Se myös lisää asiakkaan omaa vastuuta päätöksistä. (Rajavaara 2015.) Pietilän (2017, 133–134) tutkimuksessa sijoituspäätöksen tarvetta perusteltiin vanhemman sanomalla eikä sosiaalityöntekijän arvioita päätöksessä aina ollut nähtävissä. Vanhemman arviota oman jaksamisen ääri rajoilla olemisesta tai pärjäämättömyydestä nuoren kanssa kuultiin, jolloin sijoituksen valmistelun laukaisevaksi tekijäksi nousi vanhemman esittämä toive sijoituksesta tai avusta. (Emt.)

Sosiaalityöntekijänä on tärkeää rakentaa vahva ymmärrys omasta identiteetistään ja itsestään. Identiteettimme ja itsetuntemuksemme kehittyvät ja tulevat esiin suhteessa muihin ihmisiin ja heidän kauttaan. (Thrope 2018, 53.) Sosiaalityölle asettuu vaatimus rohkeasta eettismoraalisesta toimijuudesta, jonka arvoina ja tavoitteina ovat ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus. Rohkeus edellyttää

kykyä sietää ja kohdata analyytisesti vaikeita harkintaa edellyttäviä tilanteita. Pohjolan (2019) mukaan se vaatii myös uskallusta näkemysten esille tuomiseen ja oikeina pitämiensä asioiden puolustamiseen. Tähän tarvitaan tietoon ja osaamiseen perustuvaa moniulotteista ammatillista näkemystä ja ilmiöiden ymmärtämistä, jota myös harkintavallan toteuttaminen vaatii. Olennaista on, että tehdyt valinnat ja ratkaisut ovat läpinäkyviä sekä eettisesti perusteltuja. Meneillään oleva toimintaympäristöjen muutos kasvattaa ammatillisen osaamisen vaatimuksia muuttuvan todellisuuden hallitsemisessa. (Pohjola 2019, 330–331.)

Lastensuojelussa tarvittaisiin enemmän yhteisiä toimintamalleja ja arvioinnin välineitä ammatillisen harkinnan tueksi (Rajavaara 2014, 150). Arviointia varten luodut ohjelmat ja lomakkeet asiakastietojärjestelmään sisältävät myös riskejä, koska ne vähentävät ammattilaisen omaa harkintaa. Riskinä on, että ne lapset, jotka tarvitsivat apua ja puuttumista, tippuvat järjestelmästä pois, koska järjestelmä ei tunnista kaikkia riskitekijöitä. Kiireessä ammattilaiset joutuvat tekemään nopeita ratkaisuja ja ammatillinen harkinta ja reflektio jäävät vähemmälle, kun luotetaan järjestelmän tekemään luokitukseen liiaksi. (Broadhurst ym. 2010, 352–370.) Jaakola (2020, 141–142) tuo esiin, että lastensuojelutyön tulee tavoitella kaikilla osa-alueilla lapsiperheiden palveluissa entistä korkeatasoisempaa osaamista arvioinnissa sekä kehittää kansallisia yhteneväisiä arvioinnin tekemisen tapoja ja menetelmiä. Arvioinnissa keskeisintä on lapsen etu. Sen keskiössä tulee olla lapsen hyvinvointi ja turvallinen kasvu ja kehitys. Sosiaalityö professiona voi vahvistua, kun se luo edellytykset arviointityön korkeatasoiselle osaamiselle. Onnistuneella arviointiprosessilla on myös suora vaikutus sosiaalityön vaikuttavuuteen. Lisää tutkimustietoa tarvitaan kuitenkin arviointityöhön ja siinä vaadittaviin osaamiseen ja tietopohjaan. (Emt.)

2.3 Lapsiperheiden palvelutarpeen tunnistaminen arviointityössä

Tunnistaminen on aikaa vievä prosessi, joka perustuu tilanteesta ja asiakkaasta käytettävissä olevaan tietoon. Ammattilaisten on pohdittava yhteistyössä, tunnistetaanko asioita oikein ja nimetäänkö asioita niiden oikeilla nimillä, vai jääkö jotain olennaista kenties huomaamatta ja toteamatta. (Raitakari ym. 2019, 59–60.) Petreliuksen ja Erikssonin (2018, 5) mukaan varhainen tuki on ollut tavoitteena jo pitkään lapsiperheiden palveluissa. Kuitenkin lastensuojelun tilastoissa näkyy lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten sijoitusten kasvuaalto. Se voi kertoa toisaalta siitä, että avun tarve tunnistetaan aiempaa paremmin. Toisaalta se voi kertoa myös siitä, että lapset ja perheet ovat

jääneet ilman tarvitsemaansa apua ja tukea. Perheiden tilanteet ovat ehtineet monimutkaisemmiksi ja kriisiytyvät, kun apua ei saada eikä avun tarvetta tunnusteta riittävän ajoissa. Tällöin yksinäisyys saa vanhemman pysymään väkivaltaisessa parisuhteessa, vanhemman uupumus muuttuu masennukseksi ja lapsen alkavat koulunkäyntivaikeudet johtavat siihen, että koulupoissaolot jäävät pysyväksi tilaksi. (Emt.)

Asiakassegmentoinnissa pyritään tunnistamaan erilaisia asiakasryhmiä, kuten ne, jotka käyttävät vain vähän palveluja, niistä jotka tarvitsevat paljon ja monialaisia palveluja. Tarkoituksena on kohdentaa tarvittavat resurssit ja toimenpiteet kunkin ryhmän edellyttämällä tavalla. Asiakassegmentoinnissa on kyse myös priorisoinnista. (Raitakari ym. 2019, 59–62.) Painopiste korjaavista palveluista on muuttunut kohti yleisiä perhepalveluina toteutettavia palveluja. Muutoksen toimivuus edellyttää sitä, että sosiaalihuollon järjestämiä palveluja on tosiasiallisesti mahdollisuus saada. Muutos edellyttää toimivaa yhteistyötä erityispalvelujen kuten lastensuojelun kanssa. (Hämeen-Anttila 2017, 217.) Palvelujen ja tuen tarjoamisella varhaisemmassa vaiheessa pyritään hillitsemään lastensuojelun kustannuksia. Keskeinen taustaoletus on, että lapsen kaltoinkohtelu seuraa samanlaista kehityskulkua kuin vakavat sairaudet. Sairaus etenee ja saavuttaa lopulta pisteen, jossa viimeistään vaaditaan toimia. Tehokkaampaa ja myös taloudellisesti edullisempaa on puuttua prosessin varhaisemmassa vaiheessa kuin loppupäässä. Lapseen liittyvien riskien tunnistamisessa on se ero, että elämä ei noudata tiettyä kaavaa. Toiset lapset syntyvät perheisiin, joissa on heti korkea riskitaso ja isot huolet, toiset perheet taas saattavat kohdata äkillisen ja odottamattoman kriisin, joka johtaa nopean intervention tarpeeseen. (Valentine & Katz 2015, 121–127.)

Osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään voi entistä huonommin, mikä aiheuttaa eriarvoisuutta ja hyvinvointieroja lasten ja nuorten välille. Huonosti voivien lasten pahoinvointia ja tuen tarvetta ei aina tunnusteta oikein, eikä sopivia palveluita ole saatavilla tai palveluvalikossa lainkaan. (Raitakari ym. 2019, 6–7.) Sosiaalihuoltolaissa määritellään erityistä tukea tarvitseva henkilö ja erikseen vielä erityisen tuen tarpeinen lapsi. Määrittelyn tarkoituksena on huolehtia siitä, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa palvelut, ja lain mukaan heidän omatyöntekijänään tulee olla sosiaalityöntekijä. Laki määrittää, että lapsen perheellä ja lapsella on oikeus saada tarvitsemansa välttämättömät sosiaalipalvelut ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Hämeen-Anttila 2017, 217–218.) Dohertyn (2017) mukaan sosiaalityöntekijät arvioivat, ymmärtävät ja uudelleenkonstruoivat asiakastilanteita, kun ollaan palveluiden rajapinnalla lastensuojelussa. Rajan ylittäminen kuvataan kynnyksen ylittämällä, minkä jälkeen päätös tehdään ja ryhdytään toimiin. (Emt.)

Sosiaalihuollon asiakkaana olevat lapset ja perheet saattavat kokea, ettei heidän saamansa palvelu ole oikeanlaista. Jatkuva perheen tilanteen ja palveluntarpeen arviointi tuntuu syyttelyltä ja arvostelulta sekä kuormittaa tukemisen sijaan. Työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi lapset eivät ehdi tutustumaan ja muodostamaan luottamuksellista suhdetta työntekijään. Ammatillaiset asettavat työskentelyn tavoitteet ylhäältä päin eikä asiakas tule kuulluksi omassa asiassaan. (Petrelius & Eriksson 2018, 5.) Perheiden kynnyks hakea apua tai saada oikeanlaista tukea voi olla korkea. Avun hakeminen ja sen oikea-aikainen saaminen sekä avun antaminen ovat usein monitahoisia ja monia eri ammattilaisia koskevia prosesseja, joissa monen tekijän tulee onnistua, jotta tilanteet tunnustetaan oikein ja perheet saavat oikeanlaista apua oikeanlaisen muutoksen mahdollistamiseksi. (Raitakari ym. 2019, 6–7.) Tutkielmassamme pyrimme selvittämään, kuinka palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa näkyy asiakkaiden palvelutarpeiden tunnistaminen ja kuinka asiakkuuden tarvetta ja kriteereitä perustellaan. Kenen ääni kuuluu yhteenvedoissa selkeimmin ja mihin niissä keskitytään?

Sekä lastensuojelulaissa että sosiaalihuoltolaissa on yhteistä lapsen edun huomioimisen ensisijaisuus (Hämeen-Anttila 2017, 217). Sosiaalityössä usein kuva perheen tilanteesta on epäselvä ja käsitykset perheen haasteista ja perheenjäsenten tarpeista vaikeasti hahmottuvia ja ehkä ristiriitaisiakin. Lähtökohtana työskentelyssä on kaikkien perheenjäsenten kuuleminen ja huomioiminen. Kuitenkin aikuiset tarjoavat usein työntekijöille lapsia helpomman samaistumisen kohteen. (Hurtig 2006, 169–170.) Lapsilähtöinen työskentelyote sosiaalityössä edellyttää keskittymistä lapseen ja hänen tarpeisiinsa koko työskentelyprosessin ajan. Lapsen äänen kuuleminen edellyttää lapseen tutustumista ja näkemistä omassa toimintaympäristössään, jotta työntekijä näkee, kuinka lapsi käyttäytyy siellä ja kuinka hän on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Perheissä, joissa on useita lapsia ja palveluntarpeita, voi olla haastavaa kuulla ja nähdä jokainen lapsi yksilönä ja tunnistaa jokaisen oma palveluntarve. Työskentely keskittyy helposti vanhempiin ja heidän tarpeisiinsa, jolloin lapsen ääni jää taka-alalle. (Horwath & Tarr 2014, 1379–1394.) Tärkeä olisikin pohtia, miten sosiaalityössä kuullaan ja tunnustetaan lapsen tuottamaa tietoa ja mitkä valmiudet työntekijällä on tiedon vastaanottamiseen ja hyödyntämiseen (Hurtig 2006, 169–174). Jaakolan (2020, 120) mukaan lapsen osallisuus toteutuu usein palvelutarpeen arvioinnissa, mutta kuitenkin selkeästi harvemmin kuin vanhemman osallisuus.

Ammattilaisten lisäksi myös asiakkaat tekevät itse monenlaista tunnistamistyötä. He tuottavat ja muodostavat ymmärrystä omasta tilanteestaan, pulmistaan ja siitä, mihin asiakasryhmään he kuuluvat ja missä palveluissa ja kenen toimesta he voisivat tulla autetuiksi. Tunnistamistyö onkin vuorovaikutuksellinen ja yhteisöllinen prosessi, jossa tarvitaan ymmärtämistä ja toiminnankohteen rajaamista sekä toiminnan suuntaamista oikeanlaiseksi ja oikea-aikaiseksi muutostyöskentelyksi

tilanteiden muuttamiseksi. (Raitakari ym. 2019, 59–62.) Palveluohjaajan roolissa omatyöntekijä tekee yhteistyötä sekä palveluntuottajan että asiakkaan kanssa. Palveluohjaus tarkoittaa vaativammassa mielessä palvelutarpeen arviota ja asiakassuunnitelman laatimista yhdessä asiakkaan kanssa ja palveluiden yhteensovittamistyötä. (Juhila 2018, 174–180.)

Palvelutarpeen arvioinnissa olisi tärkeä, että sosiaalityöntekijällä olisi käytössään kaikilta toimijoilta kertynyt tieto, kun hän arvioi asiakkuuden ja palveluiden tarvetta (Raitakari ym. 2019, 59). Lasten ja perheiden tilanteita ja olosuhteita arvioitaessa tekijät ovat monimutkaisia ja keskenään vuorovaikutuksessa olevia. Merkittäviksi nivelkohdiksi monipaikkaisuutta ja moniasiakkuutta luovissa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmissä muodostuvat ammattien ja organisaatioiden väliset rajapinnat ja rajat suhteessa yhteisiin asiakkaisiin. (Juhila 2018, 174–180.) Asiakasperheiden tuen tarve on usein monialaista ja monitahoista ja sen vuoksi asiantuntijuutta ja työntekijöitä tarvitaan laajasti. Eri aloilla työskenteleviä ammattilaisia ohjaavat ammattikuntien omat säännöt, säädökset ja lait. Asiakkaan tilanteen kohentumista voi hidastaa koordinoinnin puutteet ja erilaiset ristiriidat ja konfliktit työnjako- ja vastuukysymyksissä. Mitä pulmallisempi ja monitahoisempi tilanne on, sitä enemmän tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja vuoropuhelua asiakkaan tilanteessa. (Hood 2014, 27–40.)

Lasten ja perheiden tukemiseen osallistuu useita eri ammattilaisia, joista jokainen ammattiryhmä käsittelee asioita omasta viitekehyksestään sekä arvo- ja tavoitelähtökohdastaan. Tämä edellyttää moniammatillista yhteistyötä, joka mahdollistaa perheiden tilanteiden kokonaisvaltaisen tunnistamisen, autetuksi tulemisen ja asiakkaiden osallisuuden. (Raitakari ym. 2019, 6–7.) Missä tahansa sosiaalihuollon kontekstissa voi tulla vastaan hyvinkin erilaisia ja vaativuudeltaan eritasoisia ilmiöitä. Sosiaalihuollon porrasteisuutta ei voida rakentaa täsmälleen ilmiön työläysasteen mukaan. Jokin haastava ilmiö voi tulla työn kohteeksi perustason palveluissa, eikä koko asiakkuutta silti ole välttämätöntä luovuttaa vaativamman tason asiakkuudeksi. Haastavuus kasvaa, kun asiakkaan kokonaistilanteessa ilmenee monia tapahtumia yhtä aikaa. Tilanteen muututtua monisyiseksi asiakkuus on perusteltua ohjata vaativalle tasolle tai monimuotoisempaa tukea tarjoavaan erityispalveluun. (Yliruka ym. 2018, 66.) Tutkielmassamme pyrimme tuomaan näkyville, minkälaisia ilmiöitä ja tilanteita arvioinnin perusteella pystytään hoitamaan perhesosiaalityössä ja milloin taas asiakkaan tilanne vaatii lastensuojelun asiakkuutta.

3 ENNALTAEHKÄISYSTÄ KOHTI LAPSEN SUOJELUA

Tässä luvussa esittelemme lapsiperheiden sosiaalityön palvelujärjestelmää. Aloitamme sosiaalihuoltolain mukaisesta perhesosiaalityöstä, jonka jälkeen siirrymme lastensuojelun kuvaamiseen. Viimeisenä kuvaamme rajapintatyötä lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä. Bardin (2013, 49) mukaan ihmisen elämänkaareissa lapsuus on ensimmäinen vaihe, ja lapsuus myös kulkee läpi elämän ihmisen matkassa. Lapsuuden säteilyvaikutukset ulottuvat ja heijastuvat syvälle sekä yhteiskunnallisesti että yksilöllisesti. Lastensuojelu on erityislaatuista, koska se koskettaa lapsuuden, aikuisuuden ja yhteiskunnan välisiä suhteita. Erityinen ja yleinen ovat yhteydessä toisiinsa. Lastensuojelun suurta merkitystä tähdentää lapsuuden laaja-alainen dynamiikka. (Emt.)

Lapsiperheiden palvelujärjestelmän pirstaleisuutta edistää useimpien palveluiden painottuminen lyhytaikaisiin interventioihin ja arviointiin. Monissa eri tahoissa arvioidaan lapsen tarpeita, mutta varsinaista hoitoa ja tukea ei pystytä antamaan. Julkisen vallan sektorijako on johtanut siihen, että asiakkaiden on vaikea hahmottaa järjestelmän toimintaa. Asiakkaita usein siirretään palvelusta toiseen, jolloin oikeanlaisen avun saaminen viivästyy ja asiakkaiden tilanteet kriisiytyvät ja kärjistyvät. Vaarana on, että lastensuojelu muuttuu toimenpiteiksi, joilla yritetään korjata toimimattomien peruspalveluiden ja puutteellisten avoimuuden tukitoimien virheitä. Riskinä on, että pirstaleisen palvelujärjestelmän kokonaisuus ei hahmotu kenellekään ja tilannetta hallitsee näköalattomuus palveluiden ja päätöksenteon eri tasoilla. (Alhanen 2014, 40–68.)

Toimivien peruspalveluiden merkitys sekä ongelmien ehkäisyssä että puskurina umpikujaan joutumiselta on erittäin suuri lastensuojelun näkökulmasta. Tarvitaan palvelujärjestelmää, joka pystyy vastaamaan lasten ja perheiden erilaisiin tarpeisiin ja tarjoaa konkreettista käytännön apua ja tukea kokonaisvaltaisesti. Lastensuojelussa apu ja tuki järjestetään ja räätälöidään lapsen ja perheen selviytymisen mahdollistamiseksi. (Bardy & Heino 2013, 19–20.) Perhekeskusten, joiden sisältöön myös perhesosiaalityö kuuluu, kehittämisen toivotaan mahdollistavan sen, että lastensuojelun asiakasmäärät vähenisivät ja siten lastensuojelussa pystyttäisiin keskittymään intensiivisempään työskentelyyn (Aarnio & Miettunen 2018, 231).

3.1 Perhesosiaalityön tavoitteena ennaltaehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen

Uudessa sosiaalihuoltolaissa osa niistä palveluista, jotka kunta oli aiemmin velvollinen järjestämään lastensuojelun asiakkaille, siirtyi sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. Muutos aiheutti sen, että lastensuojelun asiakkuutta tarvitaan harvemmin kuin ennen. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ovat muun muassa tukihenkilö tai tukiperhe, perhetyö, kotipalvelu, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta kotipalvelu. (Hämeen-Anttila 2017, 231–233.) Perhesosiaalityössä korostuu koko perheen huomioiva näkökulma. Lähtökohtana ovat työntekijöiden ja asiakkaiden kumppanuus ja yhteistyö. Perheiden monimuotoisuus ja toimintaympäristön muutokset asettavat vaatimuksia perheitä kohtaavien ammattilaisten erityiskysymysten hallinnalle. Erilaisia vaatimuksia nousee myös kehittyvän palvelujärjestelmän mahdollisuuksien tunnistamisesta ja hyödyntämisestä sekä uusien toiminta- ja työtapojen kehittämisestä. (Rasa & Vuolukka 2019, 274–276.)

Lastensuojelujärjestelmän uudistuksen myötä pyritään tarjoamaan tukea kaikille niille perheille, joissa on tuen tarpeita sen sijaan, että lisättäisiin viimesijaista lastensuojelua. Painopisteen siirtäminen varhaisempaan vaiheeseen nostaa kysymyksiä siitä, keiden tulisi olla avun piirissä ja mistä palveluista tuen tulisi tulla. Palvelujärjestelmä tulisi rakentaa niin, että kaikki tuen tarpeessa saavat apua ja tukea, mutta kaikkein haavoittuvaisimmassa asemassa ja suojelun tarpeessa olevat lapset saavat suojelua heidän vanhempiansa tilanteesta ja halukkuudesta huolimatta. (Valentine & Katz 2015, 121–127.) Perhepalvelut, jotka ovat sosiaalihuoltolain mukaisia, ovat ensisijaisia suhteessa lastensuojelun palveluihin. Lähtökohtana tuen tarvetta arvioitaessa tulee aina olla lapsi ja lapsen hyvinvoinnin ja edun huomioiminen. Ensisijainen vastuu ja oikeus lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon on aina lapsen vanhemmilla, mutta heillä on myös oikeus saada apua ja tukea tehtävänsä. Lapsella on oikeus turvallisiin kasvuolosuhteisiin, joissa otetaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Perheiden tuen tarve voi liittyä äkillisiin elämäntilanteisiin ja muutoksiin tai kyseessä voi olla jo pidempään jatkunut perhettä kuormittava tilanne. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017.) Sosiaalihuoltolain voimaantulo muutti kuntien ja kuntayhtymien perhepalveluiden toimintaympäristöä. Erilaisiin lasten ja perheiden palvelutarpeisiin on pyritty vastaamaan kehittämällä moniammatillisia tiimirakenteita sosiaalihuoltolain mukaisessa perhesosiaalityössä sekä perhekeskuksen varhaisen tuen palveluissa. (Nieminen ym. 2020, 4.)

Perhesosiaalityössä on kiinnitettävä huomiota etenkin lasten hyvinvointiin, vanhemmuuden tukemiseen ja sosiaalisen turvallisuuden varmistamiseen. Yhteistyö muiden lasten kanssa toimivien tahojen kanssa on tärkeää. Perhesosiaalityö voi olla sekä varhaista tukea, ohjausta että neuvontaa. Se voi olla pitkäkestoista ja edellyttää useita samanaikaisia palveluita. Lähtökohtana tulisi olla perheiden tukeminen riittävän varhaisessa vaiheessa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017.) Alatalo ja kumppanit (2019, 12) toteavat, että lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa on havaittavissa kolme tuen tarpeen tasoa, jotka ovat lapsen erityisen tuen tarve, lapsen ja perheen yleiset tuen tarpeet ja lapsen suojelun tarve. Yleiset tuen tarpeet voivat olla yhteydessä esimerkiksi vanhemmuuteen ja vanhempien jaksamisen ja voimavarojen riittävyteen tai lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, kuitenkin niin, ettei tarvetta erityiselle tuelle vielä ole. Sosiaalihuoltolaissa §3 on määritelty erityistä tukea tarvitseva henkilö ja erikseen erityistä tukea tarvitseva lapsi. Suojelun tarpeen määrittely tulee taas lastensuojelulaista. Tuen tarpeiden määrittelyn pohjalta voidaan arvioida, minkälaisesta avusta ja tuesta lapset ja perheet voisivat hyötyä, ja mitä palveluita he ovat oikeutettuja saamaan. (Emt.)

Varhaisen puuttumisen malli on erityinen sillä tavoin, että se sopeutuu erilaisiin olosuhteisiin ja päämääriin joustavasti. Se voi olla samanaikaisesti dialogista asiakaskohtaamista tai kontrolloivaa vastuuttamista sekä lastensuojelua, rikosentorjuntaa että ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa. (Satka 2010, 217–218.) Lapsiperheiden parissa tehtävä sosiaalityö ei ole enää perinteistä lastensuojelua. Perhesosiaalityö asettautuu tuottamaan palveluita yhteiskunnallisissa rakenteissa. Siihen vaikuttaa myös lapsi- ja perhepolitiikka. Sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa perhesosiaalityön kehittämisessä, heillä on mahdollisuus tunnistaa ja vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja epäkohtiin. Kehittäminen vaatii kuitenkin tuekseen tiedeperusteisuuden vahvistamista. (Rasa & Vuolukka 2019, 274–276.)

Osana lastensuojelun kokonaisuutta pidetään niitä hyvinvointipalveluita, joilla helpotetaan ja ennaltaehkäistään psykososiaalisia pulmia. Lapsiperheiden hyvinvointipalvelujärjestelmän voidaan nähdä harjoittavan lastensuojelullista tehtävää. Erilaisia ennaltaehkäiseviä toimia voidaan kutsua perheinterventioiksi, joilla vaikutetaan ja edistetään lapsiväestön hyvinvointia. (Hämäläinen 2011, 50–51.) Ehkäisevä lastensuojelu on työtä ennen lastensuojelun asiakkuutta. Työskentelyllä pyritään edistämään ja turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä tukemaan vanhemmuutta ennaltaehkäisevästi. Haasteena on lasten ja perheiden oikea-aikainen avuntarpeen tunnistaminen ja muiden väliintulojen ajoitus ja toteutus, sillä apua tarvitsevien, auttajien ja instituutioiden ajat eivät aina resonoi samassa tahdissa. (Pölkki 2016, 262.)

Perhesosiaalityö kaipaa perhekeskeisten, vaikuttavien ja muutoksen mahdollistavien asiakastyönmenetelmien kehittämistä. Menetelmät ovat tärkeitä perheiden motivoinnissa ja perheenjäsenten yksilöllisten tavoitteiden saavuttamisessa. (Rasa & Vuolukka 2019, 274–276.) Ehkäisevässä lastensuojelutyössä tulee pyrkiä suunnitelmallisuuteen. Sosiaalityöntekijä työskentelee vastuullisesti, intensiivisesti ja pitkäjänteisesti asiakkaan kanssa tehden tavoitteellista muutostyötä yhteistyössä asiakkaan omien verkostojen sekä palvelujärjestelmän kanssa. (Pölkki 2016, 262.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) käynnistyi Sipilän hallituskaudella 2016–2019. Se jatkuu nykyisen hallitusohjelman mukaisesti vuosina 2020–2023. (THL Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma) LAPE:n tavoitteena on vastata varhaisen tuen tarpeeseen kehittämällä peruspalveluiden lapsi- ja perhelähtöisyyttä. Sen tavoitteena on tukea ammattilaisten monitoimijaista yhteistyötä lapsiperheiden parissa kokoamalla palvelut perhekeskuksiksi. (Kananoja & Ruuskanen 2018, 36.) Perhekeskusten tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, vahvistaa ennaltaehkäisyä ja varhaista apua sekä hillitä kustannusten kasvua. Perhekeskukset mahdollistavat moniammatillisen yhteistyön ja asiantuntemuksen perheiden kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi. Perhekeskuksiin sisältävät lapsille ja heidän perheilleen tarkoitetut terveyttä ja hyvinvointia sekä kehitystä ja kasvua edistävät varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palvelut sekä perustason sosiaali- ja terveystalvet, kuten perhesosiaalityön ja niitä tukevat erityistason palvelut. (Pelkonen ym. 2020, 12.)

Bulling (2017, 1264–1273) tutki perhekeskuksia Norjassa. Tutkimuksen tulokset osoittavat matalan kynnyksen perhekeskuspalveluissa olevan sekä vahvuuksia että haasteita. Tavoitteena perhekeskusmaisessa työskentelyssä on, että matalan kynnyksen palveluissa ammattilaiset ja vanhemmat keskustelevat vuorovaikutuksessa ja vanhemmat säilyttävät aktiivisen toimijuutensa ammattilaisen samalla tarjotessa tukea perheiden kohtaamien haasteiden käsittelyyn. (Emt.) Selkiyttämistä kaipaa vielä kehittämistyössä se, mitkä kaikki palvelukokonaisuudet kuuluvat perhekeskuskontekstiin ja miten monialaiset palvelut saadaan kiinnittymään osaksi lasten, nuorten ja perheiden yhteensovittavaa johtamista (Halme ym. 2012, 22). Kananojan ja Ruuskasen (2018, 36) mukaan yhteistyön perhekeskusten ja erityistason lastensuojelun avohuollon kanssa tulisi olla toimivaa, jotta voidaan turvata asiakassuhteiden jatkuvuus. Joissakin maakunnissa myös lastensuojelun avohuolto on osana perhekeskusten toimintaa perhesosiaalityön lisäksi siitä huolimatta, että se kuuluu erityistason palveluihin. (Emt.)

Matalan kynnyksen palvelut eivät ole nimestään huolimatta tarkoitettu pelkästään perheille, joissa on vain vähän huolia. Perhekeskus helpottaa yhteistyötä eri ammattilaisten välillä, vaikkakaan yhteistyö ei onnistu ilman rakenteita ja hallinnon tukea. Huolena perhekeskuksissa on se, että perheet, joissa on useita samanaikaisia pulmia ja päällekkäisiä avuntarpeita, vievät ammattilaisten ajan ja palvelut. (Bulling 2017, 1264–1273.) Myös Aldgate ja kumppanit (2007, 59) toteavat, että perhesosiaalityön mukana oleminen perhekeskuksissa muiden toimijoiden lisäksi tuo mukanaan myös haasteita. Yleiset perhekeskuspalvelut keskittyvät perheiden vahvuuksien tukemiseen. Ongelmaksi muodostuu se, priorisoidaanko ennaltaehkäisy vai suojeleminen ja korjaaminen. Parhaimmillaan perhekeskukset toimivat sekä lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi että lasten suojelemiseksi ja turvaamiseksi. (Emt.) Yhteiskunnan tulisi panostaa lyhyellä aikavälillä korkean riskin perheisiin ja taas pitkällä aikavälillä tulisi pyrkiä parantamaan lasten ja perheiden turvallisuutta ja hyvinvointia tukemalla perheitä varhaisemmassa vaiheessa kaikissa lapsiperheiden palveluissa. Pitkällä aikavälillä tehokkaat varhaiset toimet auttavat lapsia ja perheitä ja ehkäisevät heidän tuen tarpeidensa kasvamisen. (Valentine & Katz 2015, 121–127.)

Lapsiperheiden sosiaalityössä ovat läsnä jatkuvasti sekä tuki että kontrolli. Työ on myös ennaltaehkäisyä, mikä tarkoittaa sekä varhaista tukea että varautumista ja ennakoimista vakavien vahinkojen varalta. Sosiaalityö etäännyy helposti useimmista varhaisen avun muodoista ja identifioituu lasten suojelemiseen ja turvallisuuden takaamiseen. Tämä taas on johtanut lyhytaikaisiin ja moninkertaisiin arviointeihin lasten palveluissa usein käytännön avun ja jatkuvan, suhdeperusteisen tuen kustannuksella. (White ym. 2014, 73–74.) Suhdeperusteinen työskentely sosiaalityöntekijän ja vanhempien välillä olisi keskeisen tärkeää, jotta perheet saadaan sitoutumaan suunnitelmalliseen muutostyöhön lapsen suojelemiseksi. Hyvä ja luottamuksellinen työskentelysuhde ennakoi lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden lisääntymistä ja vaikuttaa positiivisesti myös vanhempien hyvinvointiin. (Killian ym. 2017, 704–715.)

Lapsiperheiden sosiaalityössä tietoisella vuorovaikutuksella ja keskustelulla työyhteisössä on tärkeä merkitys tiedonmuodostuksessa. Työntekijät joutuvat tekemään päätöksiä epätäydellisen tiedon varassa. Painopisteen siirtäminen päätöksenteosta tilanteiden syvällisempään ja refleksiiviseen tarkasteluun mahdollistaa myös oman toiminnan kriittisen pohdinnan sekä lapsen pitämisen työskentelyn keskiössä kaikissa tilanteissa. (Helm 2017, 388–398.) Sosiaalityö on hyvin monimuotoista, ja siihen tarvitaan erityyppisiä tietoja ja taitoja. Yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneiden muutosten myötä myös sosiaalityö muuttuu yhä enemmän hyvinvointityöksi, johon ei liity pelkästään asiakkaiden huono-osaisuus. (Sipilä 2011, 136). Vapaaehtoisuuteen perustuva

asiakkuus on kuitenkin ongelma silloin, kun vanhemmat eivät ole halukkaita ottamaan apua ja tukea vastaan, mutta ongelmat eivät vielä ole niin suuria, että voitaisiin tehdä tahdonvastaisia toimenpiteitä. Lapsi saattaa tällöin tippua ulos järjestelmästä ja jäädä ilman tarvitsemaansa apua ja tukea. (Valentine & Katz 2015, 121–127.)

Ehkäisevässä lastensuojelutyössä, johon myös perhesosiaalityö lukeutuu, tarvitaan yhteistä tietopohjaa, eettisiä periaatteita sekä asiakkaiden kohtaamisen ja osallistamisen taitoja. Lapsen ja perheen tilanteen tunnistaminen ja luottamuksellisen suhteen rakentaminen voi viedä pitkänkin aikaa. Vanhemmuuden tukeminen saa maailman muuttuessa koko ajan uusia haasteita ja muotoja, mutta lapsen hyvän elämän perusasioita ei saa unohtaa. Myös ehkäisevä ja varhaista tukea antava lastensuojelutyö tarvitsee toimivia alueellisia ja paikallisia palvelurakenteita ja työmuotoja sekä riittävät resurssit työn toteuttamiseen. (Pölkki 2016, 276–277.) Yhteiskunnalliset olot muuttuvat nopeasti ja lasten, ja perheiden tuen tarpeet kasvavat yhä. Osaltaan se johtuu arkea tukevien sosiaalipalveluiden ohentumisesta ja vanhempien kiristyneestä työtahdistista. Vallalla oleva pärjäämisen eetos syö sekä yleistä ihmisten välistä yhteisymmärrystä että kärjistää lasten ja aikuisten intressien ja tarpeiden eriytymistä. Kysymykseksi jääkin, onko suomalainen varhainen puuttuminen joukko yrityksiä ratkaista näiden prosessien aiheuttamia pulmia. (Satka 2010, 217–218.)

3.2 Perheen tukemisesta kohti lapsen suojelua ja puuttumista perheen sisäisiin asioihin

Pohjimmiltaan lastensuojelun ydinasia on yksinkertainen. Sen tarkoituksena on turvata lapsen kehitys ja terveys poistaen tarvittaessa niitä uhkaavat asiat ja tekijät. (Bardy 2013, 73.) Palvelutarpeen arvioinnin perusteella lastensuojelun asiakkuus tarvitaan, jos “lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä, lapsi itse käytöksellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään ja/tai lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia.” Asiakkuus lastensuojelussa alkaa myös, mikäli lastensuojelun tukitoimet aloitetaan jo palvelutarpeen arvioinnin aikana. (Hämeen-Anttila 2017, 232.)

Aranevan (2016, 160–165) mukaan lastensuojelun tukitoimenpiteiden ja palveluiden on ensisijaisesti tarkoituksena estää lapsen terveydelle tai kehitykselle kasvuolosuhteista tai lapsen käyttäytymisestä johtuva ilmeinen vaarantumisen riski tai vaara sekä yrittää korjata jo aiheutuneet haitat lapsen

terveydelle tai kehitykselle ja poistaa vaaraa aiheuttavien tekijöiden toistuminen. (Emt.) Lastensuojelussa tarjottavia palveluita ovat tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki ja lapsen tai nuoren sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun asiakkuutta ei tarvita, mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset tukitoimet ovat riittävät ja perhe on valmis ottamaan vastaan tarvitsemansa palvelut. (Hämeen-Anttila 2017, 231–233.)

Lapsen etu ohjaa vahvasti lastensuojelulainsäädäntöä. Monet lasta koskevat päätökset perustellaan lapsen edun toteutumisella. Kuitenkaan ei ole yksimielisyyttä siitä, mitä lapsen etu tarkoittaa missäkin tilanteessa. Varsinkin lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on vahvasti yksityisyyteen puuttuva päätös. Toisinaan hyvästä tavoitteesta huolimatta seuraukset lapsen elämään voivat olla hyvinkin radikaaleja. (Hansen & Ainsworth 2011, 12–17.) Keskeisenä ydintehtävänä lastensuojelun sosiaalityössä on arviointi. Arvioinnissa etsitään vastausta siihen, millaista tukea lapsi ja hänen perheensä tarvitsevat lastensuojelulta ja muilta toimijoilta sekä millaisena hän kokee elämäntilanteensa kokonaisuudessaan. (Petrelius ym. 2016, 6–7.)

Useimmat lapsen ja perheen tilanteen arvioinnit voidaan tehdä yhteistyössä vanhempien kanssa lasten hyvinvoinnin takaamiseksi. Osa vanhemmista pitää kuitenkin arviointiprosessia tunkeiluna yksityiselämään, mikä heikentää vanhempien sitoutumista työskentelyyn. Myös pelko lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle voi huonontaa yhteistyötä. Arvioinnin roolista ja siitä, miten se vaikuttaa suhdeperusteiseen työskentelysuhteeseen lastensuojelutyön käytännöissä, tulisi käydä enemmän keskustelua. (Harris 2012, 180–191.) Lastensuojelussa arvioidaan ovatko huolet sen kaltaisia, että ne uhkaavat lapsen hyvinvointia, ja miten lastensuojelun keinoin niihin voidaan vaikuttaa. Arviot ovat aina yksilökohtaisia, ja ne asettavat lapsia toimenpiteissä ja asiakkuuksissa erilaisiin asemiin samoin kuin ne jakavat lapsia instituution ulkopuolelle ja asiakkuuteen. (Pösö 2010, 325–327.) Arviointi ja harkinta ovat läsnä lastensuojelussa kaiken aikaa. Työskentelyssä arvioidaan lapsen tilannetta, lähiverkoston voimavaroja ja omia toimintaedellytyksiä puuttua ja muuttaa tilannetta riittävästi, jotta lapsella on mahdollisuus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. (Heino 2014, 286–287.)

Heinonen (2016, 244) tuo esiin, että lastensuojelu tasapainoilee tuen ja kontrollin välillä. Lastensuojelulla on valtaa ja mahdollisuuksia puuttua perheen sisäisiin asioihin. Vallankäytön tulee perustua aina lakiin, ja sen täytyy sisältää ammatillista harkintaa ja perustelut. Asioiden arviointi, suunnittelu ja ratkaiseminen lapsen edun mukaisesti on aina ensisijaista, sillä asiakkaana on lapsi. (Emt.) Yhdysvaltalaisessa ja englantilaisessa järjestelmässä painotetaan lastensuojelun

viimesijaisuutta, jolloin työskentelyssä pääpaino on lapsen kanssa tehtävällä työllä ja riskiarviossa (Stafford ym. 2011, 46). Pohjoismaisessa lastensuojelutyössä keskeisenä näyttäytyy vanhempien mielipiteen merkitys ja suostumukseen perustuva työskentely (Leviner 2014, 211).

Lastensuojelulain tarkoituksena on suojella lapsen oikeutta tasapainoiseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön ja erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lapsen huoltajana toimiva henkilö ei pysty huolehtimaan lapsen kasvatuksesta, huolenpidosta ja hoidosta ilman lastensuojelun tukitoimenpiteitä ja palveluja. Lisäksi lastensuojelulain mukaisten tukitoimenpiteiden ja palveluiden tarve voi syntyä myös siitä, että perhe ei tunnista omia tuen tarpeitaan tai vanhemmat eivät halua ottaa tukitoimenpiteitä vastaan. (Araneva 2016, 160–165.) Lastensuojelun tukipalveluiden, kuten perhetyön ja perhekuntoutuksen merkitys on suuri kaltoinkohdeltujen lasten ja suuren riskin perheiden kohdalla. Kodin ulkopuolisen sijoituksen tarvetta vähentävät parhaiten hyvin toimivat avohuollon tukipalvelut. (Brunnberg & Pecnik 2006, 231–241.)

Lastensuojelun tehtävä on toimia viimesijaisen turvan ja huolenpidon kysymyksissä. Ongelmat kasautuvat ja kytkeytyvät toisiinsa, jopa useiden sukupolvien mitassa. Lastensuojelu onkin monimutkaisten ongelmien sietämistä ja ratkomista epätäydellisen tiedon varassa. (Heino 2014, 286–287.) Pösön (2016, 6–7) mukaan huostaanoton kriteerien määrittäminen edellyttää aina sosiaalityöntekijältä harkintaa. Päätöstä tehtäessä tulee arvioida, onko kyse vakavasta uhasta lapsen kehitykselle ja terveydelle sekä onko huostaanotto ainoa tarkoituksenmukainen jäljellä oleva toimenpide. Lisäksi on arvioitava huostaanoton välittömiä vaikutuksia lapsen etuun. (Emt.) Kataja (2012, 7, 39) teki havainnon, että huostaanotolla tavoiteltavat muutokset sekä huostaanoton perustelut vaihtelivat. Esimerkeissä huomio kiinnittyi lapsen omaan käyttäytymiseen sekä lapsen kasvuympäristön haasteisiin. Eri tahot tuottavat lapsen tilanteesta erilaista tietoa, jolloin on vaikea muodostaa kuvaa normaalista lapsuudesta. Reagoimalla lapsen olosuhteisiin ilmoittaja osallistuu lapsen huostaanoton tai lastensuojelutarpeen määrittelyyn tuottaen arviota poikkeavan ja normaalin lapsuuden rajasta (Emt.)

Lastensuojelun käytäntö kiinnittyy olennaisella tavalla muiden ammattien, hallinnonalojen, palveluiden ja kansalaisyhteiskunnan toimiin. Lastensuojelun sosiaalityöhön liittyy olennaisesti toisaalta sekä tuki ja auttaminen että asiakkaan valtaistaminen. Siihen kuuluu myös velvollisuus käyttää niin viranomais- kuin ammatillista valtaa puuttumalla perheen yksityisyyteen. (Heino 2014, 286–287.) Rinteen Hallitusohjelmassa vuosille 2019–2023 asetettiin tavoitteeksi lapsiperheiden tukeminen panostamalla sekä hyvinvointia edistäviin että ongelmia korjaaviin toimiin.

Hallitusohjelmassa todetaan, että lastensuojelu ei voi yksin vastata paljon tukea tarvitsevien lasten ja perheiden tarpeisiin. Moniammatillisuutta vaativat erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelut tulee turvata kehittämällä valtakunnallisesti tiimimallia, joka perustuu eri alojen ammattilaisten yhteistyöhön. (Valtioneuvoston julkaisuja 2019, 145–146). Heinon (2014, 286–287) mukaan hyvinvointipalvelut on rakennettu erillisiksi yksiköiksi ja sosiaalipalvelut pala kerrallaan. Lastensuojelussa kootaan näitä palasia ja työntekijät sukkuloivat monimuotoisissa perhekuvioissa ja tukijärjestelmien viidakoissa punniten juridiikkaa, henkilön yksityisyyden suojaa ja lapsen edun toteutumista. (Emt.)

Lastensuojelu on joutunut selviytymään kasvavista asiakasmääristä ja uusiutuvista sosiaalisista ongelmista. Siitä on tullut aina vain viimesijaisempaa ja korjaavampaa. Ideaalitulanteessa lapsia ja perheitä autetaan riittävän varhaisessa vaiheessa heidän omia voimavarojaan vahvistaen. (Heinonen 2016, 258–260.) Rinteen hallitusohjelmassa todetaan myös, että lastensuojelu on maassamme aliresursoitu. Tavoitteena on, että “haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamiseksi säädetään asteittain kiristynvä vähimmäishenkilöstömitoitus lastensuojeluun niin, että mitoitus on 30 asiakasta ammattilaista kohden, vuonna 2022 mitoitus on 35”. (Valtioneuvoston julkaisuja 2019, 146.) Lastensuojelun tulisi rakentua peruspalvelujen varaan. Kun näin ei ole, lastensuojelu kuormittuu. Lasten ja perheiden tilanteet monimutkaistuvat ja tuen tarpeet kasaantuvat jo, ennen kuin niihin pystytään vastaamaan. Yhteiskunnan lastensuojelulle antamaa suojelutehtävää on tarkasteltava ja perusteltava lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Tulevaisuuteen katsomista on ennen kaikkea asettuminen lapsen puolelle. (Heinonen 2016, 258–260.)

Lastensuojelun uudistamista toteutetaan valtakunnallisesti systeemisen lastensuojelun toimintamallin avulla. Systeemistä työskentelytapaa vahvistetaan Suomessa osana sosiaali- ja terveysministeriön monialaista kehittämistä vuosina 2020–2022. (Petrelius ym. 2021, 1.) Fagerströmin (2016, 4) mukaan systeemisessä asiakastyössä sitoudutaan moninäkökulmaiseen työskentelyyn vuorovaikutussuhteiden toimivuuden muuttamiseksi ja ymmärtämiseksi sen sijaan, että keskityttäisiin yksilöihin paikantuviin oireisiin. (Emt.) Pienikin muutos aloitusvaiheessa voi saada aikaan ison muutoksen koko systeemissä. Joskus lyhytkestoinen, oikea-aikainen interventio voi olla riittävä ja saada aikaan muutosprosessin. (Healy 2014, 132–135.) Jokaisen toimijan tulee tunnistaa oma vaikutuksensa systeemiin, jotta muutoksen aikaansaaminen on mahdollista. Perheenjäsenet ja sosiaalityöntekijät pyrkivät ymmärtämään ongelmien taustalla vaikuttavia tekijöitä. Työskentelyn

avulla pyritään selvittämään, millaiset systeemiset suhteet pitävät yllä perheen ongelmia, ja löytämään keinoja positiivisen muutoksen aikaansaamiseksi. (Aaltio ja Isokuorti 2019b, 11–13.)

3.3. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla

Sosiaalihuoltolaki on ollut voimassa jo usean vuoden ajan. Voidaankin todeta, että kunnissa on ollut hyvin erilaiset valmiudet toteuttaa lain vaatimia uudistuksia. Lain toimeenpanoa olisi tullut valvoa ja tukea vankemmin. Kyse on pitkälti myös toimintakulttuurin muutoksesta, joka tapahtuu hitaasti ajan kuluessa. (Heinonen ym. 2018, 6–7.) Lastensuojelun tilannetta (Wilen 2018, 1–4) tarkasteltiin Mitä kuuluu lastensuojelu –julkaisusarjan kolmannessa osassa, jossa aineisto kerättiin työntekijähaastatteluilla. Haastatteluissa tulivat vahvasti esiin sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnat. Tulosten mukaan on usein epäselvää, kuuluuko lapsi perhesosiaalityön vai lastensuojelun asiakkuuteen. Asiakkaita myös siirrellään lastensuojelun ja sosiaalihuollon välillä, kun ei osata nähdä eroa siinä, kumpaan palveluun asiakas liittyy. Lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapinta oli haastateltavien mukaan häilyvä ja asiakkuuksien välillä raja oli hyvin ohut. Asiakkaiden vaikeiden ongelmien nähtiin olevan yhtenä syynä sille. Selkein ero muodostuu sosiaalihuollon ja lastensuojelun välille niiden asiakkaiden kanssa, jotka tarvitsevat sijoituksen kodin ulkopuolelle ja vastentahtoisia toimia. Palveluvalikko sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa on muuten hyvin pitkälle sama. (Emt.)

Lastensuojelun keskusliitto ja Talentia toteuttivat vuonna 2018 kyselyn, jossa tarkasteltiin lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapintoja. Tulosten mukaan noin 45 prosenttia vastaajista piti sosiaalihuollon ja lastensuojelun työnjakoa epäselvänä. Epäselvyydet liittyivät asiakasohjauksen hankaluuteen sekä asiakkaiden siirtelyyn lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä. Vastauksista saattoi päätellä, että kunnilla oli vahva tahto ja tarve vähentää lastensuojelun asiakasmääriä, joten tämä tavoite ohjasi mahdollisesti uudistusta. Uudistuksen toteuttamiseksi ei kuitenkaan tehty systemaattista määrittelyä ja segmentointia siitä, minkälaiset asiakastilanteet kuuluvat perhesosiaalityön ja minkälaiset lastensuojelun hoidettaviksi. (Heinonen ym. 2018, 6–7.) Juhilan (2018, 175) mukaan palvelujärjestelmässä organisaatioiden ja ammattien väliset rajat sekä rajapinnat jäsenyivät olennaisiksi nivelkohdiksi (Emt). Palvelutarpeen arvioinnissa tulisi tehdä huolellisempaa asiakasvalikointia, jotta rajapinta sosiaalihuollon ja lastensuojelun välillä selkiytyisi (Heinonen ym. 2018, 6–7).

Terveysthuollossa on käytössä diagnoosijärjestelmä, mikä auttaa ongelmien arvioimisessa sekä ongelman vaativuuden porrasteisuuden määrittelemisessä. Samankaltaista järjestelmää ei ole sosiaalihuollossa. Erilaisia arviointimalleja on kehitetty ja käytössäkin, mutta ne eivät ota kantaa tilanteen vaativuuden porrasteisuuteen. Monimutkaisia tilanteita joudutaan kohtaamaan ja työstämään erilaisissa sosiaalityön tehtävissä, myös niissä, joissa tulisi voida keskittyä ennaltaehkäisevään työhön. Toisaalta erityistasolla työskentelevien työntekijöiden osaaminen ei riitä kattamaan kaikkia niitä ilmiöitä, joita erityistasolla oleviin asiakastilanteisiin liittyy. Osaamisen porrasteisuus ei siis toteudu sosiaalihuollossa. (Yliruka ym. 2018, 7 ja 66.) Pösön (2010, 327) mukaan institutionaalisen rajan käytänteinä voidaan nähdä asiakkaaksi valikoituminen, valitsematta jättäminen sekä asiakkaaksi valikoitumisen prosessin eri vaiheet ja niissä liikkuminen tai liikkumatta jättäminen. Institutionaalista rajaa voidaan etsiä sieltä, missä asiakkuutta koskevia valikoiteja ja päätöksiä muodostetaan. (Emt.) Eettistä herkkyyttä sosiaalityössä vaatii tasapainoilu horisontaalisen ja vertikaalisen asiantuntijuuden välillä. Yksiselitteisesti niitä ei tulisi nähdä toinen toisensa pois jättävinä. (Juhila 2018, 63.) Lasten ja perheiden palvelut ovat pirstaleiset ja toimivat osin päällekkäin. Lapsiperheiden palveluissa on käytössä monenlaisia toimintatapoja. Liikkuminen eri palveluiden välillä on usein haastavaa, mikä aiheuttaa jäykkyyttä toiminnassa ja lisää byrokratiaa. (Särkikangas & Tapiola 2017, 55.)

Lastensuojelun ulkopuolella tulisi kehittää palvelujärjestelmän toimintaa siten, että entistä isompi osa perheistä ja lapsista saa asianmukaisen tuen ja avun muista peruspalveluista ja sosiaalihuoltolain mukaisista perhesosiaalityön palveluista. Lastensuojelun asiakkaina ovat ne nuoret ja lapset, jotka tarvitsevat suojelua. Raja lastensuojelun palveluita tarvitsevien ja sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita tarvitsevien välillä ei voi olla liian joustamaton. (Fagerström 2016, 4.) Rajapintatyöskentelyä lastensuojelun ja perhesosiaalityön sekä sosiaali- ja terveydenhuollon välillä haastavat horisontaalinen integraatio sekä systeeminen palvelukokonaisuus. Sosiaalihuoltolain uudistuksessa tarkoituksena oli vahvistaa peruspalveluja ja sen avulla vähentää lastensuojelun ja korjaavien palveluiden tarvetta. Laki velvoittaa, että kunnat järjestävät riittävät resurssit palveluiden toteuttamiselle ja kuntalaisille kerrotaan tarkasti, mitä sosiaalihuollon palveluja on ja miten niitä voi saada. (Heinonen ym. 2018, 6–7.) Sosiaalihuollon palvelut on porrastettu nykyisen lainsäädännön toimesta siten, että omatyöntekijyyden kriteerit määrittyvät tilanteiden vaativuuden mukaan. Asiakkaan edun mukaista olisi, että tarpeisiin nähden oikeanlaista apua ja tukea olisi mahdollista saada ilman vastuutyöntekijän vaihtamista. (Yliruka ym. 2018, 66.)

Rajatyössä (vrt. engl. Boundary work) tärkeää on, että ammattilaiset ovat valmiita joustamaan rooleissa. Toisaalta vaaditaan myös ymmärrystä sekä omasta työstä että muiden työstä, jolloin ymmärretään kohdat, jolloin rajanylityksiä tehdään. Epävarmuus ammattirooleista vaikuttaa ammattilaisten väliseen keskusteluun ja yhteistyön negatiivisesti. (Hall ym. 2010, 348–357.) Ammattilaisten sitoutuminen muiden toimijoiden tietoon ja motiiveihin voi tuottaa yhteisen tiedon muodon, joka sisältää yhteisen ymmärryksen muodon siitä, mikä on olennaista ja tärkeää muille toimijoille (Edwards 2011, 33–39). Rajakohdat voidaan ymmärtää dialogisina ilmiöinä. Rajat mahdollistavat oppimisen ja uudelleen järjestymisen. (Akkerman & Bakker 2011, 132–169). Rajapinnat ovat keskeisiä organisaation toiminnan kannalta. Ne eivät ole sivutuotteita, vaan organisaatiot kehittyvät rajojen asettamisprosessien kautta. Organisaatioiden sisällä on useita rinnakkaisia ja päällekkäisiä rajapintoja. Muutoksissa ja uudistuksissa rajoja luodaan, siirretään ja yhdistellään uuteen muotoon. Työskentely rajapinnoilla on jatkuvaa rajojen purkamista ja uudelleen rakentamista. (Hernes 2004, 9–29.)

Sosiaalihuoltolain voimaantulosta on kulunut useampi vuosi, mutta varhaisen tuen painottuminen palvelurakenteessa ei ole toteutunut vielä siinä mittakaavassa, kuin tarkoitus oli. Lastensuojelun ja lasten- ja nuorten psykiatrian samanaikainen tarve muodostaa rajapinnan, joka haastaa nykyisen palvelujärjestelmän. Usein on hankala ratkaista kumpia palveluita asiakas akuuteimmin ja ensisijaisesti tarvitsee. Yhteistyö eri toimijoiden välillä sekä tiedon keruu yli sektorirajojen olisikin tarpeellista, kun arvioidaan erityistason palveluiden tarvetta. (Heinonen ym. 2018, 6–7 ja 91.) Organisaation omat rajat vaikuttavat siihen, miten organisaatio toimii ja on vuorovaikutuksessa ulospäin muihin organisaatioihin (Hernes 2004, 9–29). Edwards (2011, 35) toteaa, että rajat ylläpitävät käytäntöjä ja ovat paikkoja, joissa niitä varoitetaan muutoksista, jotka saattavat vaikuttaa toimijoiden resursseihin ja identiteettiin.

Ammattilaisten työskentelyyn organisaation rajapinnoilla liittyy haasteita neuvotella asiantuntemuksesta ympäristöissä, joissa käytänteisiin ei ehkä voida vaikuttaa. Tavoitteellinen monialainen sosiaalityö edellyttää rajapinnoilla työskentelyä sekä eri toimijoiden osaamisen ja asiantuntijuuden kunnioittamista ja käyttämistä asiakkaan hyödyksi. Yhteistyössä tarvitaan myös kykyä yhdistää erilaisia työtapoja ja ajattelumalleja. (Sipilä 2011, 147). Rajapintatyössä tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, miten rajat keskustelevat ja ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tällaisissa vuorovaikutusprosesseissa on sekä lähentäviä että loitontavia seurauksia. (Hernes 2004, 9–29.)

Heinon väitöskirjassa (1997) käsitellään lastensuojelun sosiaalityön olemusta yksittäisten tapausten kautta. Heino halusi selvittää, miten erilaiset moraaliset, emotionaaliset ja kognitiiviset tekijät esiintyvät tapahtumassa, jossa sosiaalityöntekijä määrittelee jokaisen lastensuojelun asiakkuuden aloittamisen. Tutkimuksessa nousivat esiin sosiaalityöntekijän työn erityisyys ja lastensuojelun asiakkuuksien monikerroksisuus. Sosiaalityöntekijä tekee kokonaisvaltaista tunnustelutyötä pyrkien yhdessä muiden toimijoiden kanssa löytämään sellaisia keinoja, jossa lapsen etu on ensisijaista. Sosiaalityöntekijän intuitiivinen tulkinta muodostuu tunteiden, moraalin ja tiedon yhdistelmästä. (Heino 1997.) Lisäksi Heino on tehnyt tutkimuksen (2007) lastensuojelun asiakasperheistä ja taustatekijöistä asiakkuuksien takana. Tulosten mukaan usein lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset elivät köyhissä perheissä. Vanhempien jaksamattomuus oli useimmiten lastensuojeluasiakkuuden taustalla. Joka viidennen lapsen tilanteessa yksittäisinä taustatekijöinä olivat vanhempien päihteiden väärinkäyttö, vanhempien riittämätön vanhemmuus, perheristiriidat, vanhempien mielenterveysongelmat sekä vanhemman/vanhempien osaamattomuus ja avuttomuus. Nuoreen ja lapseen liittyviä taustatekijöitä tarkasteltaessa keskeisimpinä nousivat ristiriidat vanhempien kanssa ja kouluvaikeudet. Lisäksi taustalla olivat lapsen tai nuoren fyysinen sairastelu, huono psyykinen terveys, kehitysviivästymä tai vammaisuus. (Emt.)

Molemmat Heinon (1997 ja 2007) tutkimukset on tehty ennen sosiaalihoitolain voimaantuloa. Nykyisessä palvelujärjestelmässä suuri osa asiakkaista olisi perhesosiaalityön asiakkuudessa. Tutkielmamme pyrkii lisäämään tietoisuutta lastensuojelun ja perhesosiaalityön välisestä rajasta ja siitä, onko sosiaalihoitolain tarkoitus varhaisesta tuesta toteutunut lapsiperheiden palveluissa. Minkälaiset haasteet lapsen ja perheen tilanteessa arvioidaan sosiaalihoitolain mukaisiin palveluihin ja miten määritellään lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi? Entä miten toimitaan, kun on kyse kahden palvelun rajapinnalla olevasta lapsesta?

4 DOKUMENTOINTI JA ASIAKIRJAT SOSIAALITYÖSSÄ JA SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

Käytämme tutkielmassamme aineistona asiakastietojärjestelmään dokumentoitua tietoa, eli palvelutarpeen arvioinnin päätteeksi tehtyä yhteenvetodokumenttia. Käsittelemme tässä luvussa sekä aikaisempia tutkimuksia, joiden aineistona ovat toimineet asiakirjadokumentit, että yleisesti asiakirjadokumentointiin liittyviä seikkoja, jotka voivat edistää tai haitata asiakkaan kokonaisvaltaista tilanteen arviointia ja ymmärtämistä. Dokumentointi on myös osa ammatillista harkintaa, jonka pohjalta sosiaalityöntekijä perustelee johtopäätöksiään ja tekee päätöksiä asiakkuuden ja palveluiden tarpeesta. Myös meidän tutkielmamme kannalta on olennaista se, kuinka yhteenvetodokumentit on koottu ja kuinka hyvin niistä on luettavissa perustelut ja kriteerit asiakkuuden avaamiselle joko perhesosiaalityössä tai lastensuojelussa.

4.1 Dokumentointi sosiaalityön ammatillisen arvioinnin ja harkinnan välineenä

Laaksosen ja kumppaneiden (2011, 18–50) mukaan yleinen asiakirjatyyppeiksi sosiaalihuollossa on arvio, jossa sosiaalihuollon asiakkaan tilannetta arvioidaan ja lopuksi esitetään arviointiin perustuva yhteenveto sosiaalihuollon palveluprosessin edistämiseksi. Arviossa tulee pääsääntöisesti esiin myös asiakkaan oma näkemys tilanteestaan. Tehty asiakastyö tulee dokumentoida mahdollisimman pian asiakastapahtumien jälkeen. Asiakastyöstä on dokumentoitava asiakkuuden alusta sen loppumiseen asti. Kirjauksissa pitää aina tulla esiin perustelut asiakkuuden alkamiseen ja loppumiseen. (Emt.) Keskeisiä sosiaalityön dokumentointia ohjaavia lakeja ovat hallintolaki (434/2003), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015), lastensuojelulaki (417/2007), henkilötietolaki (523/1999) ja laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999). Dokumentointityötä ohjaavat lisäksi sosiaalityön yleiset periaatteet ja eettiset ohjeistukset. Viimekädessä sosiaalityöntekijä päättää, millä tavoin hän tuottaa asiakirjakäytänteitä ja mitä asioita hän asiakkaan elämästä dokumentoi. (Vierula 2013, 276.)

Sosiaalityössä on vastaanotettava ja käsiteltävä merkittäviä tietomääriä ja lisäksi tuotettava uutta tietoa. Sosiaalityöntekijän on työnsä suorittamiseksi koottava monenlaista informaatiota asiakkaan

elämästä ja sen vaiheista ja toimintakyvystä saadakseen käsityksen tuen tarpeista. Pelkkä tietäminen ei riitä, sillä tietoa on osattava myös tulkita ja soveltaa monien muuttujien liikkuvassa verkostossa. Asiakasta koskevan tietomäärän kasvaessa kirjaamisen merkitys korostuu: dokumentoimaton työ on tekemätöntä työtä. (Lehmuskoski 2017, 417–419.) Vierulan (2017, 19) mukaan sosiaalityöntekijä pohtii asiakirjoja laatiessaan, miten asiasta kirjoittaa, mitä ja mistä kirjoittaa ja ketkä hän mieltää asiakirjojen yleisöksi. Sosiaalityöntekijä käyttää ammatillista harkintaa valitessaan asiakirjoihin kirjaamia asioita. Asiakirjojen tehtävänä on palvella sosiaalityön ydintehtävää ja lastensuojeluorganisaation toimintaa (Vierula 2017, 72). Hyvän dokumentin tulisi sisältää dokumentoijan perusteluja ja itsearviointia eikä pelkästään jäljittelevää kirjaamista (Taylor 2008, 40).

Räsänen (2014, 86–92) mukaan, työskenneltäessä kirjatun tiedon varassa, toisinaan tietoa on saatavilla ja toisinaan tieto on vähäistä tai sitä ei ole olemassa. Ongelmallista on myös se, että tietojärjestelmät ovat riittämättömiä tiedon kirjaamisen ja vaihdon välineinä ja tietoa vaihdetaan myös epävirallisesti suullisesti työntekijöiden välillä. Erityisesti se on ongelmallista silloin, kun tietoa siirretään viranomaiselta toiselle. Dokumentoimaton tieto voi kadota, vaikka se voisi auttaa asiakkaan tilanteen jäsentämisessä. (Emt.) Asiakastyössä huomattava määrä tietoa välitetään suullisesti työntekijältä toiselle. Tämä voi helpottaa asiakkaiden tehokasta palvelua, mutta riskinä on kuitenkin se, että tarkan ja ammattitaitoisen sosiaalityön dokumentaation puuttuminen heikentää avoimuutta ja vastuullisuutta ja voi siten hämärtää arvioinnin prosessia. (Cumming ym. 2007, 239–257.) Sosiaalityössä on käytetty aina objektiivisia ja tallennettuja tietoja hyödyksi, mutta aiemmin suuri osa tietoa oli dokumentoimatonta ja työntekijän omassa muistissa olevaa tietoa. Asiakastietojärjestelmät ovat vähentäneet tällaista sisäistettyä tietoa. On ollut tärkeä luoda päätöspohjia ja dokumentteja, jotka toimivat mahdollisimman selkeästi. Näiden prosessien myötä päätöksenteosta tulee ennustettavampaa ja vastuullisempaa. (Parton 2008, 253–265.)

Tyypillisesti lastensuojelun asiakirjoja laativat ja lukevat useat eri tahot. Ne ovat myös käytettävissä monissa eri instituutioissa (Vierula 2014, 344). Asiakastietojärjestelmien käyttö ei ole vain sosiaalityöntekijöiden työn toteuttamiseen ja näkyväksi tekemiseen liittyvä asia. Tärkeää on huomioida myös kirjausten merkitys asiakkaan näkökulmasta, miten asiakas tulee huomioiduksi, kun asiakirjoja luetaan ja siitä saatua tietoa tulkitaan eri tilanteissa ja eri näkökulmista. (Räsänen 2014, 86–92.) Vierula (2017, 98–99) painottaa, etteivät lastensuojelun asiakkaat voi tehdä valintaa sen välillä, kirjataanko heistä asiakirjoja tai miten asiakirjat on laadittu. He eivät voi myöskään vaikuttaa siihen, ketkä asiakirjoja tulevat lukemaan. Asiakirjat eivät ole irrallaan työntekijöiden ja asiakkaiden välisistä suhteista tai institutionaalisesta toiminnasta. Smythe & Murray (2000, 324–325) mukaan asiakkaat valitsevat, mitä haluavat työntekijälle kertoa ja työntekijät taas tulkitsevat ja kirjaavat

puhuttua institutionaalista näkökulmasta katsottuna. Tämä aiheuttaa toisinaan tilanteita, jossa asiakas ei tunnista itseään asiakirjoihin kirjatuihin teksteistä. Günther (2015, 58) teki saman huomion siitä, ettei kirjaus aina vastannut asiakkaan omaa näkemystä hänen tilanteestaan.

Tietojärjestelmien ja dokumentoinnin vuoksi tieto muuttuu ja muuttaa muotoaan. Tietoa on enemmän saatavilla, ja ammattilaisten työstä ja päätöksistä tulee ainakin teoriassa avoimempaa ja vastuullisempaa. Järjestelmä ohjaa kirjaamaan tiettyjä asioita, joten yksittäisellä ammattilaisella on vähemmän harkintavaltaa sen suhteen, mitä tietoja pidetään olennaisena. Samalla tieto, jota ei voida puristaa vaadittuun muotoon, katoaa. (Parton 2008, 253–265.) Cummingin ja kumppaneiden tutkimuksessa todetaan, että yksi sosiaalityön kiistanalaisimmista kysymyksistä on se, mitä sosiaalityön palveluita käyttävistä ihmisistä tulisi kirjoittaa, kuinka kattavasti ja missä muodossa sosiaalityön arvioinnit, interventiot ja tulokset tulee dokumentoida. Sosiaalityön riskinarvioinnin käsite ja dokumentoinnin elintärkeä luonne on kuitenkin olennainen ja sovellettavissa kaikkeen sosiaalityön dokumentointiin. (Cumming ym. 2007, 239–257.) Asiakasta tukevaa asiakastietojärjestelmien käyttö voi olla silloin, kun asiakkaiden ei tarvitse kertoa yhä uudestaan kaikkia omaan elämään ja tilanteeseensa liittyviä tapahtumia työntekijälle. Tämä edellyttää sitä, että tiedot on kirjattu ja löytyvät asiakastietojärjestelmästä ja asiakas on yhtä mieltä kirjauksista. (Räsänen 2014, 86–92.)

Vierula (2015, 135) tuo esiin työntekijöiden ja asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta virallisten asiakirjojen luotettavuuden ja pysyvyyden merkityksen. Kirjaamisella tuetaan asiakasta ja huolehditaan eri osapuolten oikeusturvasta. Sen lisäksi kirjaaminen toimii yhtenä keskeisimmistä ammatillisen tiedontuotannon menetelmistä. Sosiaalialan kehittymisen kannalta on välttämätöntä tuottaa asiakastyöstä sekä sen menetelmistä ja tuloksista tietoa, jota voidaan hyödyntää palveluiden arvioinnissa ja alan tutkimuksessa. (Lehmuskoski 2017, 417–419.) Yhtenä pohdinnan kohteena on myös se, saadaanko asiakastietojärjestelmistä kaikki päättäjien tarvitsema tieto lapsiperheiden parissa tehtävän työn vaikutusten ja tuloksellisuuden arvioimiseksi (Raitakari ym. 2019, 22). Parton (2008, 253–265) kysyy, miten tietotekniikan tuomat muutokset vaikuttavat tiedon muotoon sosiaalityössä, mitkä ovat tieto- ja viestintäteknologian ja tietokantojen vaikutukset sosiaalityön teoriaan, luonteeseen ja muotoon. Muuttuuko sosiaalityön muoto ja luonne teknologian ottaessa koko ajan keskeisempää roolia ja jos muuttuu, niin millä tavoin? (Emt.)

Asiakasdokumentoinnilla on vaikutusta siihen tapaan, jolla asiakkaiden identiteetit rakennetaan ja miten ja millainen inhimillinen kokemus voidaan esittää. Määrämittaisessa kirjaamisessa asiakkaan subjektiivinen tilanne ja sosiaalinen konteksti voidaan purkaa useiksi erillisiksi tekijöiksi, jotka

liittyvät asiakkuuden tai palvelun tarpeeseen ja riskitekijöihin. Toisaalta vaarana on, että sosiaalityön kokonaisvaltainen ja yksilöllinen asiakkaan tilanteen ymmärtäminen häviää. Riskinä on myös se, että kaikki tuen tarpeet eivät tule tunnistetuiksi, kun ne eivät ehkä mahdu teknologian luomiin rakenteisiin. (Parton 2008, 253–265.) Asiakirjoissa käytettävällä kielellä onkin merkitystä asiakirjojen kanssa vuorovaikutuksessa olevien henkilöiden sekä itse asiakirjojen kannalta (Askeland & Payne 1999, 63). Vanhempien ja lapsen sekä työntekijän kannalta ammatillisen arvion muodostuminen ja sen kirjaaminen asiakirjaan on merkityksellinen toiminto (Kääriäinen 2019, 382–383). Huuskonen ja kumppanit (2010, 657) tekivät huomion, että asiakirjoilla on suuri rooli lasten asiakkuuksien tiedon kannattelussa. Ei siis ole samantekevää, mitä työntekijät asiakirjoihin kirjaavat. (Emt.)

4.2 Asiakirjadokumentit tutkimuksessa

Kirsi Günther (2015, 7–9) tutki väitöskirjassaan mielenterveystyön ammatillista kirjaamista. Väitöskirja koostuu neljästä pienoistutkimuksesta, joiden aineisto rakentui mielenterveystyössä muodostuneista palaverinauhoitteista ja asiakirjoista. Asiakirjojen käyttö on monimuotoistunut, ne toimivat asiakastyössä arvioinnin välineinä, ja niillä on useita tehtäviä sekä käyttötarkoituksia. Toiminnan laadusta ja vaikuttavuudesta sekä arvioinnin kohteen toiminnasta ja tilanteesta tuotetaan tietoa. Tällöin arvioinnin kohteena asiakirjoissa ovat niin ammattilaiset, palveluntuottajat, asiakkaat kuin palveluntilaajat. Arviointitietoa kirjataan asiakirjoihin moniäänisesti, työntekijälähtöisesti ja yksityiskohtaisesti. Asiakirjat ohjaavat ammatillisia tapoja, joilla työntekijät auttavat ja vastaanottavat asiakkaita. (Emt.)

Saarion (2017, 31) mukaan asiakirjat vaikuttavat työntekijöiden omaksumiin työtapoihin ja tehtäviin orientoitumiseen. Kääriäinen (2003) selvitti väitöskirjassaan lastensuojelun sosiaalityön dokumentoinnin merkitystä ammattikäytännöissä ja tiedonmuodostuksessa. Tutkimuksen aineisto muodostui lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemistä muistiinpanoista ja huostaanottopäätöksistä, jotka oli tallennettu asiakastietojärjestelmään. Näkyväksi tuli asiakirjojen ja dokumentoinnin tärkeys työntekijöiden yhteisen ammatillisen ymmärryksen luomisessa ja ylläpitämisessä sekä dokumentoinnin keskeisyys sosiaalityössä. (Emt.) Tämä on oleellinen asia myös tutkielmamme toteutuksen kannalta. Miten arvioinnin aikana tehty työskentely on kirjattu ja saatu näkyville yhteenvedoissa, jotta niistä on luettavissa riittävät perustelut ammattilaisen johtopäätöksille?

Forsberg ja kumppanit (2018, 21–36) tarkastelevat tutkimusartikkelissa, miten lasten asumista on kuvattu sosiaalityöntekijöiden raporteissa tuomioistuimille riitautetuissa avioerotapauksissa. Raporteissa oli kuvattu yksityiskohtaisesti asuinolosuhteita ja asumisen fyysisiä puitteita. Laajan vallitsevan tilanteen ja puitteiden kuvaamisen sijaan raportoinnissa voitaisiin keskittyä enemmän mahdollisten riskitekijöiden näkyväksi tuomiseen, jolloin raporttien ammatillinen painoarvo kasvaisi ja niistä olisi helpompi poimia oikeuden päätöksenteon kannalta oleellinen tieto. (Emt.) Kääriäisen (2019, 390) mukaan asiakirjatekstit ovat aina kirjoittajan tulkintaa ja sidoksissa hänen tekemiinsä valintoihin. Haarakangas (2018) tutki lisensiaatintutkimuksessaan lastensuojelutarpeen selvitystä sosiaalityön tiedonmuodostuksen tapana. Selvityksissä korostui vanhempien antama tieto ja toimijuus. Neljäsosassa selvityksistä lapsi jäi tapaamatta eikä syytä siihen tuotu esiin. Kääriäinen (2019, 391) tuo esiin vastuullisuuden näkökulmaa, kun asiakirjaan kirjataan lapsen omaa ääntä. Tällöin kirjoittaja joutuu hakemaan tasapainoa seurauksellisuuden, aitouden ja eettisyyden välillä. (Emt.)

Raitakarin ja kumppaneiden (2019, 22) mukaan asiakastietojärjestelmät eivät tue kokonaisvaltaista arviointityötä, työn suunnittelua ja dokumentointia. Edelleen jää paljon tietoa, joka ei siirry asiakastietojärjestelmään. Joitakin asiakastiedon siirtämisen liittyviä ongelmia ylittää asiakirjojen kirjoittaminen yhdessä asiakkaan kanssa. Haarakangas (2018, 102–103) toi esiin analyysissä muodostuneen käsityksen lastensuojelutarpeen selvitysten vähäisistä tapaamisista ja suppeasta tiedonkeruusta. Vaaraksi muodostuu, että kokonaiskäsitys perheen tilanteesta jää puutteelliseksi. Tulosten mukaan sosiaalityöntekijän dokumentoima arvio lastensuojelun tarpeesta ei tuo esille lastensuojelun asiakkuuden perusteita tai kuvaa kattavasti lapsen elämäntilannetta. Lukija joutuu etsimään asiakkuuden perusteet ja taustasyöt dokumenteista. Perheen sisäinen väkivalta uhkasi hukkaa dokumenteista arviointiprosessien aikana. (Emt.) Asiakastietojärjestelmät eivät mahdollista yhteistä perhekeskeistä arviointia ja suunnitelmaa, vaan jokaiselle perheenjäsenelle on tehtävä oma kirjaus, arvio tai suunnitelma, jolloin kaikki tarvittava tieto ei löydy kaikkien perheenjäsenten tiedoissa. Mikä on epätarkan, vaillinaisen ja valikoituneen tiedon merkitys? (Raitakari ym. 2019, 22.)

Cummingin ja kumppaneiden (2007, 239–257) tutkimuksessa kehitettiin rakenteinen arviointilomake, jota työntekijät käyttävät apuna arviointityön kirjaamisessa. Tulosten mukaan sosiaalityön kirjaamisen tarkastelu johti huomaamaan siihen liittyviä eettisiä riskitekijöitä, mikä taas nosti kirjausten eettistä tasoa huomattavasti. Lomakkeen kehittämisen myötä myös kirjaamiskoulutus lisääntyi. Sosiaalityössä onkin jatkuva vaade työn kehittymisestä ja tarkastelusta. Sosiaalityön kirjaamisen tulee pysyä jatkuvan tarkastelun kohteena, ja tarkastelussa eettisten kysymysten tulee olla keskiössä. (Emt.) Roets ja kumppanit (2017, 453–469) tutkivat, miten sosiaalityön asiakirjoissa

rakennetaan kuvaa suojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Suojelun tarve antaa oikeutuksen puuttua lapsen ja hänen perheensä elämään, mutta se voidaan määritellä hyvin eri tavoin käytännön työssä, mikä taas asettaa haasteet ammatilliselle arvioinnille ja puuttumiselle. Kirjoittaessaan dokumentteja sosiaalityöntekijät käyttävät valtaansa arvioidessaan ja määritellessään lapsen riskiryhmään kuuluvaksi. Se, kuinka asiakirjat kirjoitetaan ja miten lapsen tilanne niissä tulkitaan, vaatii tunnistamista ja refleksiivisyyttä omien käsitysten ja tulkintojen suhteen. (Emt.)

Cocozzan (2007, 12) tutkimuksessa ruotsalaisesta lastensuojelusta nousi esiin, että sosiaalityöntekijöillä oli mahdollisesti pääsy muihin tietoihin, joita he eivät kirjoittaneet auki päätöksiä tehdessään. Dokumentoitu materiaali ei välttämättä esitä kaikkia niitä perusteita, joiden perusteella sosiaalityöntekijä teki päätöksen olla selvittämättä lastensuojeluilmoitusta tarkemmin. (Emt.) Reamer (2005, 326–327) mukaan sosiaalityön dokumentointi edistää kuutta päätarkoitusta: palveluiden tuottamista, arviointia ja suunnittelemista, valvontaa, palveluiden arviointia ja tuottavuuden laskettavuutta sekä palveluiden jatkuvuutta ja koordinoitua niin virastojen hallinnosta vastaaville kuin asiakkaille. Dokumentoinnin avulla varmistetaan tiedon kulku eri viranomaisten välillä, huolehditaan palveluiden jatkuvuudesta ja palveluiden kehittämisestä asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Tehdyn työn toteutuminen voidaan osoittaa dokumentoinnilla, jolloin dokumentointi toimii valvonnan välineenä. (Emt.)

Huuskonen (2014) tutki väitöskirjassaan dokumentointia ja tiedon käyttöä asiakastietojärjestelmässä lastensuojelun työtehtävissä. Aineisto koostui sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Tulosten mukaan oleellisen tiedon määrittäminen asiakkuudesta oli vaikeaa, koska sosiaalityöntekijät käsittelevät ihmisen elämää kokonaisuudessaan. Pienilläkin ja yksittäisillä tiedon palasilla saattaa olla tärkeä merkitys kokonaisuuden ymmärtämisessä. Dokumentoinnin avulla kuvataan sosiaalityön omaa institutionaalista toimintaa, lastensuojelun asiakkuuden syitä ja perusteluita sekä asiakkaan yksityistä elämää. Tietoa kirjataan valikoiden asiakastietojärjestelmään.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käymme läpi tutkimuksen tehtävän ja tutkimuskysymykset. Aineiston kuvauksen jälkeen avaamme aineistomme analyysimenetelmää ja -prosessia, minkä jälkeen pohdimme tutkimuksemme toteuttamiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Lopuksi esittelemme aineistomme ja palvelutarpeen arvioinnin käynnistämisen taustalla olevia syitä johdantona ennen tutkimuksen tuloksia kuvaavaan lukuun siirtymistä.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme aihe ja tarve nousevat työelämästä. Sekä yhteistyöverkostoissa että omien tiimien sisällä keskustellaan paljon siitä, minkälaisia asiakkaita perhesosiaalityössä pitäisi olla ja minkälaiset asiakkaat tarvitsevat lastensuojelun palveluita. Samassa keskustelussa puhutaan usein resurssien riittämättömyydestä ja asiakkaiden haastavuudesta kummassakin palvelussa. Halusimme tutkimuksessamme selvittää, miltä asiakkaat ja heidän palvelutarpeensa näyttävät palvelutarpeen arvioinnissa tehtävien yhteenvedojen valossa. Tarkastelemme asiakkuuden kriteereitä niiden taustatekijöiden ja syiden kautta, joita yhteenvedoissa mainitaan asiakkuuden avaamisen perusteluina. Tutkielmamme tuottaa tärkeää tietoa asiakkaista ja ilmiöistä, joita työntekijät kohtaavat asiakastyössä. Tieto on tarpeellista, kun mietitään perhesosiaalityön ja lastensuojelun resurssointia, palveluita, viitekehystä ja omatyöntekijyyttä.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

Miten asiakkuuden tarve tunnistetaan perhesosiaalityössä tai lastensuojelun avohuollossa ja miten sitä perustellaan palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa?

Minkälaisina perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden kriteerit näyttävät yhteenvedojen perusteella?

5.2 Aineiston hankinta

Aineistonamme toimivat valmiit palvelutarpeen arvioinnin asiakirjadokumentit. Haimme tutkimuslupaa kuntayhtymältä maaliskuun lopussa 2021. Tutkielmaprosessin etenemiseen, etenkin lastensuojelun kysymyksissä, vaikuttavat tutkittavan kunnan menettelytavat, tutkimusaihe ja -aineisto ja tutkijan henkilökohtaiset verkostot (Pekkarinen 2015, 273). Tutkimussuunnitelma edellytti suunnitelmaa aineistohallinnasta, jossa kuvataan, miten aineistoa käytetään ja säilytetään tutkimusprojektin aikana sekä miten tutkimusaineisto hankitaan. Tietoturvallisuudella tai tietoturvalla tarkoitetaan järjestelmien, tietojen ja tietoliikenteen salaamista. On helppoa levittää ja kopioida sähköistä tutkimusaineistoa tai toisaalta myös tahattomasti muuttaa tai tuhota aineistoa. Osa tietoturva on varmuuskopiointi, mutta on varmistettava, että aineiston luvaton ulkopuolinen käyttö on estetty. (Tampereen yliopisto. Aineistohallinnan suunnittelu.) Pyysimme tutkimuslupahakemuksessamme oikeutta saada käsitellä niiden asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnissa tehtäviä yhteenvedodokumentteja, joille on tehty vuonna 2020 ohjauspäätös joko perhesosiaalityöhön tai lastensuojelun avohuoltoon. Tarkoitus oli, että aineisto tulostettaisiin meille ja anonymisoidaisiin poistamalla tai yliviivaamalla yhteenvedoista henkilötiedot. Lisäksi tarkoituksena oli, että säilyttäisimme aineiston organisaation tiloissa kahden lukon takana.

Organisaation tietohallintopäällikkö ja tutkimusluvista vastaava johtava asiantuntija ottivat meihin yhteyttä hakemuksesta. He kertoivat, että tutkimuslupahakemusta ei voida sellaisenaan hyväksyä toisiolakiin §1-§60 juuri tulleiden lisäysten vuoksi. “Toisiolain tavoitteena on mahdollistaa sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnassa sekä sosiaali- ja terveystieteiden ohjaus-, valvonta-, tutkimus- ja tilastotarkoituksessa tallennettujen henkilötietojen tehokas ja tietoturallinen käsittely.” (Toisiolaki §1.) “Kun henkilötietoja käsitellään tämän lain nojalla, käsittelyn riittävä tietoturvallisuus on varmistettava riskienhallinnalla, pääsynhallinnalla, aktiivisella valvonnalla sekä noudattamalla tietoturvallisuuden ja tietosuojan toteutuksesta ja valvonnasta vastaavan viranomaisen määräyksiä ja ohjeita.” (Toisiolaki §18). “Tietolupaviranomainen ylläpitää yksin tai yhdessä muiden viranomaisten kanssa tietoturvallista käyttöympäristöä, jossa voidaan varmistaa Tietolupaviranomaisen tai muun tässä laissa tarkoitetun viranomaisen tämän lain nojalla luovuttamien tietojen tietoturallinen, luvan mukainen käsittely.” (Toisiolaki §20). Lakiin astui muutos 1.5.2021, jonka mukaan tutkimusaineistoja voidaan käsitellä vain tietoturvallisessa käyttöympäristössä, eikä tällä hetkellä organisaatiolla ole omaa tietoturvallista käyttöympäristöä. Ainoa tarkoitukseen sopiva löytyi Suomessa Findatalta.

Kävimme useamman teams-palaverin tietohallintopäällikön ja johtavan asiantuntijan kanssa aiheesta ja yritimme löytää ratkaisua siihen, miten voimme toteuttaa tutkimuksen niin, että lain vaatimukset toteutuvat. Palavereissa käydyn keskustelun jälkeen muokkasimme tutkimuslupahakemusta niin, että pyysimme lupaa käsitellä aineistoa Findatan tietoturvalisessa käyttöympäristössä, johon ei muilla ole pääsyä. Findatan tietoturvalisessa käyttöympäristö mahdollisti sen, ettei meille muodostunut henkilörekisteriä. Tietoturvaliseen käyttöympäristöön päästäksemme joudumme käyttämään vahvaa tunnistautumista.

Myös Kuula (2015, 114) tuo esiin, että käsiteltäessä arkaluonteista tietoa on hyvä rajata aineiston käyttö tietokoneelle, joka vaatii kirjautumisen henkilökohtaisilla tunnuksilla. Organisaatio lupasi maksaa pilottikokeiluna Findatan tietoturvalisessa käyttöympäristön meidän käyttöömme kolmen kuukauden ajalle. Tutkimuslupamme hyväksyttiin kesäkuussa 2021. Kaksi yhteyshenkilöä tutkimuskunnan perhesosiaalityöstä toimittivat yhteenvedot tietohallintopäällikölle, joka toimitti ne suojatun yhteyden avulla Findatalle. Käyttöympäristön perustamisessa kesti oman aikansa, ja myös aineiston sinne saamisessa meni aikaa, joten saimme aineiston omaan käyttöömme syyskuun alussa 2021. Aineisto oli käytössämme viimeiseen päivään marraskuuta 2021. Findata hävittää aineiston tämän päivämäärän jälkeen.

Findatan tietoturvalisessa käyttöympäristössä palvelutarpeen arvioinnit olivat kokonaisuudessaan samanlaisina, mitä ne ovat asiakastietojärjestelmässä. Sieltä ei voi siirtää suoraan tekstiä muualle. Kerätessämme haluamiamme tietoja sieltä anonymisoimme samalla aineiston, koska aineiston saamisen edellytyksenä oli anonymisointi. Emme siirtäneet käyttöympäristöstä henkilötietoja tai muita tunnistetietoja. Aineistomme oli laaja, yhteensä 177 yhteenvedoa, joten käytimme analyysissa sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusmenetelmiä, jotta saimme aineistomme ymmärrettävään ja havainnollistettavaan muotoon.

5.3 Tutkimusmenetelmä ja analyysin kuvaus

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus, joka hyödyntää elementtejä myös määrällisestä tutkimuksesta, jotta saimme laajan tutkimusaineistomme havainnollistettavampaan muotoon. Listasimme Excel-taulukon muun muassa lasten iät ja tulokset, joista muodostimme kaavioita. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus tutkii asioiden ydintä ja niiden yhteyttä kirjoitetussa tekstissä ja puheessa tai kuva-aineistossa. Tutkimuskysymysten ja tutkimusongelmien toiminta on osa tuloksia,

ja sen takia monesti tutkimusongelmat määritellään väljästi. Tutkimusaineistoa yritetään ymmärtää ja tulkita laadullisessa tutkimuksessa ja viedä käsitys ilmiöstä alkuperäistä teoreettisemmalle asteelle. (Ronkainen ym. 2013, 80–83.) Laadullista tutkimusta voidaankin luonnehtia prosessiksi, joka muotoutuu ja kehittyy tutkijan mielessä vähitellen tutkimusprosessin edetessä. (Kiviniemi 2015, 74).

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään johtavat ideat, joihin nojataan, ja niihin perustuen tehdään tutkimukselliset ratkaisut. Tutkimuksessa on välttämätöntä päättää, miten rajaa tutkimusasetelmaa ja mihin keskittyy. Rajaamisessa on kyse myös tulkinnallisesta rajauksesta, sillä tutkijan omat intressit ja näkökulmat vaikuttavat aineistonkeruuseen ja kerääntyvän aineiston luonteeseen. Tutkimustehtävää rajatessa tutkija ottaa kantaa myös siihen, mikä on se keskeinen aineistosta nouseva keskeinen tulos ja ydinsanoma, jonka tutkija haluaa nostaa tarkastelun keskipisteeksi. (Kiviniemi 2015, 76–77.) Aineiston analyysin tarkoituksena on saada aineisto selkeään ja esitettävään muotoon ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston analyysillä tiivistetään aineisto, ja tavoitteena on luoda epäyhtenäisestä aineistosta täsmällinen ja järkevä kokonaisuus. (Eskola & Suoranta 2005, 137.)

Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan analysoida joko aineisto- tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisen tutkimuksen pulmaa voidaan yrittää selkeyttää teoriaohjaavalla analyysillä, jossa teoria voi toimia analyysin tukena, mutta tutkimus ei perustu suoraan teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja teorian kehittäminen kulkevat yhdessä vuorovaikutteisesti. Aineistolähtöisyys analysoinnissa mahdollistaa teorianmuodostuksessa tutkimuskohteelle ominaisen käsitteistön huomioon ottamisen ilmiön abstrahoinnissa. (Kiviniemi 2015, 79.)

Tutkimusmetodina käytimme laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysia. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään ja analysoidaan osittain samaan aikaan. Ennen varsinaisen analysoinnin aloittamista on aineisto saatettava sellaiseen muotoon, että analysointi on mahdollista. (Metsämuuronen 2009, 253–254.) Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sitä voidaan analysointimenetelmän lisäksi pitää myös väljänä teoreettisena viitekehyksenä. Sisällönanalyysissä aineistosta valitaan ja rajataan jokin ilmiö, josta pyritään kertomaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Valitun ilmiön tulee vastata tutkimuskysymyksiin. Aineisto pilkotaan eri luokkien ja teemojen alle erilaisten aihepiirien mukaan, jolloin aineistoa on mahdollista vertailla erilaisten teemojen esiintymisen mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–92.)

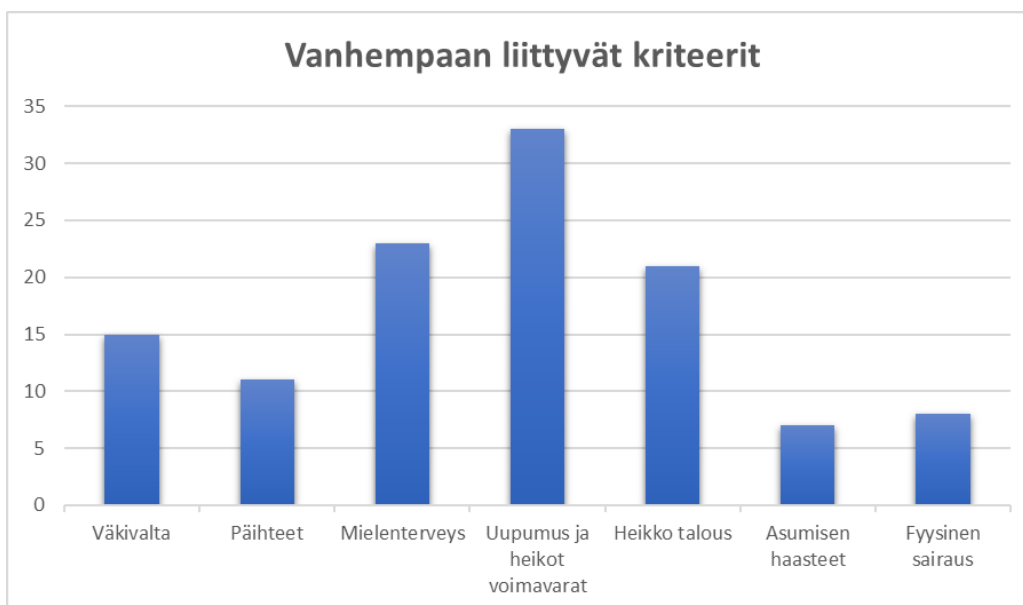
Olemme tutkielmassamme pyrkinneet aineistolähtöiseen analyysiin, mutta tiedostamme sen, että omat käsityksemme ja työkokemuksemme tutkittavan ilmiön alalta vaikuttavat varmasti myös analyysiin. Aineistosta nousseet teemat ovat tuttuja meille työn kautta ja näkyvät myös työarjessa. Moilasen ja Rähjän (2001, 53) mukaan teemat eivät liity tekstin yksittäisiin kohtiin vaan sisältöön. Teemoittaessaan tekstiä tutkija lukee sitä moneen kertaan yrittäen löytää keskeiset merkitykset rivien välistä. Teemoittamisessa on tarkoituksena pelkistää aineisto etsimällä olennaisimmat asiat tekstistä. (Emt.)

Meidän aineistonamme toimivat asiakastietojärjestelmässä olevat yhteenvetodokumentit, jotka pyrimme analysoimaan mahdollisimman systemaattisesti. Jo ensimmäistä kertaa lukiessa alkoi muodostumaan käsitys siitä, minkälaisen teemojen ympärillä olemme. Aineisto vaati useita lukukertoja ja aineistoon palaamista yhä uudestaan. Kokosimme aineiston kuvaukseen lasten ja perheiden taustatiedot, kuten lapsen iän ja sukupuolen, onko palvelutarpeen arviointi käynnistynyt lastensuojeluilmoituksesta vai yhteydenotosta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen ja mistä ilmoitukset ja yhteydenotot tulivat, ovatko molemmat vanhemmat huoltajia ja asuvatko he samassa vai eri osoitteessa määrälliseen muotoon Excel-taulukkoon. Taustatiedoista, tulositystä ja teemoista kokosimme kaavioita, jotta niistä on helpompi hahmottaa määriä ja numeerisia faktoja. Aineistostamme löysimme vastauksia tukimuskysymyksiimme ja pystyimme muodostamaan erilaisia teemoja asiakkuuden syistä ja perusteluista koskien lastensuojelun ja perhesosiaalityön asiakkuuden määritelmiä. Osa yhteenvedoista sisälsi runsaasti kuvausta lapsen tilanteesta ja tehdystä työstä, jolloin syitä ja perusteluja oli löydettävissä laajemmin ja tehtäväksemme jäi tiedon tiivistäminen. Aineistomme oli laaja, minkä vuoksi tiivistämistä joutui tekemään useampaan kertaan, jotta saimme muodostettua selkeitä ryhmiä aineistosta nousevista syistä ja perusteluista.

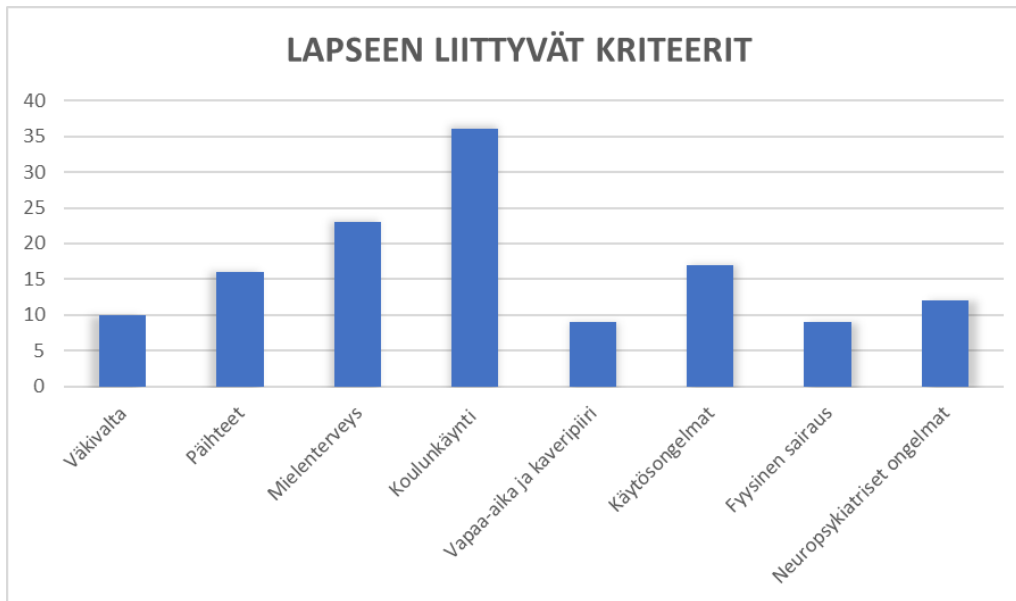
Tuomen ja Sarajärven (2018, 127) mukaan vastaus tutkimustehtävään saadaan yhdistelemällä käsitteitä. Sisällönanalyysi perustuu päättelyyn ja tulkintaan, jossa kuljetaan kokemusperäisestä aineistosta kohti teoreettisempaa mielikuvaa tutkittavasta aineistosta. Abstrahointia eli käsitteellistämistä voidaan luonnehtia prosessiksi, jossa tutkija valmistaa tutkimuskohteestaan selityksen käsitteiden avulla. (Emt.) Aluksi keräsimme asiakkuuden syitä sen mukaan, kumpaan asiakkuuteen palvelutarpeen arvioinnissa oli ohjattu. Keräsimme asiakkuuden syyt ja perustelut perhesosiaalityön ja lastensuojelun alle. Vertailimme perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Kirjoitimme myös ylös tulossyyt ja tiivistelmän asiakkuuden siirron syistä ja onko perheelle mietitty jo palvelua perhesosiaalityön tai lastensuojelun puolelta. Asiakkuuden perusteluina nousi esiin palveluntarve, kuten tukiperhe, kotipalvelu tai sijoitus ja tuen tarve vanhemmuuteen tai nuoren oireiluun sekä vanhemman oma toive lapsen asiakkuudesta. Otimme

myös ylös, mikäli yhteenvedosta löytyi maininta koronasta. Se ei liittynyt meidän tutkimuskysymyksiimme, mutta halusimme tuoda esiin vallitsevien poikkeusolojen vaikutukset palvelutarpeen arviointien tekotapaan ja asiakkaiden elämään.

Tämän jälkeen kävimme läpi kirjoittamamme ja löysimme teemoja, joiden alle sijoitimme palvelutarpeen arvioinnissa nousseet huolet ja riskitekijät, joiden vuoksi asiakkaalle avattiin asiakkuus perhesosiaalityöhön tai lastensuojeluun. Aineistosta nousi esiin lapsen liittyviä teemoja kuten koulunkäynnissä esiintyviä haasteita, huolta vapaa-ajasta ja kaveripiiristä, rikollisuutta, päihteidenkäyttöä, psyykkistä huonovointisuutta ja mielenterveyden ongelmia, neuropsykiatrista oireilua ja käytösongelmia kuten väkivaltaisuutta. Perheeseen ja vanhempiin liittyviä teemoja olivat tulehtuneet välit lapsen ja vanhemman tai vanhempien välillä, kasvatusristiriidat, väkivalta, päihteet, psyykkinen huonovointisuus ja mielenterveyden ongelmat, talous ja asuminen, jaksamisen haasteet, tukiverkoston puute ja huoltoriidat. Pääteemat olivat vanhempaan liittyvät syyt, lapseen liittyvät syyt ja perheen dynamiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyvät syyt. Tämän jälkeen kirjoitimme auki kokoamamme tekstit ja lukumäärät oikeiden teemojen alle. Tällaisessa muodossa tekstistä eivät tulleet selkeästi näkyville ne perheet, joille oli avattu lastensuojelun asiakkuus, ja toisaalta ne perheet, joille taas avattiin perhesosiaalityön asiakkuus. Tekstistä ei ollut löydettävissä, mitkä olivat kriteerit millekin asiakkuudelle. Alla olevissa kaavioissa 1-3 esittelemme aineisosta nousseet vanhempiin, lapsiin ja perhedynamiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit asiakkuuden avaamiselle. Pylväät näyttävät, kuinka monta kertaa yhteenvedoissa mikäkin taulukon kriteeri oli löydettävissä.

Taulukko 1. Vanhempaan liittyvät kriteerit

Taulukko 2. Lapsen liittyvät kriteerit

Taulukko 3. Perhedynamiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit

Päätimme teemoitella tulokset uudelleen, jotta saisimme perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden kriteerit paremmin näkyviin. Värikoodasimme yhteenvedot huolenasteen mukaan. Mukailimme Erikssonin ja Arnkilin (2012, 259) kehittämää huolen vyöhykkeistöä analyysissämme. Vihreän värin perheet olivat pienen huolen perheitä. Näissä perheissä oli usein toiveena hengähdys hetki arkeen vanhemmalla ja toiveena joko lapsiperheiden kotipalvelu tai tukiperhe. Astetta isommat huolet olivat sinisen värin perheissä, joissa myös oli jokin yksittäinen ongelma, mutta se häiritsevi j lapsen tai perheen elämää merkittävästi tai perheellä oli useampia haasteita, mutta

kokonaisuus oli vielä hallittavissa ja perhe autettavissa melko pienellä tuella. Suurimman joukon muodostivat keltaisen värin, merkittävän huolen perheet. Näissä perheissä huolet eivät olleet vielä lastensuojelullisia, mutta perheessä oli useita eri palveluntarpeita, ja ongelmat olivat monitahoisia ja vaativat monialaista osaamista. Suuren huolen, punaisen värin perheet olivat ne perheet, joissa oli vakavia ongelmia kuten väkivaltaa ja runsasta päihteiden käyttöä. Näissä perheissä lapsi oli suojelun tarpeessa. Lähes kaikki lastensuojeluun siirretyt lapset olivat suuren huolen asiakkaita, mutta myös perhesosiaalityössä oli 16 punaisen värin yhteenvetoa. Lopullisesta versiosta poistimme värikoodit ja tiivistimme pienen ja kohtalaisen huolen yhden otsikon alle. Uutta teoriaa muodostettaessa teoriaa ja johtopäätöksiä rinnastetaan koko ajan alkuperäisaineistoon. Luokittelujen pohjalta muodostetut kategoriat ja niiden sisällöt tai käsitteet kuvataan tuloksissa. Tutkija yrittää ymmärtää johtopäätöksiä tehdessään, mitä asiat edustavat tutkittaville. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

Yleisesti voidaan sanoa, että useampaa tutkimusmenetelmää hyödyntämällä voidaan saada varmempaa tietoa. Kun samaa ilmiötä tutkitaan useasta eri kulmasta, siitä käytetään käsitettä triangulaatio. (Metsämuuronen 2009, 266.) Meidän tutkimuksessamme triangulaatio käsittää sanallisen ja numeeristen tulosten yhdistämisen sekä kahden tutkijan tekemän analyysin ja reflektion tuloksista. Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamisessa perustavoitteena on muodostaa kokonaisvaltainen kuva sekä parantaa tutkimuksen luotettavuutta (Viinamäki 2007, 176). Triangulaatiolla tarkoitetaan määrällisen ja laadullisen menetelmän tai useamman kuin yhden teorian, tutkijan, aineiston, analyysimetodin tai analyysiyksikön ja tieteenalan yhdistämistä yhdessä tutkimuksessa. Tutkijoiden triangulaatiolla sisällytetään tutkijoiden asiantuntijuutta ja erilaisia näkökulmia. Yhteistyötä voidaan tehdä sekä analysoinnissa että aineistonkeruussa. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 75–77.)

Mielestämme näin suuren aineiston analysoinnin ehdoton etu oli se, että meitä oli kaksi sitä tekemässä. Uskomme, että keskustelut aineistosta ja yhteinen reflektio ilmiöistä mahdollistivat muodostamaan kattavamman kokonaiskuvan ilmiöstä, kuin yksin tekemällä olisi saanut. Haasteeksi muodostui välillä se, ettei aina tiennyt, mitä toinen tekee, ja saatoimme alkuvaiheessa kerätä samoista yhteenvedoista tietoja. Työskentelytapoja hiomalla näistä haasteista kuitenkin päästiin eroon. Alkuun aineistosta asiakkuuden syitä poimiessa oli haastavaa saada lukumäärät syistä muodostettua järkevästi sanalliseen muotoon. Tässä auttoi yhteinen keskustelu, jolloin poimimme lukumääräisesti suurimmat ryhmät sekä yhdistimme määrällisesti pienempiä ryhmiä yhteen. Uskomme, että saimme aineistosta muodostettua keskeiset tulokset, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme ja vedettyä näistä johtopäätökset.

5.4 Eettiset kysymykset

Aineistonamme toimivat yhteenvedodokumentit. Tutkimusluvassamme sitouduimme toimimaan tietosuojalain (1050/2018), EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 2016/679), sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain (159/2007), viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) sekä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (758/1992) säännösten mukaisesti. Keskeistä tutkielman eettisesti kestävän toteutuksen kannalta ovatkin aineistonhallintaan liittyvät kysymykset.

Pitkän tutkimuslupaprosessin kautta saimme organisaation maksamaan kolmen kuukauden käyttöjakson Findatan tietoturvalisenssin käyttäytymisessä, joka täyttää kaikki tietoturvaan liittyvät seikat. Käyttöympäristöstä ei pysty kopioimaan tai siirtämään mitään tiedostoja pois. Kirjoitimme tuloksia Google Drive -tiedostoon, johon meillä kahdella oli käyttöoikeus ja johon tarvitaan salasana kirjautumiseen. Anonymisoimme jo tässä vaiheessa tekstiä niin, ettemme kirjoittaneet tiedostoon henkilö- tai tunnistetietoja. Olimme tehneet tiedostoon valmiiksi otsikoita, kuten tulosityy, asiakkuuden syy ja taustatiedot. Emme siis kirjanneet pitkää tekstiä yhteenvedosta samaan kohtaan tiedostoa, jolloin siitä olisi voinut olla tunnistettavissa yksittäinen henkilö, jos joku olisi päässyt tiedostoa lukemaan.

Analysointivaiheessa anonymisoimme lopullisesti aineistomme niin, ettei siitä voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä ja heidän perheitään. Emme myöskään kerro tarkemmin, minkä kunnan asukkaista aineistomme koostuu. Koska tutkimusaineistomme toimivat valmiit dokumentit, emme voi informoida tutkittavia tutkimukseen osallistumisesta, mutta olemme huomioineet tietosuojan liittyviä tekijöitä. Kuulan mukaan (2015, 58–64) tutkittaessa ihmisiä eettiset kriteerit perustuvat pääsääntöisesti neljään periaatteeseen, jotka ovat autonomian kunnioittamisen periaate, hyötyperiaate, vahingon välttämisen periaate ja oikeudenmukaisuuden periaate. Tutkittavia koskevien tietojen luottamuksellisuuden säilyttämisen periaate sisältyy myös kriteereihin. Ihmisarvon kunnioittamisen lähtökohtana on turvata tutkittavien yksityisyys, itsemääräämisoikeus ja vahingoittumattomuus. (Emt.)

Sosiaalityön työkäytänteiden toimivuus kokeillaan ensisijaisesti ammatillisissa tavoissa, mutta tarvitaan myös tutkimustietoa väliintulojen toimivuudesta ja vaikuttavuudesta. Yhden aineiston tähän antavat asiakasdokumentaatiot. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 259.) Kääriäinen (2003, 35) pohtii väitöskirjassaan omaa suhdettaan aineistoonsa: hänen aineistonsa asiakkaat eivät tieneet

joutuneensa tutkimuksen kohteeksi asiakirjojen kautta, ja asiakirjat kirjoittaneet sosiaalityöntekijät eivät myöskään olleet tietoisia heidän kirjoittamiensa tekstien päättymisestä tutkimukseen. Me olemme käyneet samankaltaista pohdintaa, koska aineistomme toimivat valmiit palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedot. Tutkimalla valmiita dokumentteja pystyimme käymään läpi isomman aineiston, kuin haastatteleamalla. Saimme tiedon sellaisena kuin se kirjausten ja dokumentoinnin kautta näyttäytyy eikä työntekijän tai asiakkaan kertoman mukaan. Toki asiakasdokumentin on tehnyt työntekijä, jonka oma tausta, koulutus ja persoona vaikuttavat siihen, mitä hän kirjaa ja miten, sekä myös siihen, mitä palveluita hän tarjoaa asiakkaalle. Uskomme kuitenkin tutkimuksen tulosten olevan valitulla tutkimusmenetelmällä luotettavampia kuin ne olisivat olleet esimerkiksi haastatteluilla.

Kääriäisen (2019, 385) mukaan tutkijoilla on eettinen velvollisuus asiakirjoja tutkiessaan tehdä oikeutta niille henkilöille, joita asiakirjat kuvaavat sekä asiakirjojen kirjoittajille. Toisaalta asiakirjat kertovat tehdystä työstä; toisaalta ne myös edustavat dokumentin kirjaajan muodostamaa kuvaa todellisuudesta. Tämä kuva voi jättää tutkimuksen kannalta tärkeitä ja mielenkiintoisia asioita näkymättömiksi. Asiakastietojärjestelmät vaikuttavat siihen, minkälaisia asiakasrekistereitä tutkijalla on käytettävissään, myös kirjaamiskäytännöt vaihtelevat kirjaajasta riippuen. Sosiaalityöltä vaaditaan aiempaa parempaa vaikuttavuutta ja sen näkyväksi tekemistä. Eräs toimenpide näkyväksi tekemiseen on lisätä dokumentoitua tietoa työkäytänteistä ja niiden vaikuttavuudesta. Sosiaalityön muutostyössä tarvitaan tietoa, vaikkakin harmillisesti harvemmin sosiaalityössä asiakasasiakirjoja käytetään tutkimuksessa. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 269–270.)

Sosiaalityön tutkimus ei vain välttä haitan aiheuttamista vaan tavoittelee käytännön hyötyä tutkimukseen osallistuville ihmisille. Nämä tavoitteet kuuluvat tutkimuksen toteuttamiseen ja tietoarvoon. (Rauhala & Virokangas 2011, 238.) Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun eroa ja rajapintaa ei ole toistaiseksi juurikaan tutkittu. Tehdyt selvitykset osoittavat, että lainsäätäjän ajatus varhaisesta tuesta ei ole toteutunut siinä mittakaavassa kuin oli tarkoitus. Meidän aineistomme antaa kattavan kuvan tutkimuskunnan perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuteen siirretyistä perheistä. Koemme, että tutkimuksemme lisää tietoa etenkin perhesosiaalityön asiakkuuksien haastavuudesta ja siitä, kuinka paljon perhesosiaalityön ja lastensuojelun rajapinnalla on asiakkaita, jotka tarvitsevat paljon palveluita ja vankkaa tukea. Toivottavasti tutkimuksemme luetaan ainakin organisaatiossa, jossa tutkimus on toteutettu, ja siten se hyödyttäisi myös asiakkaita.

Riessman (2008, 183–193) käsittelee tutkijan jatkuvaa tieteellistä velvollisuutta tarkastella aineistoa ja sen analyysin luotettavuutta. Siihen kytkeytyy monia haasteita kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Jo totuuden miettiminen aiheuttaa päänvaivaa. Teksteihin voi liittyä tutkimuksen lukijalla omia

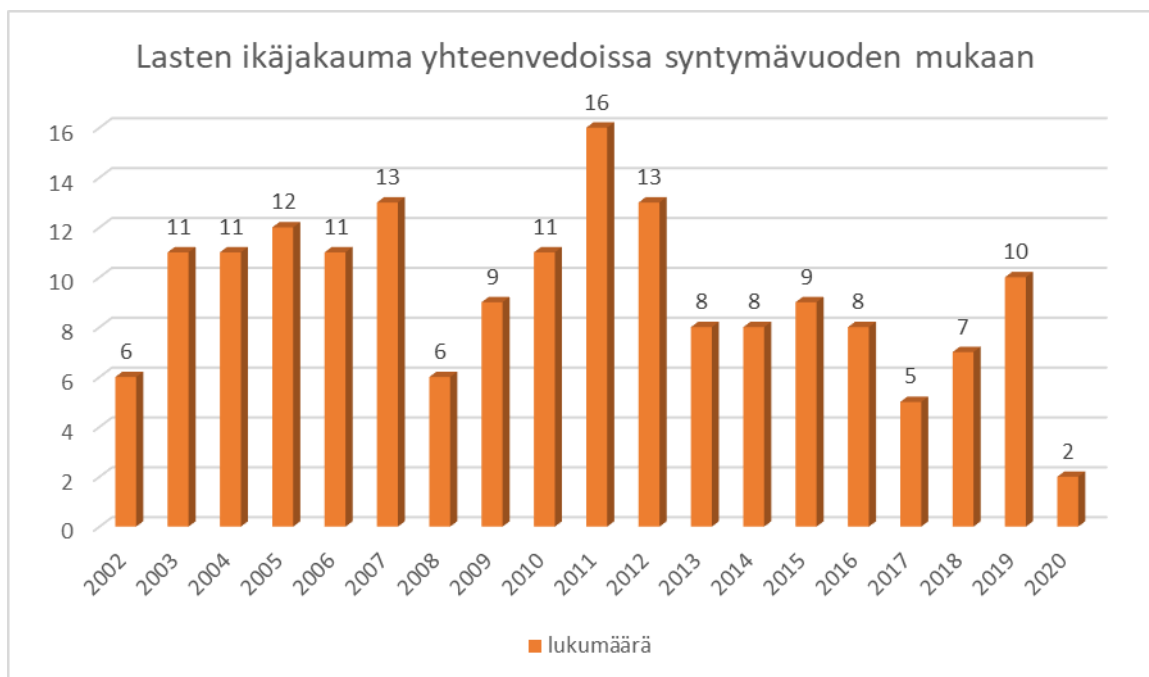
kokemuksia tai muistoja, jolloin se voi edesauttaa tai heikentää lukijan kriittisyyttä tekstiä kohtaan. Tämä ihmisille ominainen kyky liittää omia kokemuksia nykyhetkeen ja antaa niille merkityksiä on yksi merkittävä riski kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden suhteen. Työskentelemme perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa. Oli tärkeää pitää mielessä työntekijänä oma asema tutkijana, jotta oma perusta ja mahdolliset asenteet, mielipiteet tai työkokemuksen kautta tulleet ennakkokäsitykset eivät muokanneet tutkimusta. Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä lisäsi se, että meitä oli kaksi tutkijaa. Analysoimme tuloksia yhdessä ja kummankin työnjälki näkyy kaikissa tuloksissa ja työvaiheissa.

Pekkarinen (2015, 285–288) nosti esiin tunnekokemusten esiintymisen tutkimustyössä siitä näkökulmasta, että hänen oma ammatillisuutensa ei ole säästänyt häntä tunnekokemuksilta. Voimakkaimmat tunnereaktiot hänellä ovat syntyneet asiakirja-aineistoa läpikäydessä. Hämmennys, kiukku ja suru kuuluvat aiheisiin, jotka käsittelevät epäoikeudenmukaisuutta, syrjäytymistä ja pahoinvointia. Tutkijoina emme voineet luonnollisestikaan olla täysin objektiivisiä tutkittavaa ilmiötä kohtaan työtaustamme vuoksi. Meillä on molemmilla pitkä työkokemus alalta ja omaamme vankan ammatti-identiteetin. Pidämme sitä kuitenkin enemmänkin vahvuutena tutkimuksen eettisyyden ja myös luotettavuuden kannalta, että meillä on vahvaa ammattiosaamista työkentältä. Laadullinen tutkimus tunnustaakin sen, ettei tutkimus voi olla koskaan arvoista vapaata ja täysin objektiivistä. Ei ole olemassa itsenäistä, objektiivistä todellisuutta, vaan todellisuus on se, miten ihmiset sen kokevat ja tulkitsevat, eikä sitä siten voida mitatakaan ulkopuolelta. (Alston & Bowles 2013, 13.) Toisaalta ennako-oletuksista huolimatta pyrimme tarkastelemaan ja analysoimaan tutkimuksen tuloksia ilman ennako-oletuksia ja annoimme aineiston ohjata meitä.

Sensitiivinen henkilökohtaiselle elämänalueelle menevä perhetutkimus edellyttää tutkijoilta erityislaatuista lähestymistapaa. Tarvitaan tietoa hankalien aiheiden tutkimisesta ja edellytystä kohdata tutkittavien vaikeita kokemuksia. Perheiden tutkiminen edellyttää tutkijalta uskallusta, herkkyyttä ja osaamista. (Hämäläinen ym. 2014, 53–68.) Meidän aineistomme toimivat valmiit asiakirjat, emmekä kohdanneet tutkittavia henkilökohtaisesti. Kuitenkin olemme pyrkineet pitämään mielessä koko tutkimusprosessin ajan sen, että tutkimme perheitä, lapsia ja vanhempia, joiden todellisesta elämästä yhteenvedot kertovat. Sen lisäksi, että huolehdimme aineiston anonymisoinnista, pyrimme käsittelemään aihetta kunnioittavasti, mutta silti rohkeasti ja kyseenalaistavastikin siten, että nostamme rohkeasti esiin palvelutarpeen arvioinnin puutteita ja haasteita tuloksissa ja johtopäätöksissä.

5.5 Aineiston kuvaus

Keräsimme aineiston käymällä läpi vuonna 2020 tehdyt yhteenvedot palvelutarpeen arvioinneista niiden asiakkaiden kohdalla, joille on tehty asiakastietojärjestelmässä päätös asiakkuuden siirtämisestä joko perhesosiaalityöhön tai lastensuojelun avohuoltoon. Aineistomme koostui yhteensä 177 yhteenvedosta yhden kunnan alueelta. Yhteenvedoista 148 tapauksessa avattiin perhesosiaalityön asiakkuus ja 28 tapauksessa lastensuojelun avohuollon asiakkuus. Lapsista yhteensä 84, eli 48 prosenttia oli tyttöjä. Poikia oli 92, eli 52 prosenttia. Alla olevassa kaaviossa on lasten ikäjakauma syntymävuoden mukaan. Suurimmassa osassa perheitä molemmat vanhemmat olivat huoltajia ja asuivat samassa osoitteessa. Yhteensä 139 lapsella oli vanhemmilla yhteishuoltajuus. Näistä 62 lapsen vanhemmilla oli yhteishuoltajuus, mutta vanhemmat asuivat eri osoitteissa, 76 lapsen vanhemmat asuivat samassa osoitteessa ja olivat molemmat huoltajia. Yhdessä perheessä molemmat vanhemmat olivat huoltajia, mutta heidän osoitetietojansa ei ollut saatavilla. Yksinhuoltaja äitejä oli 28 ja yksinhuoltajaisiä kuusi.

Taulukko 4. Lasten ikäjakauma yhteenvedoissa syntymävuoden mukaan

Palvelutarpeen arviointi käynnistyi lastensuojeluilmoituksesta yhteensä 104 kertaa ja yhteydenotosta sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi 69 kertaa. Kolmessa yhteenvedossa ei lukenut vireilletulotapaa. Lastensuojeluilmoituksia tuli vanhempien itsensä tekemänä, koulusta kuraattoreilta

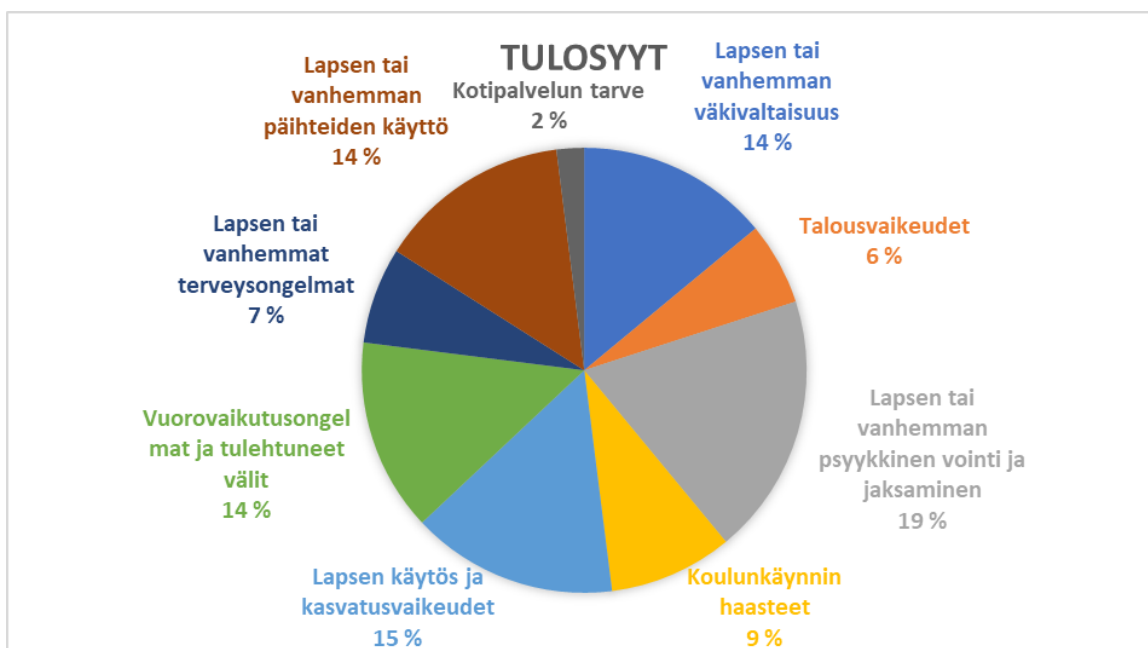
ja koulupsykologilta, sairaaloista, lasten- ja nuorisopsykiatriasta, vuokra-asuntojen asumisneuvojilta, Kelasta, ulosottoviranomaiselta, poliisista, ensihoidosta, hätäkeskuksesta, sosiaali- ja kriisipäivystyksestä, perheasioiden neuvottelukeskuksesta, naapurilta, neuvolasta, nimettömänä, MLL:n nettipalvelun ohjaajalta ja päivähoidosta. Huomiota herätti se, että päivähoidosta tuli vain yksi lastensuojeluilmoitus yhteenvedojen mukaan. Yhteydenottoja sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi tuli perheneuvolasta, koulusta kuraattorilta ja koulupsykologilta, lapsiperheiden kotipalvelusta, sairaalasta, lasten- ja nuorisopsykiatriasta, kuntoutukselta, asiakkuuden siirtämisestä toisesta kunnasta, päivähoidosta kaksi ja vanhemmilta itseltään. Vanhemmat hakivat useammin apua yhteydenoton kautta kuin tekemällä lapsestaan lastensuojeluilmoituksen.

Korona oli mainittu 19 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa, joko siten, että se oli vaikuttanut perheen tilanteeseen tai tapaan, jolla arviointi oli toteutettu. Meille maininta koronasta tuotti tärkeää taustatietoa siitä, miten perhettä ja lasta on voitu kuulla ja tavata poikkeuksellisenä aikana. Koronan vuoksi jotkin palvelutarpeen arvioinnit oli tehty puhelimitse vanhempien kanssa. Paljon oli tavattu myös videovälitteisesti vanhempia. Joissakin oli maininta siitä, ettei yhteys ei toiminut ja etätapaaminen jouduttiin vaihtamaan ryhmäpuheluksi. Muutamassa oli myös maininta, ettei lapsia ollut tavattu palvelutarpeen arvioinnin aikana kertaakaan koronan vuoksi. Kotikäyntejä oli peruuntunut ja yhteistyökumppani oli jäänyt pois kotikäynniltä pandemian vuoksi. Myös palveluiden hakemista oli viivästytetty ja sovittu perhetyön hakemisesta koronatilanteen helpotuttua. Toisaalta korona näkyi myös perheiden arjessa. Päiväkoti oli koronan vuoksi suljettu. Osalla lapsista ei etäkoulu onnistunut. Varsinkin Suomeen muualta muuttaneiden perheiden kohdalla etäkoulu oli haastavaa puutteellisen kielitaidon vuoksi. Lapset eivät saaneet nähdä kavereita, ja kotona oleminen lisääntyi.

Huolenaiheita lastensuojeluilmoituksissa ja yhteydenottopyynnöissä sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi oli monenlaisia. Tulossyynä suurin ryhmä olivat lasten ja vanhempien psyykkiset ongelmat ja jaksamisen haasteet. 19 prosenttia palvelutarpeen arvioinneista käynnistyi, kun huolena oli lapsen psyykinen oireilu tai vanhemman psyykinen huonovointisuus ja jaksamisen haasteet sekä kuormittuneisuus arjessa. Psyykkisen huonovointisuuden taustalla oli masennusta, perheväkivaltaa, päihteidenkäyttöä ja jaksamisen haasteita. Toisen vanhemman puuttuminen arjesta kuormitti yksinolevan vanhemman jaksamista. Huolta oli yleisellä tasolla perheen arjesta ja jaksamisesta ilman tarkempaa erittelyä syistä, jotka perheitä kuormittavat. Kasvatusongelmat ja lapsen haastava käytös olivat tulossyynä 15 prosentissa aineistomme palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista. Vanhemmat kokivat keinottomuutta, lapselle rajojen asettaminen oli vaikeaa ja vanhempien välille syntyi erimielisyyttä kasvatusasioissa. 14 prosenttia palvelutarpeen arvioinneista

käynnistyi, kun huolta oli lapsen tai vanhemman väkivaltaisuudesta. Väkivaltaa oli vanhempien välillä, vanhemman lapseen kohdistamana, sisarusten välillä ja huolta oli myös lapsen väkivaltaisuudesta ja aggressiivisuudesta yleisesti. Päihteiden käyttö aiheutti huolta ja käynnisti palvelutarpeen arvioinnin 14 prosentissa yhteenvedoista. Lapsen päihteiden käyttö oli tulossyynä 9 prosentissa palvelutarpeen arviointeja, ja 5 prosentin kohdalla huoli oli vanhemman päihteiden käytöstä.

Perheen vuorovaikutusongelmat, vanhempien keskinäiset sekä vanhempien ja lasten riitaiset välit olivat huolena 14 prosentissa yhteenvetoja. Negatiivisuutta kodin ilmapiiriin aiheuttivat esimerkiksi isän alkoholin käyttö, huonot välit isän kanssa sekä riidat vanhemman uuden puolison kanssa. Koulunkäynnin haasteet olivat tulossyynä 9 prosentissa yhteenvedoista. Koulupoissaolot näyttäytyivät suurimpana tulossyynä koulunkäynnin haasteista. Muut koulunkäynnin haasteet liittyivät koulun aiheuttamaan stressiin ja koulukiusaamiseen. 7 prosentissa yhteenvedoista palvelutarpeen arviointi käynnistyi lapsen tai vanhemman sairauden vuoksi. Lapsen terveys oli tulossyynä, kun huolena oli vanhemman puutteellinen kyky vastata lapsen sairauden hoidosta. Vanhemman sairastuminen ja rankat hoidot tai vanhemman menehtyminen sairauteen, kuten myös vanhemman toimintakyvyn heikentyminen sairastumisen vuoksi aiheuttivat huolta ja sosiaalihuollon palveluiden tarvetta. Taloudelliset vaikeudet, vuokravelat ja häättöuhka tulivat esiin 6 prosentissa yhteenvedoista tulossyissä. Kaksi prosenttia palvelutarpeen arvioinneista käynnistyi pitkäkestoisen lapsiperheiden kotipalvelun tarpeen vuoksi.

Kaavio 5. Tulossyyt

Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedot oli koottu vaihtelevasti. Osa niistä oli hyvin perusteellisia, ja niistä sai hyvän käsityksen siitä, mitä oli tehty ja miten ja millä perusteluilla oli päädytty joko perhesosiaalityön tai lastensuojelun avohuollon asiakkuuden avaamiseen. Toisissa yhteenvedoissa oli kopioitu vireilletulotapa ja tulleet lastensuojeluilmoitukset sanasta sanaan, mutta palvelutarpeen arvioinnin aikainen työskentely oli kuvattu hyvin niukasti. Mukana oli myös yhteenvetoja, joissa oli vain lapsen perustiedot ja esimerkiksi lause: Siirtyy toisesta kunnasta, siirretään suoraan suunnitelmalliseen perhesosiaalityöhön. Yhdessä yhteenvedossa luki vain: lapsen kiireellinen sijoitus. Siinä ei mainittu mitään työskentelystä, huolenaiheista tai sijoituksen syistä. Aineisto oli kuitenkin niin laaja, etteivät puutteellisesti tehdyt yhteenvedot haitanneet tulosten saamista. Tutkimuksen kohteena olleen kunnan asiakastietojärjestelmässä oleva palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetopohja on rakenteinen, eli siinä on valmiina eri osioita ja otsikoita, jotka ohjaavat kirjoittamista ja yhteenvedon tekemistä. Työntekijä pystyy itse muokkaamaan lomaketta ja valitsemaan, mitä otsikoita käyttää ja mitä jättää pois.

6 ASIAKKUUDEN KRITTEERIEN TUNNISTAMINEN YHTEENVEDOISSA

Analysoimme tulokset teemoittelemalla asiakkuuden syyt kolmeen eri kategoriaan huolen suuruuden perusteella mukailen Erikssonin ja Arnkilin (2012, 25) huolen vyöhykkeistöä. Analyysissa käyttämämme teemat ovat pienen ja kohtalaisen huolen perheet, merkittävän huolen perheet ja suuren huolen perheet. Esittelemme tulokset aloittamalla pienestä huolesta ja siirtyen aina eteenpäin huolen vyöhykkeellä. Perhesosiaalityössä oli perheitä kaikista vyöhykkeistä, kun taas kaikki lastensuojeluun siirretyt asiakkaat olivat joko merkittävän huolen vyöhykkeellä tai suuren huolen vyöhykkeellä. Näin teemoittelemalla tulokset saimme näkyviin sen, miten ammattilaiset tunnistavat asiakkuuden vaativuuden ja perustelevat asiakkuutta joko perhesosiaalityössä tai lastensuojelussa. Aloitamme jokaisen huolen vyöhykkeen kuvaamalla vanhemmasta ja vanhemmuudesta johtuvia huolia ja siirryimme sen jälkeen lapsen omiin haasteisiin. Tulosten kuvaamisessa pyrimme tuomaan esiin sekä asiakkuuteen johtaneita kriteereitä ja taustatekijöitä että ammattilaisten perusteluita asiakkuuden tarpeesta. Esittelemme muutamia keskeisiä teemoja havainnollistavia aineisto-otteita tässä luvussa.

Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedon käsittelyssä ja asiakkaiden ohjaamisessa perhesosiaalityöhön tai lastensuojeluun näyttäytyy, että viime kädessä on kyse työntekijän kyvystä tunnistaa ja tehdä arvioita. Työntekijällä on suuri rooli siinä, millaiseen arvioon hän lopulta päätyy. Asiakkuuden kriteerit muodostuvat laista ja sen tulkinnasta. Heino (1997, 72–73) kuvaa käsitteen “naksaus” tarkoittavan hetkeä, jossa lapsen lastensuojelun asiakkuus määrittyy sosiaalityöntekijän työprosessissa. Sosiaalityöntekijä ei toimi yksin arviointiprosessissa, vaikka hän määrittää viime kädessä asiakkuuden aloittamisen. Tulkinta asiakkuudesta perustuu työntekijän käyttämään asiantuntijavaltaan ja sen soveltamista osana työyhteisön näkökantaa. Tulkinnassa joutuu huomioimaan myös muiden tahojen määrittelyt. Sosiaalityöntekijän näkemys ei voi irtaantua myöskään tulkittavasta ilmiöstä. (Emt.) Asiakkaan valikoinnissa otetaan kantaa siihen, mikä on lastensuojelun tehtävä ja mihin sillä pyritään yhteiskunnassa. Sillä myös tehdään lastensuojelun tavoitteita ja oikeutuksia näkyväksi. (Pösö 2010, 325.)

6.1 Asiakkuuden perusteluina pienet ja kohtalaiset huolet perheessä

Pienen ja kohtalaisen huolen vyöhykkeellä huolet ovat hallittavissa ja niihin pystytään hyvin puuttumaan ennaltaehkäisevällä työotteella. Huolet saattavat olla toistuvia, mutta ammattilaisen auttamismahdollisuudet ovat hyvät ja työ tuottaa tulosta. (Eriksson & Arnkil 2012, 26.)

Pienet huolet perheessä

Selkeimmän ja samalla lukumääräisesti pienimmän joukon yhteenvedoista muodostivat pienen huolen perheet, joilla oli jokin yksi tietty asia tai haaste, johon he tarvitsivat apua tai tukea. Vanhempien väsymys ja kuormittuneisuus pikkulapsiarjessa oli yleisin yksittäinen siirtosyy perhesosiaalityöhön. Uupumisen ja kuormittuneisuuden tunnetta lapsiperheessä synnyttää myös jatkuva sidos vanhemmuuteen ja kodissa kiinni olemiseen (Rantalaiho 2006, 57). Vanhemmat usein osasivat näissä tilanteissa itse toivoa lapsiperheiden kotipalvelun tukea tai tukiperhettä lapselle. Muutama asiakas siirtyi perhesosiaalityöhön odottamaan tukiperhettä, eikä muuta palvelun tai tuen tarvetta ilmennyt. Jonkin verran yhteydenottoja tuli lapsiperheiden kotipalvelusta, kun asiakkuus siellä oli muuttunut pitkäkestoiseksi ja tarvittiin laajempi arvio tuen tarpeesta. Palvelutarpeen arvioinnin tehnyt ammattilainen perusteli perhesosiaalityön asiakkuuden tarvetta sosiaalihuollon palvelun tarpeella. Yksinkertaisessa asiakastilanteessa palvelutarpeen arvioinnin tekvän ammattilaisen on helppoa ratkaista asiakkaan palvelutarve, koska samankaltaiset tilanteet ja asiakkaat toistuvat arvioinnissa rutiininomaisesti. (Jokinen ym. 2020, 224.) Pienen huolen teeman alle meneviä yhteenvedoja oli yhteensä kahdeksan, joista kaikissa paitsi yhdessä oli perheessä alle kouluikäinen lapsi.

Vanhempaan ja perheen vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit kohtalaisen huolen perheissä

Kohtalaisen huolen asiakkaita oli huomattavasti isompi joukko, näitä yhteenvedoja oli yhteensä 59. Eniten tässä asiakasryhmässä asiakkuuden taustalla olivat vanhemman jaksamisen haasteet. Vanhemman jaksamista kuormittivat perheen ainoana aikuisena toimiminen, tukiverkoston puute, vanhemman tai lapsen fyysinen tai psyykinen terveydentila tai lapsen haastava käytös. Lisäksi jaksamista vähensi muuttunut elämäntilanne kuten ero ja sen myötä uuden arjen opettelu, johon tarvittiin tukea. Vanhemman jaksamattomuuden pulmien lisäksi asiakkuuden avaamisen kriteereinä olivat lapsen käytöksen haasteet. Vanhemmat kokivat keinottomuutta kasvatustyössään. Sorkkilan ja Aunolan (2020, 648–659) tutkimuksen tuloksissa nousi esiin, että vanhemman kokemaan

uupumiseen ja kuormittuneisuuteen vaikuttavat vanhemman ikä, työttömyys, perheen huono taloudellinen tilanne ja erityistarpeinen lapsi. Myös vanhemman, etenkin äidin, perfektionismi liittyen vanhemmuuteen ja omaan itseensä korreloivat vanhemman kokeman uupumuksen kanssa. (Emt.) Yhteenvedoissa, jotka teemoittelimme kohtalaisen huolen alle, oli luettavissa useampia syitä tai huolia liittyen perheen tilanteeseen ja asiakkuuden tarpeeseen:

Keskusteluiden perusteella nousee huoli äidin jaksamisesta lasten kanssa. Äiti toivoisi lapsille tukiperhettä sekä mahdollisesti lapsiperheiden kotipalvelua tueksi omaan jaksamiseen. Pidempiaikaisen työskentelyn vuoksi siirretään asiakkuus perhesosiaalityön. Työskentelyn edetessä arvioidaan muiden palveluiden tarvetta.

Kohtalaisen huolen teeman alla oli joukko perheitä, joissa vanhemman fyysinen sairaus vaikutti perheen tilanteeseen ja toisen vanhemman jaksamiseen. Yksinhuoltajan sairastuminen taas aiheutti tuen tarpeen kasvamista, koska sairaus vaikutti vanhemman arjessa selviytymiseen ja tuen tarpeen arvioitiin olevan pitkäkestoista. Toisen vanhemman ollessa kuolemansairas tuen tarvetta esiintyy sekä vanhemman sairastaessa että hänen kuolemansa jälkeen. Tällöin toinen vanhempi jää yksin lasten kanssa opettelemaan uutta arkea koko perheen tehdessä samalla surutyötä. Näillä perheillä näyttäytyivät yhteenvedojen perusteella olevan muuten perusasiat arjessa kunnossa, mutta vakavan sairastumisen aiheuttama elämänkriisi aiheutti tarpeen sosiaalihuollon asiakkuudelle. Asiakkuuden tarvetta perusteltiin konkreettisen avun ja tuen tarpeella, ja usein todettiin tuen tarpeen muuttuvan ja mahdollisesti myös lisääntyvän sairauden edetessä:

Perheen tuen tarve kasvaa vanhemman sairauden etenemisen myötä. Vanhemmat antaneet luvan siihen, että eri tahojen työntekijöiden kanssa voi vaihtaa tietoja. Vammaispalvelun kautta perheen kodissa tehdään tarvittavia muutostöitä sekä haetaan vanhemmalle henkilökohtaista avustajaa. (Perhesosiaalityö)

Myös lapsen sairastuminen saattoi aiheuttaa vanhempien uupumusta ja avun tarvetta. Vanhempien uupuminen ja heikommat voimavarat näkyivät esimerkiksi siten, ettei heillä ollut voimavaroja huolehtia lapsen sairauden vaatimista sairaalakäynneistä. Perhesosiaalityön asiakkuus avattiin sen vuoksi, että lapsen terveydenhoidon toteutuminen mahdollistui tai asiakkuuden myötä siihen pystyttiin työskentelyn avulla vaikuttamaan. Yhteenvedoissa tulivat esiin myös maahanmuuttajaperheet, jotka olivat uudessa kulttuurissa kielitaidottomina. Vanhemmat eivät osanneet toimia vielä kulttuurin vaatimalla tavalla, ja he eivät esimerkiksi tieneet, mihin ja miten terveydenhuollon aikoja peruutetaan tai siirretään. Samalla uuteen maahan kotiutuminen kuormitti,

kun taakkana olivat myös vanhassa kotimaassa tapahtuneet asiat. Näissä asiakkuuden perusteluina näyttäytyivät sekä lapsen terveyden ja kehityksen tukeminen että myös vanhemmuuden tuen tarve esimerkiksi asioimisapuna tai lastenhoidollisen avun tarpeena. Heinon (2007, 25) mukaan monikulttuurisuus haastaakin sosiaalityötä lastensuojelussa monella tapaa.

Yhteenvedoissa oli luettavissa, että vanhempien eroaminen, eron vaikutus vanhempiin ja lapseen, erityisesti tapaamisasioissa, nousivat esiin asiakkuuden avaamisen yhtenä syynä kohtalaisen huolen perheissä. Näissä perheissä vanhempien välit eivät parantuneet eron myötä. Lapsen tapaamiset toisen vanhemman kanssa eivät toteutuneet. Yhteenvedoissa raportoitiin, että eron myötä vanhemmat toivoivat yhteisiä linjoja ja samanlaisia sääntöjä molempiin koteihin. Kohtalaisen huolen perheissä vanhemmat halusivat ottaa apua vastaan ja olivat yhteistyössä viranomaisten kanssa. Vuorovaikutuksen puutteet tulivat esiin lapsen ja vanhemman välillä, koko perheen välillä sekä vanhempien välillä. Yhteenvedoista ilmenee, että vanhemmat ovat tuoneet esiin huolta lapsistaan ja toiveena oli saada asiaan muutosta. Perheiden tueksi haettiin perhetyötä.

Palvelutarpeen aikana sovittu vanhempien kanssa, että rauhoitetaan tilanne. Isä on antanut lapselle luvan olla äidin luona toistaiseksi. Asiakkuus jatkuu perhesosiaalityössä, jossa jatketaan tilanteen selvittelyä ja haetaan perhetyötä tukemaan äidin vanhemmuutta.

Lapseen liittyvät kriteerit kohtalaisen huolen perheissä

Lapsen omaan käytökseen ja oirehdintaan liittyviä asiakkuuden avaamisen kriteereitä kohtalaisen huolen yhteenvedoissa olivat keskittymisen vaikeus, vilkkaus, impulsiivisuus sekä neuropsykiatriset haasteet. Vanhemmat olivat vastaanottavaisia palveluiden suhteen. Lapsen ongelmat olivat vielä hallittavissa, ja vanhempien voimavarat riittivät avun vastaanottamiseen ja suunnitelmalliseen muutostyöhön esimerkiksi perhetyön kanssa. Perhetyötä haettiin vanhemmuuden tueksi, ja vanhemmat kaipasivat apua rajojen asettamiseen ja kasvatuskysymyksiin.

Koulupoissaolot ja koulunkäynnin haasteet olivat asiakkuuden avaamisen perusteina 12 lapsen ja nuoren kohdalla. Määtän ja kumppaneiden selvityksen (2020, 17) mukaan Suomessa on vähintään noin 4000 oppilasta, joiden koulupoissaolot aiheuttavat niin suurta huolta koulutoimimessa, että koulun täytyy ryhtyä toimenpiteisiin poissaolojen vähentämiseksi. (Emt.) Kahden nuoren kohdalla muita syitä kuin runsaat koulupoissaolot ei asiakkuuden avaamiseen ei ollut. Lapsen koulunkäynnin haasteet liittyivät koulupoissaoloihin, tehtävien tekemättä jättämiseen, etäkoulun käymiseen, lapsen alisuoriutumiseen, peruskoulun päättötodistuksen saamisen vaarantumiseen ja käytösongelmiin. Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomuksessa 2020 todetaan myös etäkoulun olleen erityisen hankalaa

niille oppilaille, joilla on ollut ongelmia opintojen kanssa jo ennen pandemiaa erinäisistä syistä. (Pekkarinen & Mettinen 2020, 53).

Lapsi saattoi tulla perhesosiaalityön asiakkaaksi myös silloin, kun perheen muilla lapsilla on jo asiakkuus. Yhteenvedossa ei ollut tarkemmin kirjattuna huolia tai syitä, miksi perheen muille lapsille avataan asiakkuus, jos yhdellä tai useammalla perheen lapsella oli jo olemassa oleva asiakkuus. Yhdessä yhteenvedossa asiakkuuden avaamista perusteltiin sillä, että lapsi hyötyy myös omasta asiakkuudesta koskien koulunkäynnin vaikeuksia. Voi siis olla, että nämä lapset olisivat oikeasti kuuluneet johonkin toiseen ryhmään, mutta päädyimme sijoittamaan meidän tutkielmassamme kohtalaisen huolen kategoriaan.

Yhteenveto kohtalaisen huolen temasta

Kohtalaisen huolen perheissä vanhemmat toivoivat itse arkeen konkreettista tukea kuten kotipalvelua ja tukiperhettä lapsille. Lasten ja nuorten koulunkäyntiongelmien tarjottiin perhetyötä avuksi. Yhteenvedoissa oli myös äitejä, jotka huolehtivat yksin useammasta lapsesta, eikä isä ollut mukana jakamassa kasvatusvastuuta. Äidin jaksamista haluttiin lisätä ja tarjota hänelle tukea vanhemmuuteen. Uupuneille vanhemmille haettiin lapsiperheiden kotipalvelua, perhetyötä ja tukiperheitä lapsille. Näissä yhteenvedoissa perustelut asiakkuuden avaamiselle olivat usein selkeät, tarvittiin sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita perheen tukemiseksi.

Molemmat vanhemmat ovat valmiita ottamaan kaiken tuen vastaan. Haetaan perhetyötä. Asiakkuus jatkuu perhesosiaalityössä, jossa tuetaan vanhempien lapsen kanssa toimimista kotona.

Sisällytimme kohtalaisen huolen ryhmään ne perheet, joissa ei vanhemmilla ollut yhteenvedojen perusteella päihteiden käyttöä tai mielenterveyden ongelmia. Päihteiden käyttö tai mielenterveyden ongelmat eivät näkyneet tässä ryhmässä myöskään lasten tai nuorten kohdalla. Väkivaltaa tai lapsen aggressiivista käyttäytymistä ei esiintynyt lasten tai vanhempien kohdalla. Elämänhallinnan haasteet ja taloudellisen tilanteen kireys tulivat esiin muutamissa yhteenvedoissa, mutta heidän tapauksessaan asiakkuuden avaamisen syitä oli myös muita. Heinon (2007, 36) selvityksessä lastensuojelun asiakkaista todettiin, että 45 prosenttia lastensuojelun asiakaslapsesta elää perheessä, jossa vanhempi saa tai on saanut toimeentulotukea. Toisin sanoen lastensuojelun asiakasperheissä saadaan huomattavasti useammin toimeentulotukea kuin niissä perheissä, joissa asiakkuutta ei ole. Heinon selvitys on tehty ennen sosiaalihuoltolain voimaantuloa, joten voidaan arvela, että suurin osa aineistomme asiakasperheistä olisi ollut lastensuojelun asiakkuudessa Heinon selvityksen tekoaikana.

Kohtalaisen huolen ryhmä eroaa merkittävän huolen ryhmästä siten, että vanhempien tai lasten haasteita ei yhteenvedoissa kuvattu niin monisyisesti. Yhteenvedot eivät olleet kovin pitkiä, ja perheen tilanne oli avattu napakasti. Aineistossamme kohtalaisen huolen perheiden yhteenvedoissa ei juurikaan näkynyt ammatillinen harkinta asiakkuuden perusteluissa, tai ainakaan sitä ei ollut kirjoitettu auki. Perustelut olivat lyhyitä ja asiakkuutta perusteltiin palvelun tai tuen tarpeella. Vanhemman uupumus ja kuormittuneisuus heijastuivat lähes kaikkiin muihin pulmiin, joita kohtalaisen huolen teeman alla näyttäytyi.

6.2 Asiakkuuden perusteluina merkittävät huolet

Merkittävän huolen vyöhykkeellä huolta on jo paljon ja usein huoli on jatkunut pitkään. Asiakkuudet ovat työntekijän näkökulmasta kuormittavia ja auttamismahdollisuudet ovat vähissä. Perheen kanssa työskentelevien tahojen työnjako on epäselvää tai puuttuu kokonaan. (Eriksson & Arnkil 2012, 26.)

Suurimman joukon yhteenvedoissa muodostivat merkittävän ja suuren huolen perheet, joissa kuvattiin haasteita monella elämän osa-alueella. Näitä perheitä oli yhteensä 110. Merkittävän ja suuren huolen perheet eroavat toisistaan siten, että suuren huolen perheissä lapsi on selkeästi suojelun tarpeessa. Yhteenvedojen perusteella asetimme 64 perhesosiaalityön asiakkuuteen siirrettyä lasta ja 2 lastensuojelun asiakkuuteen siirrettyä lasta merkittävän huolen teeman alle. Usein merkittävän huolen ryhmässä sekä vanhemmalla että lapsella oli haasteita ja lisäksi koko perheellä oli vuorovaikutuksen pulmaa tai vanhemmilla kasvatushaasteita. Näissä perheissä eivät ongelmat vielä olleet niin suuria, että lapsi olisi suoranaudessa vaarassa, mutta perheissä oli arki haastavaa ja sekä lapset että vanhemmat olivat vahvan tuen tarpeessa, huonovointisuus oli alkanut kasautumaan ja ongelmat kompleksisoitumaan.

Vanhempaan ja perheen vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit merkittävän huolen perheissä

Merkittävän huolen yhteenvedoissa mainittiin hyvin usein vanhempien kuormittuneisuus ja heikot voimavarat. Kohtalaisen huolen teemaan verrattuna kuormittuneisuus näyttäytyi vakavampana ja sillä oli jo selkeitä vaikutuksia arkeen ja lapsen elämään. Kuormittunut elämäntilanne vaikutti vanhemman jaksamiseen ja arjessa selviytymiseen. Monenlaiset tilanteet heikensivät vanhemman jaksamista arjessa. Heikentyneisiin voimavaroihin ja uupumukseen näytti yhteenvedojen perusteella

liittyvän aina muitakin huolia ja riskitekijöitä. Usein perheen arki oli näissä perheissä yhden aikuisen vastuulla, vaikka taloudessa olisikin asunut kaksi vanhempaa.

Toisen vanhemman päihteiden käyttö kuormitti toista vanhempaa ja vaikutti perheen dynamiikkaan ja vuorovaikutukseen. Verrattuna suuren huolen perheisiin merkittävän huolen perheissä toinen vanhempi oli hoitokykyinen eikä hänellä ollut päihteiden väärinkäyttöä. Kuitenkin yhteenvedoissa kuvattiin, ettei vanhemmalla ollut riittävästi voimavaroja tukea toisen vanhemman päihteettömyyttä ja raitistumista. Voimavarat kuuluivat perheen arjen pyörittämiseen ja lapsista huolehtimiseen. Heino (2007, 50) pohtii, onko niin, että arjen ollessa yhden aikuisen vastuulla, on vaikea saada riittävästi tukea ja apua universaaleista lapsiperheiden palveluista ja sen vuoksi erityistä tukea haetaan lastensuojelusta. Vanhemman jaksamista arjessa haastoivat aineiston perusteella myös erityislapset. Mikäli erityistarpeisen lapsen lisäksi vanhemmalla oli omia haasteita, sai se arjen tuntumaan hyvin kuormittavalta. Eräässä yhteenvedossa sekä lapsella että vanhemmalla oli sama diagnoosi, joka aiheutti oppimisvaikeuksia ja muita haasteita:

Lapsi on erityislapsi, joka kasvaa ja kehittyy ikätasoaan hitaammin. Äidin vastuulla on lapsen perushoito kokonaan ja lisäksi kodinhoidolliset tehtävät. Isän pakko-oireet hallitsevat arkea. Vanhempien parisuhde voi huonosti. Äiti on uupunut perheen tilanteesta ja kaipaa apua kasvatustarpeisiin liittyen ja tukea kotitöiden ja vastuualueiden jakamiseen tasapuolisesti vanhempien välillä. (Perhesosiaalityö)

Uupumuksen lisäksi muutkin vanhemman mielenterveysongelmat näkyivät merkittävän huolen yhteenvedoissa. Yhteenvedoissa, joissa vanhemmalla tai vanhemmilla näyttäytyi haasteita mielenterveydessä, oli myös luettavissa vanhempien välisiä ristiriitoja, väkivaltaa, epäilyä vanhemman itsetuhoisuudesta, samanaikaista päihteiden käyttöä ja huolta taloudellisesta tilanteesta. Useassa yhteenvedossa kerrottiin sekä lapsella että vanhemmalla olevan mielenterveysongelmia. Solantaus ja Paavonen (2009, 1839–1844) toteavat, että vanhemman mielenterveysongelmat lisäävät lasten riskiä sairastua myös mielenterveyden häiriöihin lapsuudessa tai aikuisuudessa. Diagnoosia enemmän lapsen vaikuttavat vanhemman mielenterveysongelman pitkäkestoisuus ja sen vaikutus vanhemman vuorovaikutus- ja toimintakykyyn. (Emt.) Yhteenvedoissa vanhempien mielenterveysongelmaa ei eritelty kymmenessä yhteenvedossa ja masennusta oli kuudella vanhemmalla. Sen lisäksi puhuttiin mielialan laskusta ja käsittelemättömästä traumasta. Vanhemman masennus vaikutti negatiivisesti arjessa pärjäämiseen ja lapsen tarpeisiin vastaamiseen:

Isän pitkäaikainen vaikea masennus vaikeuttaa arjesta suoriutumista ja vaikuttaa jaksamiseen. Isä sairaslomalla. (Perhesosiaalityö)

Vanhempien ristiriitaiset välit tai lapsen ja vanhemman huonot välit tulivat esiin monessa merkittävän huolen yhteenvedossa, joissa asiakkuus oli avattu perhesosiaalityöhön. Vanhempien keskinäiset riidat vaikuttivat suoraan myös lapsen hyvinvointiin. Kymmenessä yhteenvedossa puhuttiin vanhempien tulehtuneista väleistä ja ristiriidoista eron jälkeen. Vanhempien ristiriitaisten välien yhteydessä myös huolto- ja tapaamisasiat nousivat esiin yhdeksässä palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa. Vanhempien oma näkemys oli kirjattuna palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoihin, jolloin vanhemmat puhuvat isoista huolenaiheista liittyen toiseen vanhempaan. Työntekijöiden oli vaikea saada selville lapsen todellista arkea, koska vanhempien käsitykset erosivat toisistaan niin paljon. Ylirukan ja kumppaneiden (2018, 21) mukaan ammattilaisia yhdistää neuvottomuus huolto- ja tapaamisriitojen edessä. Lapset ja vanhemmat eivät tule autetuiksi sosiaalihuollon palveluissa, ja taistelu lapsista jatkuu. Suomessa on huolto- ja tapaamisriitojen kohdalla palveluaukko. Herää kysymys, kuuluvatko nämä asiat ylipäänsä lapsiperheiden palveluiden ratkottaviksi, kun kyseessä on aikuisten väliset riidat, joiden keskellä lapset ovat pelinappuloita. (Emt.)

Merkittävän huolen yhteenvedoissa näkyivät myös perheet, joissa vanhemmat olivat yhdessä, mutta välit ovat huonot ja keskusteluyhteys poikki. Usein perheessä oli vanhempien välisten ristiriitojen lisäksi joko lapsella tai vanhemmalla psyykkistä oireilua ja mielenterveysongelmia. Vanhempien riitely ja tulehtuneet välit vaikuttivat myös lapsen ja vanhemman suhteeseen. Vanhempien tulehtuneet välit vaikuttivat lasten ja nuorten omaan käytökseen, joka tuli esiin esimerkiksi päihteillä oireiluna. Yhteenvedoissa nousi esiin useamman kerran myös vanhemman ja lapsen tulehtuneet välit. Isän ja lapsen huonoista väleistä on mainittu seitsemässä yhteenvedossa. Mainintaa oli siitä, kuinka lapsi koki isän aina huutavan ja arvostelevan, tai siitä kuinka lapsi joutui tekemään todella paljon kotitöitä ja pienestäkin rikkomuksesta seurasi kohtuuttomia rangaistuksia. Yhteenvedosta oli luettavissa, että huolta oli vanhemman käyttämästä henkisestä väkivallasta. Asiakkuuden avaamista ei kuitenkaan perusteltu henkisen väkivallan kautta, eikä väkivaltaa muutenkaan kirjattu esiin. Tilanteita kuvattiin ristiriitoina ja tulehtuneina väleinä, mutta sitä ei ainakaan yhteenvedojen perusteella tunnistettu väkivallan käytöksi vanhemman taholta.

Nuori on kiltti ja hyväkäytöksinen, ikään kuin pyytää anteeksi olemassaoloaan. Koulussa heräsi huoli, kun nuori ei osallistunut verkko-opetukseen. Selvisi, että isä on toistuvasti takavarikoinut nuoren opiskeluvälineitä rangaistukseksi siitä, ettei nuori tee kotitöitä niin paljon kuin isä pyytää. Huoli nuoren henkisestä alistamisesta on todellinen. (Perhesosiaalityö)

Vanhemman ja lapsen tulehtuneisiin väleihin vaikutti yhteenvedoissa huoli vanhemman alkoholin käytöstä ja kontrolloinnin tarpeesta, mikä aiheutti kotiin jännittyneen ilmapiirin. Raitasalo ja kumppanit (2016, 97) tuovat esiin, että lapsen altistuminen vanhemman päihteiden käytölle toistuvasti on vakava riski lapsen terveydelle ja kehitykselle. Päihdeongelmiin liittyy usein myös mielenterveysongelmia, sosiaalisia ongelmia ja köyhyyttä. (Emt.) Eräässä yhteenvedossa lapsi kuvasi kokevansa vihan tunteita vanhempaa kohtaan. Vanhemman ja lapsen tulehtuneet välit aiheuttivat lapselle tunteen siitä, ettei kotona ollut sallittua ilmaista tunteitaan. Tulehtuneet välit näkyivät kotona siten, etteivät perheenjäsenet viettäneet aikaa yhdessä ja yhteisiä kohtaamisia vältettiin. Myös näissä oli yhteenvedoissa tulkittavissa henkisen väkivallan ilmeneminen, mutta sitä ei varsinaisesti aukikirjoitettu yhteenvedossa.

Nuoren taustalla on käsittelemätön suru. Nuori on jäänyt surunsa kanssa yksin ja esim. itkeminen on ollut kiellettyä. Nuoren ja vanhemman mukaan kodin ilmapiiri on raskas ja kaikki viettävät erillään aikaa. (Perhesosiaalityö)

Merkittävän huolen perheissä asiakkuuden kriteereiksi muodostuivat myös sisarusten huonot keskinäiset välit ja rajut riidat. Sisarusten riidat olivat fyysisiä: puremista, lyömistä ja tappelua. Kaikille näille avattiin perhesosiaalityön asiakkuus ja kaikille haettiin avuksi perhetyötä. Kolmessa yhteenvedossa tuotiin esiin myös vanhemman väkivaltaisuutta ja ruumiillinen kuritus lapsia kohtaan. Vanhempi oli väsynyt ja keinoton, joten syyllistyi itsekkin väkivaltaan yrittäessään puuttua lasten käytökseen ja sisarusten välisiin riitoihin. Asiakkuuden avaamista perhesosiaalityössä perusteltiin vanhemmuuden tuen tarpeena. Vanhempi tarvitsi keinoja ja tukea lasten kasvatukseen. Yhdysvaltalaisen tutkimuksen (Straus & Paschall 2009) mukaan kuritusväkivalta voi heikentää lapsen kognitiivista kehitystä. Älyllisen kehityksen hidastumista selittävät kurituksen aiheuttama stressi ja ahdistus varsinkin silloin, jos väkivalta on toistuvaa ja pitkäkestoista.

Keskeisenä haasteena on lasten käytösongelmat. Kotona lapsi käyttäytyy veljeä ja äitiä kohtaan väkivaltaisesti. Äiti kuvaa lasta impulsiiviseksi. Esillä on ollut myös se, että lapsen mukaan äiti ja isä ovat lyöneet tai repineet hiuksista. Äiti kertoo isän kerran tukistaneen lasta, kun äiti ei ollut paikalla. Vanhemmat tietävät, ettei tukistaminen ole sallittua. (Perhesosiaalityö)

Merkittävän huolen perheissä myös heikko talous kuormitti vanhempia. Toimeentulo-ongelmia havaittiin monilapsisissa ja yhden huoltajan perheissä (Kaikkonen ym. 2014, 152). Lasten hyvinvointiongelmia yleistyvät vanhemman toimeentulotuen saannin pitkittyessä (Paananen & Gissler 2014, 210). Yhteenvedojen perusteella perheissä, joissa vanhemmilla oli taloushuolia, oli

myös vanhempien välisiä ristiriitoja, vanhempien ja lasten psyykkisiä ongelmia, lapsen rikollisuutta, lapsiin ja toiseen vanhempaan kohdistuvaa väkivaltaa, masennusta, työttömyyttä, vanhemman sairastamista, päihteiden käyttöä sekä koulunkäyntiongelmia lapsella. Yhtenä tulositynä palvelutarpeen arviointiin saattoivat olla myös vuokratästit ja mahdollinen häätö. Näissä ohjaus tehtiin lähes poikkeuksetta perhesosiaalityöhön. Useimmiten vuokratästien lisäksi perheessä oli muitakin kuormittavia tekijöitä. Vanhemman voimavarojen ollessa vähissä ei aina ole voimia myöskään tavoitteelliseen muutostyöhön, ennen kuin jaksamista on edes vähän saatu lisää. Joskus parhaiten auttaisi konkreettinen apu ja puolesta tekeminen, jotta vanhempi pääsee hiukan jaloilleen. Alla olevassa lainauksessa perheelle tarjottiin perhetyötä, mutta he eivät olleet halukkaita sitä vastaanottamaan:

Äiti on työtön ja isä on sairauslomalla. Isällä ei ole työpaikkaa. Isällä vaikea masennus. Perheen kuormittavassa tilanteessa äiti kannattelee perhettä, sillä isä on vaihtelevasti mukana perheen arjessa jaksamisensa mukaan. Isän taloudellinen tilanne on mennyt huonompaan suuntaan. Kaikki maksut menevät ulosottoon, mm. lasten elatusmaksut. Isä ei enää jaksa välittää tilanteestaan, mm. vuokra maksamatta. (Perhesosiaalityö)

Yhteenvedona voidaan todeta, että vanhempaan ja vanhemmuuteen liittyvät asiakkuuden kriteerit näyttäytyvät jaksamisen ja elämän- ja arjenhallinnan ongelmina merkittävän huolen perheissä. Perheen jäsenten keskinäinen vuorovaikutus oli negatiivista ja välit tulehtuneita. Vanhemmalla ei ole voimia kantaa vastuutaan turvallisena ja jämäkkänä vanhempana. Yleinen huonovointisuus toistuu yhteenvedoissa. Myös Heinon (2007, 65) tutkimuksessa vanhempien jaksamattomuus näyttäytyi taustatekijänä lastensuojelun asiakkaista yli kolmanneksella. Perheristiriidat ja vanhempien puutteellinen vanhemmuus olivat taas vähän alle kolmanneksella lastensuojelun asiakkuuden taustalla. (Emt.)

Aineistossamme joissain tapauksissa raja merkittävän huolen ja suuren välillä oli pieni, lähes olematon. Merkittävän huolen perheissä oli kuitenkin olemassa suojaavia tekijöitä ja vanhemmat tai ainakin toinen vanhempi oli halukas muutostyöskentelyyn. Usein perusteluna asiakkuuden avaamiselle käytettiin vanhemman tuen tarvetta. Vanhempi tarvitsi apua kasvatukseen, rajojen asettamiseen ja arjen toimivuuteen. Kuitenkin aineistosta löydettävät vanhemmuuteen liittyvät haasteet olivat jo niin huolestuttavia, etteivät ne voineet olla vaikuttamatta lapsen hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen. Palvelutarpeen arvioinnissa asiakkaana on lapsi, mutta lapsen oma ääni ja avuntarve jäivät perusteluissa usein vähälle huomiolle tai pois kokonaan.

Lapseen liittyvät kriteerit merkittävän huolen perheissä

Lasten ja nuorten koulupoissaolot ja koulunkäynnin haasteet nousivat esiin suurena ryhmänä merkittävän huolen yhteenvedoissa, joissa avattiin perhesosiaalityön asiakkuus. Tämäkin tulos on yhteneväinen Heinon (2007, 65) tutkimuksen kanssa. Heinon tutkimuksessa lapseen ja nuoreen liittyvistä tekijöistä lastensuojelun asiakkuuden taustalla olivat yleisimpinä ristiriitaiset välit vanhempien kanssa sekä koulunkäynnin haasteet. (Emt.) Merkittävän huolen perheillä koulunkäynti ei ollut missään yhteenvedossa ainoa huolenaihe. Yläkouluikäisillä runsaat poissaolot ja jälkeen jääminen oppiaineissa aiheutti huolta siitä, että peruskoulun päättötodistus jää saamatta. Lapsen runsaat koulupoissaolot ja koulua käymättömyys aiheuttivat huolta yhteensä 22 yhteenvedossa.

Useimmiten koulua käymättömyys ei ollut syy perheen tilanteeseen vaan oire jostain. Palvelutarpeen arviointi saattoi käynnistyä koulun tekemällä lastensuojeluilmoituksella runsaista koulupoissaoloista. Kun asiaa lähdettiin selvittämään, oli taustalla monitahoisempia ongelmia ja vanhemman jaksamattomuutta sekä kasvatusotteen menettämistä. Vanhemman väsymys ja kuormittuneisuus näkyivät siten, ettei lapsen koulunkäyntiä jaksettu tukea sen vaatimalla tavalla. Usein yhteenvedojen perusteella koulua käymättömyyteen ja koulunkäyntivaikkeuksiin haettiin avuksi perhetyötä. Määtänen ja kumppaneiden (2020, 19–20) selvityksen mukaan lapsilla ja nuorilla syitä kouluikäikäymättömyyteen olivat psyykkiset ongelmat, kiinnostuksen suuntautuminen koulun ulkopuolelle sekä epämääräiset fyysiset oireet. Myös kodin olosuhteet sekä kaverisuhteisiin liittyvät ongelmat ovat syitä koulupoissaoloihin. Jonkin verran näkyivät myös vuorokausirytmien sekoittuminen sekä sosiaalisten tilanteiden pelko ja ahdistus kouluikäikäymättömyyden taustatekijöinä. (Emt.)

Lastensuojelun asiakkuus avattiin nuorelle, jota koulunkäynti ei kiinnostanut, mutta kuitenkin koulupoissaoloja ei vielä ollut huolestuttavia määriä. Nuori karkaili kotoa, mutta palasi aina kotiin kuitenkin. Toisen nuoren kohdalla tilanne kriisiytynyt uudelleen, mutta ei kuitenkaan niin vakavasti, että hänet olisi tarvinnut sijoittaa. Lastensuojelun asiakkuutta perusteltiin sillä, että tällä nuorella oli aiemminkin ollut lastensuojelun asiakkuus, joten se avattiin uudelleen tutulle työntekijälle. Tässä yhteenvedossa lastensuojelun asiakkuuden kriteerinä näyttäytyi enemmänkin tutun asiakassuhteen jatkuminen kuin lapsen liittyvien haasteiden ja huolien määrä.

Muita aineistosta löydettävissä olevia haasteita kouluun liittyen olivat oppimisvaikeudet, kodin ja koulun yhteistyö, kiusaaminen, lapsen käytös koulussa. Kahdessa yhteenvedossa tuotiin esiin, ettei etäkoulu ollut onnistunut oppilaalla. Lapsen puutteellinen kielitaito ja esimerkiksi keskittymisen vaikeus, haasteet oman toiminnan ohjauksessa ja ADHD vaikeuttivat suoriutumista etäkoulusta.

Koulunkäynnin lisäksi yhteenvetojen perusteella useassa yhteenvedossa tuotiin ilmi huolta lapsen vapaa-ajan vietosta, karkailusta kotoa, rikollisuudesta, päihteiden käytöstä ja kavერიpiristä. Yhdessä koulusta tulleessa lastensuojeluilmoituksessa kuvailtiin epämääräistä, mutta kuitenkin kasvavaa huolta nuoresta ja hänen elämästään. Lisäksi huolta oli yksinäisyydestä ja kavereiden puutteesta vapaa-ajalla. Yksinäisyys ja kavereiden puute se, ettei vapaa-ajalla ole ketään omanikäistä, jonka kanssa tavata ja lähteä pois kotoa voi olla myös musertavaa. Kouluterveyskyselyn (2021, 5) mukaan yksinäisyys lisääntyi jokaisella muulla kouluasteella lukuun ottamatta perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaita. Peruskoulun 8. ja 9. luokkaa käyvistä tytöistä 22 prosenttia koki itsensä yksinäiseksi. Tytöillä yksinäisyyden kokemus oli 9–11 prosenttia yleisempää kuin pojilla. Aineistossa nuorille haettiin tukihenkilöä tukemaan kodin ulkopuolista tekemistä. Nuorilla kuvattiin usein myös olevan voimakasta omaehtoisuutta, jolloin nuorten oli vaikea asettua koulun sääntöihin ja he olisivat halunneet vahvasti määrittää omaa tekemistään ja olemistaan koulussa. Myös lapsen väkivaltainen käytös koulussa aiheutti huolta:

Lapsen koulunkäyntiä vaikeuttaa väkivaltainen käytös. Lapsi lyö, potkii, koittaa purra, nipistelee, huiitoo. Tulee uhkaavasti kohti nyrkki pystyssä ja sanoo toivovansa aikuisen kuolemaa. Käytösongelmat eivät näyttäydy kotona. Lapselle haetaan perheneuvolan kontaktia. Perheelle suositeltiin lyhyttä perhetyön jaksoa, jos käytösongelmia alkaa ilmetä myös kotona. Lapsi siirtyy koulussa enemmän häntä tukevaan luokkaan. (Perhesosiaalityö)

Lapsen käytösongelmat ja aggressiivinen käytös nousivat merkittävän huolen perheissä usein yhdeksi haasteeksi. Lapsilla kuvattiin aggressiivista käytöstä, voimakasta omaehtoisuutta, raivokohtauksia ja impulsiivisuutta. Haastavaan käytökseen yhtenä syynä näyttäytyivät lapsen neuropsykiatriset haasteet ja diagnoosit, jotka tulivat esiin yhteensä 12 yhteenvedossa. Yhdessä lapsen neuropsykiatristen oireiden kanssa näkyi kuudessa yhteenvedossa vanhempien kuormittuneisuus, uupuminen ja voimavarojen vähyys. Yhteenvedoissa tuotiin esiin vanhemman kuvaavan arkea kaoottiseksi tai hyvin kuormittavaksi. Vanhemmat usein toivoivat itse apua, keinoja ja työkaluja lapsen haastavaan käytökseen. Lapsen neuropsykiatriseen oireiluun ja käytösongelmiin haettiin usein perhetyötä ja muutaman lapsen kohdalla oli maininta tukihenkilöstä. Perheneuvolaan oli ohjattu yksi perhe lapsen haastavan käytöksen vuoksi. Yliruka ja kumppanit (2018, 18) toteavat, että lapsiperheiden palveluissa neuropsykiatrisesti oireilevat lapset ovat kenties haastavimmin luokiteltava ryhmä. Neuropsykiatrisesti oireilevien lasten hoito on aina moniammatillista, siksi ammattilaiset ovatkin ymmällään siitä, kenen vastuulle asia kuuluu. Vanhemman oma tilanne ja historia vaikuttavat siihen, kuinka hyvin hän kykenee hoitamaan neuropsykiatrisesti oireilevan lapsensa asioita. (Emt.)

Väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen vanhemmat kuvasivat yhteenvedossa hallinnan tunteen menettämistä ja kaipasivat apua sekä lapsen kasvatukseen että omaan jaksamiseen. Yhteenvetoihin oli usein kirjattu vanhemman näkemys perheen arjesta ja vanhemman keinottomuuden tunteesta sekä voimakkaasta uupumuksesta arjessa. Asiakkuutta perusteltiin vanhemman avun tarpeella. Vanhempi koki lapsen aggressiivisen käytöksen edessä avuttomuutta, joten perhesosiaalityön avulla haluttiin tukea vanhemman kasvatustehtävää ja vanhemmuutta. Joissain yhteenvedoissa tuotiin myös esiin, että vanhemmat olivat hakeneet apua ja kokivat, etteivät olleet tulleet autetuiksi missään palveluissa. Vanhemmat olivat väsyneitä taistelemaan ja hakemaan apua. He kuvasivat uupumusta siitä, ettei kukaan auta eikä ymmärrä. Lapsen aggressiivisuus on vanhemmalle kuormittavaa, ja lapset käyttäytyvät arvaamattomasti ja vaativat vanhemman jatkuvaa valvontaa:

Vanhemmat kuvaavat lapsen olevan impulsiivinen, huomionhakuinen ja saavan väkivaltaisia raivokohtauksia. Vanhempien mukaan lapsi puree, rikkoo tavaroita, uhannut tappaa kaikki. Vanhempien mukaan raivokohtaukset ovat pitkäkestoisia, intensiivisiä ja vanhemmille vaikeita hallita kiinni pitämälläkään, koska lapsella on jo voimaa. Vanhemmat kuvaavat, että lapsen käytös ja tarpeet hallitsevat nyt kaikkea toimintaa. (Perhesosiaalityö)

Lapsen ja nuoren mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö näkyivät merkittävän huolen perheissä. Merkittävän huolen puolelle tulivat ne lapset, joilla oli aiemmin ollut päihteiden käyttöä, mutta tilanne oli rauhoittunut tai kyseessä oli yksittäinen päihdekokeilu. Suuren huolen yhteenvedoissa päihteidenkäyttö oli vakavampaa ja säännöllistä. Eräässä yhteenvedossa kuvattiin nuorella olevan vaikeuksia tunnistaa tunteitaan. Nuori toivoi enemmän yhteistä aikaa isän kanssa, mikä ei onnistunut, koska isä teki todella paljon töitä. Päihteidenkäytön palaaminen nuoren elämään oli syynä asiakkuuden uudelleen aktivointiin. Yhteenvedossa todettiin vanhempien tarvitsevan apua neuropsykiatrisesti oireilevan murrosikäisen kanssa toimimiseen. Merkittävän huolen teeman alla nuorten päihteiden käyttö näyttäytyi olevan useimmiten oire jostain, kuten vuorovaikutuksen ongelmasta vanhempien kanssa. Päihteiden käyttö ei ollut pääsyy asiakkuuden avaamisen perusteluissa, eikä se hallinnut nuoren tai perheen elämää, kuten se teki suuren huolen teemassa.

Lasten ja nuorten mielenterveysongelmista yhteenvedoissa näkyivät masennus ja ahdistus. Vuonna 2021 Kouluterveyskyselyn mukaan Suomessa kohtalaista tai vaativaa ahdistuneisuutta koki noin 30 prosenttia tytöistä kaikilla kouluasteilla. Vuonna 2019 luku oli 20 prosenttia. Pojista ahdistusta koki vuonna 2021 kahdeksan prosenttia ja vuonna 2019 viisi prosenttia. (Emt.) Aineistossa kuvataan tilanteita, joissa lapset oireilevat monin tavoin syistä, kun he eivät saa vanhemmiltaan riittävää tukea esimerkiksi vanhemman omien haasteiden vuoksi. Puuttuva tai riittämätön vanhemman tuki

näyttäytyi ahdistuksena tai lapsen oman toiminnan kontrolloimisena kuten oman syömisen tarkkailuna. Kun nuori oireili psyykkisesti eivätkä vanhemmat syystä tai toisesta kyenneet tarjoamaan riittävää tukea ja vanhemmuutta, suositeltiin hakemaan tukihenkilöä.

Lapseen liittyvissä syissä lähes aina kuitenkin lapsen oireilun taustalla oli vanhempaan liittyvät syyt. Vanhemman uupumus, fyysinen ja psyykkinen sairastaminen, väkivalta ja päihteiden käyttö vaikuttivat lapsen käytökseen. Koulunkäynnin ongelmien taustalta löytyi puutteita vanhemmuudessa ja kasvatusotteen menetystä sekä vanhemman kuormittuneisuutta. Perheen vuorovaikutusongelmat ja tulehtuneet välit sekä vanhemman mielenterveysongelmat korreloivat lapsen tai nuoren mielenterveysongelmien ja ahdistuksen kanssa. Lapsen neuropsykiatriset haasteet kuormittivat vanhemman jaksamista. Yhteenvedoissa lapsen ääni pääsi vain harvoin esiin.

Yhteenvedo merkittävän huolen teemasta

Merkittävän huolen perheissä oli monenlaisia erilaisia perheitä, ihan pienten lasten vanhempia, koululaisten ja teini-ikäisten vanhempia. Yhdistävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että perheessä oli monenlaisia päällekkäisiä haasteita. Sosiaalityön lisäksi perheissä tarvittiin muun muassa lasten-, nuorten- ja aikuispsykiatrian, oppilashuollon ja koulun sekä aikuissosiaalityön osaamista. Perhetyö on ylivoimaisesti käytetyin palvelu perhesosiaalityön puolella. Perhetyöltä vaaditaan suunnattomasti eri asioiden asiantuntemusta ja osaamista, jotta he voisivat auttaa perheitä kaikissa niissä tilanteissa ja haasteissa, joita perheissä oli yhteenvedojen perusteella nähtävissä. Perhetyötä päädyttiin hakemaan esimerkiksi, kun huolta oli vanhemman uupumuksen lisäksi perheen arjesta, kasvatusvaikeuksista, koulunkäyntiongelmista, lapsen neuropsykiatrisesta oireilusta tai raivokohtauksista, väkivallasta sisarusten ja vanhemman tekemänä sekä toisen vanhemman päihteiden käytöstä. Perhetyöstä haettiin myös apua perheen vuorovaikutukseen ja tulehtuneisiin väleihin sekä vanhempien eron jälkeen avuksi muuttuneessa elämäntilanteessa. Myös mielenterveyden pulmiin ja päihteiden käyttöön ratkaisuksi haettiin perhetyötä. Perheneuvolasta oli maininta vain kolmen perheen kohdalla kaikista yhteenvedoista. Pienempien lasten kohdalla oli myös mainintaa lapsiperheiden kotipalvelusta, kun vanhemmalla oli väsymystä ja jaksamisen pulmaa. Heinon (2007, 51) aineistossa lastensuojelun taloudellinen tuki ja perhetyö olivat kaikkein käytetyimmät palvelut. Myös lapsiperheiden kotipalvelua oli käytetty sekä ennen lastensuojelun asiakkuutta että myös sen aikana. Tukiperhe ja tukihenkilötyö olivat palveluja, joita olisi tarvittu, mutta niitä ei ollut riittävästi saatavilla.

Vanhempien uupumus ja tuen tarve kuvattiin yhteenvedoissa selvästi ja lainattiin vanhemman omia sanoja. Vanhemmuutta haluttiin tukea perhetyön avulla. Sen sijaan varsinkin nuorisoikäisen omaan

tuen tarpeeseen ei useinkaan haettu perhetyötä. Aineistossa oli tulkittavissa, että nuorille haettiin tukihenkilöä paikkaamaan puuttuvaa vanhemmuutta, vaikka nuoren oireilu näyttäisikin yhteenvetojen perusteella johtuvan vanhemman haasteista ja heikosta vanhemmuudesta. Aineistossa perhetyötä haettiin merkittävän huolen perheissä silloin, kun vanhemmat sitä toivoivat tai ainakin olivat valmiita vastaanottamaan. Haarakankaan (2018, 102) tutkimuksessa lapsen tapaamisesta huolimatta viisi prosenttia lapsista jäi näkymättömiksi asiakirjoissa ja neljäsosassa selvityksistä lapsista jäi kokonaan tapaamatta. Perheen tilannetta kuvattiin vanhemman ja työntekijöiden näkemyksen kautta.

Merkittävän huolen perheet ovat suuressa vaarassa siirtyä suuren huolen perheiksi ilman riittävää tukea ja apua. Usein näissä perheissä tuen tarve oli monialaista. Perheenjäsenillä oli psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja taloudellisia haasteita. Monimutkaisille ilmiöille ja asiakastilanteille ominaista on, että olosuhteisiin liittyy useita eritasoisia variaatioita ja niiden kytkeytymistä toisiinsa siinä määrin, että lopputulos voi olla hyvinkin yllättävä. (Aarnio & Miettunen 2018, 232). Merkittävän huolen perheiden yhteenvedoissa ei näkynyt työntekijän harkintaa siitä, oliko lapsi suojelun tarpeessa tai täytyykö erityisen tuen tarpeisen lapsen kriteerit. Perhesosiaalityön asiakkuuden perusteluna oli usein palvelun, kuten perhetyön tarve, ei niinkään asiakkaan tilanne. Haarakangas (2018, 107–108) kuvasi samaa haastetta oman aineistonsa suhteen koskien dokumentoimatta jäänyttä tietoa, joka muodosti kuilun poimitun tiedon ja sen pohjalta tehdyn ratkaisun välille.

6.3 Asiakkuuden perusteluina suuret huolet ja lapsen suojelun tarve

Suuren huolen vyöhykkeellä työntekijän arvion mukaan lapsi on vaarassa ja tarvitsee suojelua. Verrattuna merkittävään huoleen, työntekijä ei voi empiä. Lapsen tilanteeseen on puututtava, ettei mitään pahempaa tapahdu. (Eriksson & Arnkil 2012, 26.)

Yhteenvetoja, joissa kuvataan perheissä ilmeneviä suuria huolia, oli yhteensä 42. Suuren huolen perheistä 26 avattiin lastensuojelun avoimuuden asiakkuus ja 16 perhesosiaalityön asiakkuus. Esittelemme tässä luvussa enemmän aineisto-otteita kuin edellisissä, koska pyrimme tuomaan esille lastensuojelun ja perhesosiaalityön rajapinnat aineisto-otteiden kautta. Toisaalta näkyviin tulee myös se, että raja on häilyvä ja sen paikka vaihtelee lapsi- ja työntekijäkohtaisesti.

Lastensuojelun asiakkuuteen johtaneita vanhemmuudesta tai vanhemmasta johtuvia syitä olivat jaksamisen haasteet, yhteistyöstä kieltäytyminen, kasvatusongelmat, vanhemman päihteiden käyttö, psyykkinen huonovointisuus ja mielenterveysongelmat, vanhemman oman hoitokontaktin laiminlyöminen, vanhempien tulehtuneet välit, jolloin keskusteluyhteyttä toisen vanhemman kanssa ei ollut, sekä vanhemman ja lapsen tulehtuneet välit. Lapsen omaan käytökseen liittyviä syitä löytyi päihteiden käytöstä, lapsen aggressiivisuudesta, itsetuhoisuudesta, kouluakäymättömyydestä, psyykkisestä huonovointisuudesta, käytöshaasteista, kaveripiiristä ja varastamisesta. Lastensuojeluasiakkuuden syitä oli jokaisella siirtyvällä useita. Kynnyksen ylittämisen käsite viittaa siihen, että on olemassa määriteltävissä olevat pisteet, joiden jälkeen raja ylitetään ja päätös tehdään. Ammattilaiset kuvaavat sitä arvioina siitä, mikä on riittävän hyvää vanhemmuutta, mikä riittää ja milloin taas astutaan tietyn rajan tai kynnyksen yli ja tilanteeseen puututaan. (Doherty 2016, 698–716.)

Perusteluina perhesosiaalityön asiakkuuden avaamiselle oli huoli vanhemman väkivaltaisuudesta, päihteiden käytöstä ja mielenterveysongelmista. Lapset ja nuoret oireilivat itse psyykkisesti ja käyttivät päihteitä, yhden lapsen kerrottiin näkevän harhoja. Kaikissa yhteenvedoissa oli lueteltu useita huolenaiheita liittyen lapseen ja hänen perheeseensä. Pösön (2010, 325–326) mukaan lastensuojelun asiakkuuden institutionaalisen rajan paikka ei kerro vain palvelutarpeen määrästä tai sen kohdistumisesta lastensuojeluun tai lastensuojelun tavoista vastata asiakkaiden palveluiden tarpeisiin. Se kertoo myös julkisen vallan kohdentamisesta sekä sen kohteen valikoinnista. Myös asiakkaaksi ottamattomuudellakin voi olla lapselle yhtä ratkaisevia vaikutuksia kuin asiakkaaksi ottamisella. (Emt.)

Vanhempaan ja perheen vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit suuren huolen perheissä

Vanhemman uupuminen ja kuormittuneisuus näkyivät myös suuren huolen yhteenvedoissa. Lastensuojelun asiakkuuteen päätyneillä vanhempien tai vanhemman uupumus ja kuormitus näkyivät toiveena lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Haarakangas (2018, 104) teki saman havainnon siitä, että vanhemman toiveella perustellaan asiakkuuden avaamista lastensuojeluun, jolloin arvio näyttäytyi hyvin vanhempilähtöisenä. Vanhemman toive oli myös meidän aineistossamme selkeä viesti palvelutarpeen arvioinnin työntekijälle avata lastensuojelun asiakkuus. Näissä tapauksissa vanhemmat tai vanhempi oli uupunut ja ilmaisi suoraan toivovansa lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Yhteenvedojen perusteella nuoret oireilivat vakavasti, mutta synnä lastensuojelun asiakkuuteen ei niinkään ollut nuoren oireilu, vaan se, että vanhempi sanoi toivovansa kodin

ulkopuolista sijoitusta. Erään nuoren kohdalla taas äiti oli miettinyt sijoituksen mahdollisuutta, mutta vielä se ei ollut ajankohtaista:

Äiti kokee tarpeelliseksi lastensuojelun asiakkuuden. Haluaa tiivistä tukea lapselleen. Äiti kertoo olevansa väsynyt tilanteeseen ja on myös huolissaan nuoren peruskoulun loppuun saattamisesta. Ovat jutelleet nuoren kanssa sijoituksen mahdollisuudesta. Iso huoli äidin jaksamisesta. Tällä hetkellä lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä. Lapselle aloitetaan lastensuojelun avohuollon asiakkuus.

Suuren huolen perheissä usein vanhempien mielenterveysongelmiin liittyi myös päihteiden käyttöä. Heino (1997, 358–359) tuo esiin lastensuojelun asiakkuuden määrittämisessä oleva kyse ammatillisesta arviosta, jossa peilautuvat useat eri edellytykset kuten lastensuojelulaissa olevat periaatteet ja kriteerit. Eräässä lastensuojelun asiakkuuteen siirtyneessä perheessä asiakkuuden avaamisen kriteerit liittyivät vastasyntyneen vauvan vanhempien mahdolliseen päihteiden käyttöön sekä heidän psyykkiseen vointiinsa. Työntekijä listasi yhteenvetoon perheessä olevia riskitekijöitä. Yhtenä huolena mainittiin vauvan mahdollinen vaikeahoitoisuus vieroitusoireiden vuoksi. Riskitekijöiden esiin tuomisen voi nähdä myös sosiaalityöntekijän perusteluna sille, ettei tässä kohtaa perhesosiaalityössä annettava apu ja tuki riitä eikä se ole tarkoituksenmukaista (Heino 1997, 357). Muuta mainintaa vanhempien päihteiden käytöstä ei ollut yhteenvedossa, mutta tämän kommentin perusteella oletimme, että ainakin äidillä oli päihteiden käyttöä. Perhe siirtyi vauvan synnyttyä ympärivuorokautiseen perhekuntoutukseen, jolloin lapselle avattiin lastensuojelun asiakkuus:

Olemassa olevat riskit: vanhempien voimavarat lapsen syntymän jälkeen, synnytyksen jälkeisen masennuksen riski, vauvan mahdollinen vaikeahoitoisuus vieroitusoireiden vuoksi. (Lastensuojelu)

Tulehtuneet välit perheessä näkyivät myös suuren huolen perheissä. Yhdellä lastensuojelun asiakkuuteen siirretyllä nuorella oli hyvin tulehtuneet välit isänsä kanssa, ja hän toivoi itse kodin ulkopuolelle sijoittamista. Lisäksi huolta oli hänen päihteiden käytöstään ja ystäväpiiristään. Nuorta ei lähdetty sijoittamaan heti kodin ulkopuolelle. Työntekijä halusi vielä tukea nuoren tilannetta kriisiperhetyöllä, jonka avulla pyrittiin vaikuttamaan vanhemman ja nuoren tulehtuneisiin väleihin. Yhteenvedon perusteella perheen vuorovaikutus oli parantunut palvelutarpeen arvioinnin aikana ja työntekijä suhtautui positiivisesti työskentelyn onnistumiseen. Perheen vahvuutena nähtiin yhteinen rankka huumorintaju. Tässä yhteenvedossa oli poikkeuksellista muihin aineiston yhteenvetoihin verrattuna se, että työntekijä otti vahvasti kantaa asiakkuuden määrittelyyn. Ammatillinen harkinta näkyi siinä, ettei kiireellistä sijoitusta kodin ulkopuolelle tehty, vaikka nuori

toivoi sitä itse ja tilanne sekä perheessä että nuorella itsellään oli vakava. Tässä kohtaa voidaan nähdä sosiaalityöntekijän tehneen arviota siitä, kuka vastaa nuoren tai perheen tukemisesta ja kenelle se työnjaollisesti kuuluu (Heino 1997, 359). Yhteenvedoon oli myös kuvattu perustelua siitä, miksi työntekijä päätyi perhetyön hakemiseen ja mitä sellaisia vahvuuksia perheellä on, jotka puoltavat kotiin vietäviä palveluita sijoituksen sijaan.

Huoli nuoren päihteiden käytöstä, kaveripiiristä, erittäin tulehtuneet välit isän kanssa, nuoren toive päästä pois kotoa, aloitettu kriisiperhetyö ja asiakkuus lastensuojeluun

Vanhemmuuteen liittyvissä kriteereissä suuren huolen perheissä oli myös huolta kokonaisvaltaisesti vanhemman kyvystä toimia vanhempana ja vastata lapsen tarpeisiin. Heino (1997, 359) mukaan asiakkuuden määrittäminen lastensuojelussa sisältää sekä ammatillisen arvion että lakidiskurssin. Sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsen kohdistuvaa vaaraa suhteessa vanhemman epävakaaseen elämänhallintaan ja sen mahdollisiin vaikutuksiin lapsen elämässä. Alla olevassa otteesta yhteenvedosta kuvataan äidin epävakaata elämäntapaa ja sen vaikutuksia lapseen. Äiti oli asunnoton, eikä hänen senhetkistä olinpaikkaansa tiedetty. Asunnottomuuden vuoksi äiti eli jatkuvan väkivallan uhan alla. Lapsi asui isovanhempansa luona, ja hänellä oli siellä turvalliset kasvuolosuhteet. Yhteenvedossa perusteltiin lastensuojeluun siirtymistä sillä, että perhe tarvitsee tukea lapsen elämän rauhoittamisessa, joten päädyttiin turvaamaan lapsen asumista isovanhemman luona lastensuojelun keinoin:

Siirretään asiakkuus lastensuojeluun. Perhe tarvitsee apua huoltajuusasiassa sekä lapsen elämän turvaamisessa ja rauhoittamisessa.

Suuren huolen perheistä useammassa yhteenvedossa nousi asiakkuuden avaamisen kriteerinä vanhemman väkivaltaisuus. Aranevan (2016, 52) mukaan väkivallan vaikutukset ovat traumatisoivia, kun tekijänä on läheinen ihminen. Jos lapsiperheen tuen tarve liittyy perheväkivaltaan, tulee “palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä arvioida aina myös lastensuojelulain mukaisten palveluiden tukitoimien tarve.” (Emt.) Kaikissa aineiston yhteenvedoissa, joissa huolena oli vanhemman käyttämä väkivalta, oli päädytty siirtämään lasten asiakkuus perhesosiaalityöhön lastensuojelun sijaan. Kahdeksassa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa päädyttiin hakemaan perheen tueksi perhetyötä, kahdessa yhteenvedossa perhetyötä pohdittiin, mutta se jätettiin harkintaan: “Perheohjaus voidaan aloittaa, jos tulee uusia lastensuojeluilmoituksia.” Lapsiperheiden kotipalvelu on mainittu kahdessa yhteenvedossa äidin jaksamisen tueksi.

Kuudessa yhteenvedossa väkivaltaa oli vanhempien välillä, ja kahdeksassa yhteenvedossa väkivalta oli kohdistunut lapseen. Aikuisten välisessä väkivallassa huolta oli usein myös päihteiden käytöstä. Alla olevan otteen lapselle oli tehty jo seitsemän lastensuojelutarpeen selvitystä. Yhteenvedossa ammatillinen harkinta kahden palvelun välillä näkyi siten, että siihen oli kirjattu, että asiakkuus siirtyy perhesosiaalityöhön, mutta tarvittaessa arvioidaan myös lastensuojelun asiakkuutta uudelleen, mikäli äiti ei kykene vahvasta tuesta huolimatta tarjoamaan lapselle päihteetöntä, turvallista ja väkivallatonta kotia, joka edellyttäisi eroa lapsen isästä ja tämän rajaamista pois perheen kodista.

Tuetaan äitiä hahmottamaan tilanne lapsen näkökulmasta. Haetaan sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta. Mikäli samat huolenaiheet toistuvat, voidaan todeta, ettei perhepalveluiden tuki ole riittävä, jolloin tulee arvioida lastensuojelun tarve. (Perhesosiaalityö)

Yhdessä tapauksessa äiti ei uskaltanut erota lapsen isästä väkivallan pelossa. Perhesosiaalityön asiakkuutta perusteltiin sillä, että vanhempaa tuetaan eroprosessin puheeksi otossa ja prosessin eri vaiheissa. Toisessa taas isä pyrki eron jälkeen kontrolloimaan äidin ja perheen käytöstä ja kävi riehumassa äidin ja lasten asunnolla. Perheessä aloitettiin lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö tukemaan äidin jaksamista kahden pienen lapsen yksinhuoltajana. Yhteenvedossa todettiin, että tarvittaessa perhesosiaalityöstä autetaan äitiä rajaamaan isän ja lapsen tapaamisia. Perhesosiaalityöhön siirrettiin myös perhe, jossa vanhemmilla oli ero käynnissä. Lapsi kertoi palvelutarpeen arvioinnin aikana avoimesti perheen tilanteesta:

Lapsi kertoi vanhempien riidelleen ennen eroa paljon ja riitoihin liittyneen paljon väkivaltaa. Lapsi kertoi: "Iskä on vetänyt äidiltä nenän auki kaks kertaa." ja "Äiti löi sit iskää ja iskäl oli pää auki." Lapsi kertoi hänen ja isoveljen menneen välillä riitojen väliin. Kerran eivät lapsen kertoman mukaan ehtineet ja "silloin valui äidillä verta aika kauan." Lapsi kertoi myös olevansa huolissaan vanhempien juomisesta. "Jääkaappi on aina täynnä Koffia tai Olvia." Lapsi toivoi, että vanhemmat lopettaisi kaljan juomisen ja heidän välit tulisivat rauhallisiksi (Perhesosiaalityö)

Yllä oleva ote toi esiin lapsen äänen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa. Osassa yhteenvedoissa tuotiin esiin lasten tapaamisilla käytettyjä menetelmiä, jolloin yhteenvedoon oli kirjattu myös lapsen näkökulma. Yhteenvedoista oli luettavissa, että arviointi painottui pääosin kuitenkin vanhempien kanssa tapahtuviin tapaamisiin tai puhelinkeskusteluihin ja niissä esiin tuotuihin näkökulmiin. Ammatillaisen arvio asiakkuuden tarpeesta perustui siihen, että varmistetaan lasten hyvinvointi. Haarakankaan (2018, 100) mukaan tulisi edelleen kriittisesti tarkastella sosiaalityön tapoja dokumentoida, kohdata ja merkityksellistää lapsen kasvuympäristössä tapahtuvaa väkivaltaa.

Perusteluissa ei näy harkintaa lastensuojelun tai perhesosiaalityön asiakkuuden välillä. Sen sijaan muutostyöskentely ja perheneuvolakontaktin käynnistäminen laitettiin yhteenvedossa perhetyön vastuulle. Sekä lapsen että ammattilaisen kuvauksen mukaan perheen vanhemmilla on useita lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavia haasteita ja perheessä on ainakin aiemmin ollut pitkäkestoista perheväkivaltaa:

Asiakkuuden perusteena on se, että lapset ovat kohdanneet mahdollisesti pitkäaikaisesti perheväkivaltaa. Vanhemmilla on pitkään jatkuneita haasteita usealla elämän osa-alueella muun muassa ollut jossakin vaiheessa aiemmin riippuvuus käyttäytymistä sekä asosiaalista toimintaa sekä mielenterveyden haasteita. Asiakkuuden jatkumisen tarkoituksena on, että varmistetaan lasten hyvinvointi vanhempien eron jälkeen ja arjen toiminnan ohjauksen toteutuminen molempien vanhempien luona. Vanhemmat ohjataan perhetyön piiriin. Perhetyön toivotaan varmistavan perheneuvola kontaktin aloittamista sekä tukea vanhemmuutta lasten toipumisessa traumaattisista kokemuksista, kuten painajaisten käsittely.

Lapsiin kohdistuvassa väkivallassa neljässä epäiltyinä väkivallantekijöinä olivat molemmat vanhemmat. Kahdessa yhteenvedossa lapsi kertoi äidin tekemästä väkivallasta, ja yhdessä isä käyttäytyi väkivaltaisesti sekä äitiä että lasta kohtaan. Keiskin (2018, 51–55) tutkimuksessa perheväkivaltaa käyttävän naisen minuudesta todetaan avun hakeminen haastavaksi. Haastavaksi sen tekee ammattilaisten epäusko naisten perheväkivaltakäyttäytymisen mahdollisuutta kohtaan. Naiset kokivat, että heidän piti korostaa omaa aloitteellisuuttaan väkivallassa suhteessa puolisoon. Lapsen kohdistuvassa väkivallassa avun hakemista esti pelko lapsen menettämisestä. Epäusko syventää asiaan liittyvää häpeää. Naiset kokivat myös, etteivät tulleet autetuiksi lastensuojelun taholta. (Emt.)

Kahdessa yhteenvedossa huolta oli vain väkivallasta, muissa yhteenvedoissa huolenaiheina olivat väkivallan lisäksi muun muassa päihteet, lasten ravinnotta jättäminen, mielenterveysongelmat ja huono taloudellinen tilanne. Eräässä yhteenvedossa huonolla taloudellisella tilanteella ja lasten vaatimuksilla kalliiden tavaroiden hankintaan perusteltiin vanhempien kuormittuneisuutta. Nyqvist (2006, 143–160) toteaa, että perheväkivalta on ammatillisen puuttumisen näkökulmasta haastavaa. Tilanteisiin on usein hankala päästä käsiksi, koska ongelmasta ei puhuta perheen ulkopuolisille. Kuitenkin useissa tutkimuksissa on tullut esiin asiakkaiden pettymys siihen, ettei ammattilainen ole käsitellyt väkivaltaa suoraan ja tarttunut itse ongelmaan. (Emt.)

Lapset ovat kertoneet, että vanhemmat lyövät, tukistavat, vetävät korvasta, haukkuvat eivätkä anna pyydettyä ruokaa. Lasten mukaan molemmat vanhemmat kohtelevat heitä väkivaltaisesti. Lapsia

pelottaa olla kotona. Vanhemmat eivät kokeneet ajankohtaista tarvetta perheohjaukselle. Vanhemmat kokevat pärjäävänsä lasten kanssa ja heidän tehtävänsä on kasvattaa lapset. Perheohjaus voidaan aloittaa, mikäli uusia ilmoituksia tulee. Perheen tilanteen selvittämistä päätettiin jatkaa lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuudessa. (Perhesosiaalityö)

Yllä olevassa otteessa kaikki perheen lapset olivat puhuneet koulussa ja päivähoitossa vanhempien satuttavan ja jättävän ravinnotta. Yhteenvedosta kävi ilmi, että asiaa oli kysytty vanhemmilta ja he kiistivät väkivallan. Tämän jälkeen väkivaltaa ei mainittu lainkaan, vaan kerrottiin perheen asumiseen liittyvistä ongelmista ja todettiin perheen jäävän seurantaan perhesosiaalityön asiakkuuteen. Merkittävää on se, että lapset olivat itse puhuneet väkivallasta ja nostaneet asian esille. Ammatillaisen perustelu asiakkuudelle lähti kuitenkin vanhempien tarpeesta ja näkemyksestä. Lapset jäävät perusteluissa näkymättömiksi. Humpin ja Ellosen (2010, 48) mukaan monista suosituksista huolimatta viranomaisten kyvyssä tunnistaa ja puuttua väkivaltaepäilyihin on edelleen puutteita.

Heinon (1997, 290) mukaan sosiaalityöntekijän arvioidessa lapsen asiakkuutta ja sen tarvetta olennaiseksi muodostuu myös se, millaiseksi työntekijä itse määrittelee omat toimintamahdollisuutensa. Yhteenvedoissa tätä pohdintaa ei ollut avattu, mutta on mahdollista, että työntekijä on arvioinut omien toimintamahdollisuuksiensa riittävän perheen kanssa tehtävässä väkivaltatyössä. Hänellä on voinut olla sellaista osaamista, mistä kyseinen perhe hyötyy ja mikä ei tullut yhteenvedossa näkyville.

Vanhempaan ja perheen vuorovaikutukseen liittyvistä kriteereistä voidaan yhteenvedona todeta, että suuren huolen perheissä vanhemman käytös ja omat haasteet vaaransivat lapsen kasvun ja kehityksen. Vanhemman päihteiden käyttö, kun perheessä on avuton vauva, johti suureen huoleen ja lastensuojelun asiakkuuteen. Myös vanhemman syrjäytyminen ja elämänhallinnan isot pulmat näkyivät suuren huolen teemassa vanhemmuuteen liittyvissä syissä.

Lapsen liittyvät kriteerit suuren huolen perheissä

Myös suuren huolen perheissä lapsen aggressiivinen käytös näkyi sekä perhesosiaalityön että lastensuojelun asiakkuuteen päätyneillä lapsilla. Lastensuojelun asiakkuus avattiin, kun lapsen aggressiivinen käytös kuormitti koko perhettä ja vanhemmat olivat uupuneita tilanteeseen. Lapsen aggressiivisuus tuli esiin myös kodin ulkopuolella, kuten koulussa.

Äidin asettamien rajojen uhmaaminen, käsirysyä tullut rajaamistilanteessa. Lapsen tilanne kriisiytynyt uudelleen merkittäväällä tavalla alle puolen vuoden sisällä edellisen lastensuojelun avohuollon asiakkuuden päättymisestä. (Lastensuojelu)

Suuren huolen perheissä näkyi vahvasti myös nuorten päihteillä oireilu. Perhesosiaalityön asiakkuuteen siirrettiin lapsia, joiden yhteenvedoissa tuotiin esiin päihteiden käytön lisäksi huolta tulehtuneista väleistä vanhempaan, kaveripiirin vaihtumisesta, koulunkäynnistä, psyykkisistä ongelmista, arvottomuuden tunteista, pahanolon tunteiden turruttamisesta päihteillä, sekakäytöstä ja yliannostuksesta, joka oli johtanut tajuttomuuteen, neuropsykiatrisesta oireilusta, voimakkaasta omaehtoisuudesta, vanhempien kasvatusotteen menetyksestä, vapaa-ajan vietosta ja runsaista koulupoissaoloista. Nuorilla ilmeni eri päihteiden sekakäyttöä, ja yhden nuoren hyvä ystävä oli kuollut pari viikkoa aikaisemmin päihteisiin asunnossa, jossa majailli päihteitä käyttäviä henkilöitä.

Mitä lähempänä nuoren täysi-ikäistyminen oli, sitä suurempi kynnyks näytti olevan siirtää nuoren asiakkuus lastensuojeluun. Nuoren ikää ei ollut kirjattu aineiston yhteenvedoihin perusteluksi perhesosiaalityön asiakkuudelle, mutta se oli kuitenkin tulkittavissa useamman päihteillä oireilevan nuoren kohdalla. Yhteenvedossa ei ollut avattu nuoren kohdalla hänen vanhempiensa mahdollisuutta ja halua huolehtia hänen turvallisuudestaan. Heino (1997, 365) teki huomion, jossa asiakirjamerkinnot voivat sisältää vihjeitä. Alla olevan otteen kohdalla voidaan tulkita, että sosiaalityöntekijän arvio perhesosiaalityön asiakkuuden riittävydestä on muodostunut mahdollisesti myös siitä, että vanhemman nähdään pystyvän huolehtimaan nuoren turvallisuudesta.

Huoli nuoren psyykkisestä voinnista ja päihteiden käytöstä. Nuorella enenevässä määrin itsemurha-ajatuksia, mielialan vaihteluita, ahdistusta, pelkotiloja ja unettomuutta. Nuori vietiin tajuttomana ambulanssilla sairaalaan käytettyään alkoholia, psyykelääkkeitä ja kannabista. Palvelutarpeen arvioinnin aikana nuorella jäänyt käyttämättä nuorisopsykiatrisen aikoja ja seuloja jäänyt toteutumatta. Päätetty jatkaa nuoren asiakkuutta suunnitelmallisessa perhesosiaalityössä. (Perhesosiaalityö)

Neljälle perhesosiaalityön asiakkuuteen siirretylle päihteillä oireilevan nuoren perheelle oli päädytty hakemaan perhetyötä. Kaksi nuorta oli ohjattu nuorisoasemalle ja yhdelle nuorelle haettiin ammatillisen tukihenkilön palvelua. Päihteiden käyttö ei ollut yksittäisenä tekijänä ainoassakaan yhteenvedossa asiakkuuden siirtoon perhesosiaalityöhön tai lastensuojelun avohuoltoon. Lapsen tai nuoren päihteiden käyttö oli kuitenkin jo vakavaa. Nuoret käyttivät päihtymistarkoituksessa useita eri päihteitä sekaisin ja joutuivat sen vuoksi vaaratilanteisiin. Käytettävät huumausaineet olivat kovia, ja

päihteitä piti päästä käyttämään, vaikka vanhemmat pyrkivät rajoittamaan nuoren liikkumista yöaikaan. Rajoittamisen seurauksena nuorilla oli karkaamisia kotoa. Sosiaalityöntekijä joutuu määrittelemään ja tulkitsemaan ne vaarantavat tekijät, jotka lapsen kasvussa ja kehityksessä ilmenevät. Arvioidessaan näitä tekijöitä sosiaalityöntekijä ottaa kantaa ja havainnoi, mikä johtaa lapsen kehitystä ja kasvua vaarantavaan tilaan. (Heino 1997, 38). Toisessa alla olevista otteista tulee esiin vanhempien mukaan ottaminen lastensuojelun tarpeen arvioon.

Äiti on huolissaan nuoren päihteiden käytöstä. Äidillä ei ole enää voimavaroja. Alkoholin käyttö on lähes joka viikonloppuista. Äiti sanoo, ettei pärjää enää eikä osaa auttaa. Nuori kertoo, että juo, koska vain humalassa pystyy puhumaan ystävilleen ja se helpottaa. Ei halua juoda, mutta ei osaa muuten käsitellä ongelmiaan. Äidin ja nuoren välit ovat tulehtuneet, huolta herättää nuoren psyykinen vointi ja päihteiden käyttö. (Perhesosiaalityö)

Vanhempien kanssa keskusteltu lastensuojelun tarpeesta. Todettu, että nuoreen kohdistuva huoli on iso. Nuori on nyt kotona rajoitustoimien aikana, mutta päihteiden käyttö tapahtuu koulussa ja kavereiden kanssa, joten on epäselvää, miten kouluun palaaminen tai kavereiden näkeminen päihteiden käyttöön vaikuttaa. Huoli liittyy myös psyykkiseen vointiin. Nuori kokee myös itse, että tarvitsee apua, mutta se, minkälaisesta avusta hän hyötyisi on vielä epäselvää. (Lastensuojelu)

Perhesosiaalityöhön siirtyneiden suuren huolen nuorista yläkouluikäisillä ja sitä vanhemmilla nuorilla mielenterveyden haasteet ilmenivät itsetuhoisina ajatuksina ja tekoina, ahdistuksena, mielialan laskuna, masennuksena ja yksinäisyyden tunteena sekä syömisen vaikeutena. Tulkitsimme, että nuoren motivaatio avun vastaanottamiseen on voinut olla merkittävänä syynä siihen, että alla olevassa otteessa on avattu perhesosiaalityön puolelle, vaikka nuorella ilmeni vakavaa psyykkistä oireilua. Toisessa lainauksessa nuoren asiakkuus oli päädytty siirtämään lastensuojeluun. Perhe ja nuori olivat vastaanottavaisia perhetyölle, mutta äiti toi esiin, ettei sijoitus ole ratkaisu tilanteeseen. Nuoren elämäntilanne ei ole parantunut, vaikka häntä on pyritty tukemaan perheohjauksella. Yhteenvedossa ei hänen kohdallaan tullut esiin selkeitä perusteluja, miksi asiakkuus siirrettiin lastensuojeluun perhesosiaalityön sijasta. Voidaan kuitenkin tulkita, että syynä on ollut työntekijän näkökulmasta toimimaton tukitoimi, jolla ei ole päästy toivottuun muutokseen.

Nuorella masennusta, ahdistusta ja itsemurha-ajatuksia. Nuori kertoo, että on motivoitunut ottamaan apua vastaan. Lähisuhteistaan kertoo, ettei puhu asioistaan vanhemmille ja veljen kanssa sujuu "paskasti". Nuori on paljon yksin ja elää erillään muusta perheestä. Syöminen on haastavaa. Nuoren äidillä on masennus ja siihen lääkitys. Isällä on ADD. (Perhesosiaalityö.)

Koulupoissaoloja yli 300 tuntia. Syynä poissaoloille psyykkisen jaksamisen moninaiset haasteet. Nuorella käynnissä hoitokontakti nuorisopsykiatriaan. Yhteistyö perheen kanssa ollut hyvää. Perheessä käynnissä perhetyö. Tuesta huolimatta tilanne poissaolojen suhteen on ennallaan ja suunta on huonompaan koulunkäynnin näkökulmasta. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen tai osastojakso ei äidin mukaan tule kyseeseen. Äiti kokee perhetyön hyväksi ja hänen vanhemmuuttaan tukevaksi. Myös nuorella on luottamus perheohjaajaan. Koulunkäyntiin liittyvät ongelmat juontavat äidin mukaan koulukiusaamisesta. Siirretään lastensuojeluun.

Psyykkiset ongelmat nousivat aineistosta lastensuojelun asiakkuuden yhtenä kriteerinä. Mielenterveysongelmat ilmenivät psyykkisenä huonovointisuutena, mikä näkyi kotona ahdistuneisuutena, itsetuhoisina ajatuksina ja viiltelynä. Alla olevan lainauksen nuoren kohdalla voidaan nähdä lastensuojelun tarpeen syntyneen sekä hänen omasta oireilustaan että vanhemman estäessä nuoren edun mukaisen avun saannin. Heino (1997, 369) kirjoittaa sosiaalityöntekijän henkilökohtaisesti vastaanottavan asiakkaiden palautteet. Sosiaalityöntekijä vastaa lapsen edun mukaisesta päätöksestä ja erityisesti siitä, mitä päätöksestä seuraa asianosaisille. Ratkaisut voivat muuttaa kaikkien perheenjäsenten elämää. (Emt.) Vanhemman kieltäytyminen yhteistyöstä sekä kaikista palveluista oli yhteenvedojen perusteella työntekijöille selvä signaali siitä, että lapselle tarvitaan lastensuojelun asiakkuus.

Nuori on aggressiivinen ja käynyt isän päälle monta kertaa. Lääkäri arvioinut osastojaksolla nuoren huonon voinnin johtuvan sosiaalisista tekijöistä, vanhempien ero ja vanhempien huonot välit. Isä ei koe sosiaalipuolen palveluita tässä kohtaa tarpeellisiksi. Isä ei anna lupaa kertoa nuoren asioista äidille, isä ei koe sitä tarpeelliseksi. Nuori ei ole valmis ottamaan mitään apua vastaan. (Lastensuojelu.)

Yhteenvedoista ilmeni, että neljän lapsen tai nuoren kohdalla lastensuojeluasiakkuuteen tultiin kiireellisellä sijoituksella. Kiireellinen sijoitus on lastensuojelun tukitoimi (Huuskonen ym. 2010, 656) ja selkeä syy avata lastensuojelun asiakkuus. Yhdessä kiireellisestä sijoituksesta ei ollut nähtävissä aikaisempaa työskentelyä tai perusteluja, miksi sijoitus tehtiin. Sijoituksen syinä muissa yhteenvedoissa mainittiin vanhemman akuutti mielenterveysongelma, vakava huoli lapsen kasvuolosuhteista sekä nuoren oma käytös.

Nuori ymmärtää hänen asiakkuutensa siirtyvän lastensuojelun avohuoltoon kiireellisen sijoituksen myötä. Nuori ei vastusta sijoitusta. Nuori perheineen tarvitsee lastensuojelun avohuollon tukitoimia

kasvuolosuhteiden selvittämiseksi sekä isän että äidin luona. Lisäksi perheenjäsenet tarvitsevat tukea keskinäisten vuorovaikutussuhteiden parantamiseksi ja nuoren tarpeiden esilletuomiseksi.

Yhteenveto suuren huolen temasta ja rajapinnat lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä

Yhteenvetona suuren huolen perheistä voidaan todeta, että lapseen ja nuoreen liittyvät syyt näyttäytyivät yhteenvedoissa vakavilta. Verrattuna merkittävään huoleen haasteet olivat isompia ja vaikuttivat lapsen ja perheen elämään kokonaisvaltaisemmin. Esimerkiksi lapsen aggressiivisuuteen liittyi kehitysvammaisuutta, minkä vuoksi vanhemmat eivät voineet jättää lasta hetkeksikään silmistään. Nuorten päihteiden käyttö oli runsasta, ja eri päihteitä käytettiin sekaisin päihtymistarkoituksessa. Päihteitä käyttävien nuorten kohdalla oli vaikea nähdä eroa suuren huolen yhteenvedoissa perhesosiaalityöhön ja lastensuojelun asiakkuuteen siirtyneiden välillä. Varsinkin nuoren ollessa lähellä täysi-ikäistymistä, oli korkea kynnys avata lastensuojelun asiakkuus, vaikka nuori olisikin vaarantanut oman kasvunsa ja kehityksensä toistuvasti vakavasti. Mielenterveyden haasteet näkyivät itsetuhoisuutena, itsemurha-ajatuksina ja ahdistuksena. Usein mielenterveysongelmiin liittyi myös päihteiden käyttöä.

Lastensuojelun asiakkuuden kriteeriksi määrittyi yhteenvetojen perusteella lapsen tai nuoren akuutti suojelun tarve. Lastensuojelun asiakkuutta ei selitä yksi tapa tai syy (Heino 1997, 29). Lastensuojelun asiakkaaksi siirtyvällä lapsella ja nuorella oli vakavia ongelmia päihteiden käytön, psyykkisen voinnin tai oman käytöksen suhteen. Lisäksi usein myös vanhemmuuteen liittyi haasteita. Vanhemmuuteen liittyvät kriteerit täytyivät selkeästi silloin, kun vanhempi oli yhteistyökyvytön tai kieltäytyi lapsen tarvitsemista palveluista tai tukitoimista. Tällöin lapselle avattiin aina lastensuojelun asiakkuus. Myös vanhemman oman jaksamisen riittämättömyys tilanteissa, jossa vanhemmat toivat esiin, etteivät he enää olleet valmiita pitämään lasta luonaan ja haluavat lapsen sijoitukseen, olivat selkeitä kriteerien kannalta. Lastensuojeluun siirtyvien lasten kannalta sijoitukset olivat selkeä palvelu, joka asiakkaalle asiakkuuden myötä tuli.

Suuren huolen asiakkaiden kohdalla lasten ja perheiden haasteet näyttäytyvät vaikeina. Suuren huolen vyöhykkeelläkin huolen asteessa oli eroja, mutta lain määritelmä lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta olisi täyttänyt arviomme mukaan suurimmalla osalla suuren huolen perheistä. Väkivalta, hyväksikäyttö, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, eroriidat, kiusaaminen ja vanhempien menetys ovat tutkimusten mukaan suuria riskitekijöitä lapsuudessa. Haitallisten kokemusten kasaantuminen kasvattaa päihde-, mielenterveys- ja väkivaltaongelmien riskiä aikuisiällä. Myös riski

sairastua fyysisesti vakaviin sairauksiin kasvaa huomattavasti. Kehoon jää muistijälki koetusta traumasta. (Lastensuojelun keskusliitto 2019.)

Suurimmalle osalle suuren huolen perheistä avattiin lastensuojelun avohuollon asiakkuus, mutta 16 lapselle arvioitiin riittävän sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ja tukitoimet. Heino (1997, 365) määritteli ammatilliseksi tunnustelutyöksi lastensuojelun sosiaalityön. Sosiaalityöntekijä yrittää vuorovaikutuksessa eri osapuolien kanssa tunnustella ja tunnistaa sellaisia toiminnan näkymiä, jotka tuottavat lapsen etua. Sosiaalityöntekijän vaistonvarainen tulkinta muodostuu tapauskohtaisesti tiedon, tunteiden, moraalien ja teorian yhdistelmänä. (Emt.)

Me tulkitsemme ja analysoimme saatua tietoa omista lähtökohdistamme käsin ja arvioimme suuren huolen perheet lastensuojelun tarpeessa oleviksi asiakkaiksi, vaikka osalle yhteenvedojen perusteella avattiinkin perhesosiaalityön asiakkuus. Jokainen työntekijä määrittelee asiakkaan ongelmaa omasta näkökulmastaan (Heino 1997, 279). Meillä oli myös käytössämme vain yhteenvedodokumentit, joten arviomme perustuu siihen, mitä dokumentteihin oli kirjattu. Voidaan olettaa, että työntekijöillä oli käytössään tietoa, jota ei ollut kirjattu yhteenvedoihin. Jokinen ja kumppanit (2018, 10) toteavat, että sosiaalihuollon ja lastensuojelun palveluiden välisen rajan epäselvyyteen voi vaikuttaa se, ettei työyhteisöissä ja tiimeissä ole käyty riittävästi keskustelua siitä, mitä perhesosiaalityön ja lastensuojelun palvelut ovat ja miten ne tosiasiallisesti eroavat toisistaan. (Emt.)

6.4. Yhteenvedo tuloksista

Tutkimuskysymyksemme olivat, miten asiakkuuden tarve tunnistetaan perhesosiaalityössä tai lastensuojelun avohuollossa ja miten sitä perustellaan palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa ja minkälaisina perhesosiaalityön ja lastensuojelun asiakkuuden kriteerit näyttävät yhteenvedojen perusteella. Tulosten mukaan yhteenvedoissa harvemmin oli perusteltu erikseen perhesosiaalityön asiakkuutta. Yhteenvedoissa saattoi lukea, että siirretään perhesosiaalityöhön ja haetaan perhetyötä tueksi. Lastensuojelun asiakkuutta usein perusteltiin esimerkiksi kodin ulkopuolisen sijoituksen tarpeella tai sillä, että vanhempi kieltäytyy kaikista palveluista. Yhteenvedot olivat enemmänkin koonti perheen tilanteesta ja palvelutarpeen arvioinnin aikana tehdystä työskentelystä, mistä pystyi päättämään kriteerit asiakkuuden tarpeelle. Yhteenvedodokumentti on rakenteinen, eli siinä on otsikoita valmiiksi. Otsikoita voi kuitenkin poistaa, ja työntekijä voi muokata lomakkeesta pois ne väliotsikot, joita ei käytä. Lähes jokaisessa yhteenvedossa, jossa asiakkuus päädyttiin siirtämään

lastensuojeluun, oli käytetty otsikkoa “Asiakkuuden avaamisen perustelut”. Perhesosiaalityöhön siirrettyjen asiakkaiden kohdalla tätä otsikkovaihtoehtoa ei käytetty. Sen sijaan käytettiin joko otsikkoa “Kuvaus asiakkuuden jatkumisesta” tai “Lapsiperheiden palveluiden asiakkuuden syy.” Joissain yhteenvedoissa oli vain lopuksi “Yhteenvedo asiakkaan tilanteesta”.

Otsikko siis ohjasi lastensuojelun asiakkuuteen johtaneissa yhteenvedoissa kirjoittamaan selkeämmin perustelut. Palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsi ja perhe ovat sosiaalihuoltolain mukaisessa selvityksessä. Mikäli halutaan avata lastensuojelun asiakkuus, täytyy asiakkuus siirtää toiseen palveluun. Perhesosiaalityön asiakkuuden kohdalla oli usein yhteenvedoissa maininta että, asiakkuus jatkuu perhesosiaalityössä/sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Onko siis niin, ettei työntekijän tarvitse niinkään perustella asiakkuuden jatkumista kuin siirtämistä? Onko lastensuojelun asiakkuuden edessä portti, joka aukeaa vain riittäväillä kriteereillä ja perusteluilla? Mertsolan ja kumppaneiden (2017, 40) mukaan rajatyössä haasteena on se, että mikäli sosiaalihuollon palvelut eivät ole riittäviä, tehdään siirto seuraavalla taholle ja eletään eräänlaisessa poislähtämisen kulttuurissa. Palvelun saamisen kriteerinä on asiakkuuden nimeäminen tietyssä palvelussa. Toisaalta sama toteutuu myös peruspalvelun puolella siten, että pääsy lastensuojelun asiakkuuteen evätään, koska lastensuojelun puolelta todetaan, etteivät kriteerit täyty. (Emt.)

Aineistossamme perhesosiaalityön asiakkuuteen tultiin hyvin erilaisissa tilanteissa ja perustelut tai syy asiakkuudelle olivat enemmänkin luettelo tehdystä työskentelystä ja kuvaus perheen tilanteesta. Vain osassa yhteenvedoja tuotiin esiin, että vanhempien tai lasten kanssa oli arvioinnissa käytetty joitakin menetelmiä arviointityön tukena. Menetelmistä oli kirjattu yhteenvedoon käyttö, mutta niitä ei tarkemmin avattu yhteenvedossa. Vain harvassa yhteenvedossa näkyi ammatillinen harkinta lastensuojelun tai perhesosiaalityön asiakkuuden välillä. Ammatillista harkintaa oli käytetty palveluita mietittäessä. Yhteenvedoissa oli nähtävissä enemmän harkintaa ja perusteluita perhetyön työskentelylle kuin itse perhesosiaalityön asiakkuuden tarpeelle. Asiakkuutta siis perusteltiin enemmän palvelun tarpeella kuin asiakkaan tilanteella.

Palveluita myös perusteltiin usein vanhemman tuen tarpeella. Työntekijät halusivat tukea vanhempaa kasvatustehtävässään ja arjen pyörittämisessä. Muutamassa yhteenvedossa oli maininta siitä, että perhetyötä oli ehdotettu, mutta vanhemmat eivät kokeneet siihen tarvetta. Tällöin perhetyötä ei päädytty hakemaan, mutta asiakkuus avattiin perhesosiaalityöhön ja usein mainittiin, että palveluita mietitään ja harkitaan uudelleen suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkuudessa. Nuoren omaan oireiluun haettiin usein tukihenkilöä, ja muutamassa yhteenvedossa oli maininta nuorisoasemasta. Usein aineistossa oli nähtävissä, että nuoren oirehdinta ainakin osaltaan johtui vanhemmuuden

puutteesta ja/tai vanhempien omista haasteista. Jos vanhemmat eivät itse toivoneet perhetyötä, haettiin nuorelle tukihenkilöä. Herää kysymys, halutaanko tukihenkilötyöllä paikata puutteellista vanhemmuutta ja korvata vanhemman vastuuta. Aineistossa näkyivät vain vähän ammattilaisen omat johtopäätökset ja harkinta. Niitä palveluita tarjottiin, joita perhe ja etenkin vanhemmat olivat valmiita vastaanottamaan. Ammatillinen rohkeus ottaa kantaa ja kyseenalaistaa oli vähäistä. Vain silloin, kun huoli lapsesta ja kodin olosuhteista oli selkeästi lastensuojelullinen, toimittiin vanhempien toiveita vastaan ja asiakkuus avattiin vastustuksesta huolimatta.

Tuloksissamme oli huomattavissa, että osassa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista on löydettävissä lastensuojelun asiakkuuteen ohjaavat kriteerit, vaikka palvelupäätös on tehty perhesosiaalityön puolelle. Yhteenvedoissa ei ollut luettavissa tai löydettävissä työntekijän käymää harkintaa tai arviota siitä, miksi hän päätyi siirtämään asiakkuuden perhesosiaalityön puolelle lastensuojelun sijaan. Mielestämme lainsäädäntö ja käytäntö eivät tällöin kohtaa. Tulosten mukaan perhesosiaalityössä hoidetaan välillä vaativampia asiakkaita kuin lastensuojelussa. Perhesosiaalityön tulisi olla ennaltaehkäisevää työskentelyä, jonka tehtävänä on tarjota tukea siinä kohtaa, kun asioihin vielä voidaan vaikuttaa lievemmillä keinoilla. Perhesosiaalityön työskentely perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin herää kysymys, miten vakavasti oireilevia voidaan hoitaa. Yliruka ja kumppanit (2018, 4) kysyvätkin, mikä on vaativaa sosiaalihuollossa ja pystyykö vaativaa sosiaalityötä erottamaan tavallisesta sosiaalityöstä vai onko niin, että sosiaalityön tarkoitus on olla kaiken kattavaa ja laajalle levittyvää? (Emt.)

Asiakkaita ja elämäntilanteita oli yhteenvetojen perusteella hyvin monenlaisia. Aineistossamme pienen ja kohtalaisen huolen teeman alle asettuneet perheet kuuluivat selkeästi sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. Heidän palvelutarpeensa oli selkeä ja avuntarve rajattu tiettyyn asiaan. Näissä asiakkuuden kriteeriksi määrittyi yleisimmin sosiaalihuollon palvelun, kuten perhetyön, kotipalvelun tai tukiperheen, tarve. Kaikkein varhaisemman tuen asiakkaaksi saattoi tulla, koska perheellä oli esimerkiksi pitkäkestoinen lapsiperheiden kotipalvelun tarve. Kohtalaisen huolen perheet olivat perheitä, jotka saadessaan oikeanlaista apua oikeaan aikaan vain käyvät asiakkaina ja avun saatuaan poistuvat palveluista. Pieni osa oli sellaisia, joilla avun tarve oli pitkäkestoinen, mutta siihen oli selkeä syy ja tarve. Kohtalaisen huolen perheillä oli yleensä useita päällekkäisiä haasteita ja tuen tarpeita. Tällöin perheessä oli kuitenkin vahvuuksia ja voimavaroja lähteä työstämään haasteita.

Merkittävän huolen perheet olivat iso joukko, joka koostui monitahoisista ongelmista. Usein kaikilla perheenjäsenillä oli omia ongelmia. Lisäksi koko perheellä oli vuorovaikutuksen pulmia. Näiden perheiden kohdalla monialainen työskentely olisi tarpeen. Osa merkittävän huolen perheistä oli jo

hyvin lähellä suuren huolen perheitä, ja joku toinen tutkija olisi voinut asettaa heidät eri kategoriaan. Meidän tutkielmassamme rajatyö ja keskustelu rajapinnoista näkyi vain vähän. Aineistosta oli löydettävissä suuri joukko perheitä, jotka olivat lastensuojelun ja perhesosiaalityön rajalla lastensuojelulain määrittämien lastensuojelun asiakkuuden kriteereiden perusteella. Aineistossa tätä rajaa tai rajanylitystä tuotiin esiin vain parissa yhteenvedossa, joissa kuvattiin ammatillisen harkinnan tilanteita siitä, kumpi asiakkuus avataan lapselle.

Raitakarim ja kumppaneiden (2019, 87–88) mukaan vastuu- ja rajaneuvotteluja syntyy siitä, kuuluuko lapsi sosiaalihuoltolain vai lastensuojelulain mukaisiin tukipalveluihin. Asiakkaan prosessin kannalta merkittäviä ovat siirtymätilanteet peruspalveluiden ja erikoistason palveluiden välillä ja se, miten asiakas saa erikoistason palveluita niitä tarvitessaan. Rajatyössä tulee keskeisesti puhutuksi myös kilpailu osaavista ammattilaisista ja riittävästä resursseista. Riittävät resurssit kummassakin palvelussa takaisivat sen, että myös perhesosiaalityöllä olisi valmiutta ottaa olemassa olevaa suurempaa vastuuta monimutkaisista asiakastilanteista, jotka eivät selkeästi kuulu lastensuojelun hoidettaviksi. Tällöin saataisiin hillittyä erikoistason palveluiden hyödyntämistä ja niiden ruuhkautumista. (Emt.)

Suuren huolen perheissä huolet olivat isoja ja syitä asiakkuuden avaamiseen oli useita. Jokaisessa yhteenvedossa oli luettavissa lastensuojelullista huolta liittyen lapseen ja hänen kasvuolosuhteisiinsa. Aineistossamme lastensuojelun asiakkuus avattiin kaikille niille lapsille, joiden vanhemmat sitä palvelutarpeen arvioissa toivoivat. Myös Haarakankaan (2018, 104) liseniaattityössä nousi lastensuojelun asiakkuuden alkamisen perusteluksi vanhemman oma toive. Kaikkien kohdalla vanhemmat eivät kuitenkaan jaksa, halua tai osaa toivoa lastensuojelun asiakkuutta, jolloin asiakkuuteen pääseminen tai joutuminen jää palvelutarpeen arviointia tekevän työntekijän harkinnan varaan, etenkin lastensuojelun ja perhesosiaalityön rajapinnalla olevien asiakkaiden kohdalla. Myös tässä näkyy tuloksissa arvioinnin aikuislähtöisyys asiakkuuden avaamisessa. Lapsi ei osaa eritellä, minkälaista apua hän tarvitsee. Monessa suuren huolen yhteenvedossa, jossa avattiin perhesosiaalityön asiakkuus, lapsi eli turvattomissa olosuhteissa ja altistui väkivallalle tai itse vaaransi oman kasvunsa ja kehityksensä itsetuhoisella käytöksellä käyttämällä päihteitä runsaasti. Näissä perheissä vanhempi ei halunnut tai osannut vaatia lastensuojelun asiakkuutta.

Heinon tutkimuksessa (2007, 65) oli aineistosta tehdyn faktorianalyysin tuloksena löydettävissä kahdeksan erilaista asiakasprofiilia lastensuojelussa. Ensimmäinen tilanne oli sellainen, jossa asiakkuus kytkeytyi monissa vaikeuksissa olevan nuoren asiaan. Toisessa tilanteessa asiakkuus liittyi väkivaltaan. Kolmannessa taas huolet liittyivät puutteelliseen vanhemmuuteen ja lapsen hoidon

laiminlyöntiin. Neljännessä tilanteessa asiakkuuden taustatekijöinä näyttäytyivät vanhempien tulehtuneet välit ja riitely lapsista. Viidennessä huoli oli vanhempien päihteiden käytöstä ja kuudennessa tilanteessa huolta oli nuoren itsenäistymisestä. Seitsemäs ryhmä liittyi vanhempien jaksamisen pulmiin ja kuormittuneisuuteen. Viimeisessä huolet taas liittyivät lapsen erityisyyteen ja sairauteen. (Emt.) Voidaankin sanoa, että tutkielmamme aineistosta nousseet tulokset ovat hyvin samankaltaisia Heinon tutkimuksen kanssa. Eroa on siinä, että enää kaikki edellä mainitut haasteet eivät vaadi lastensuojelun asiakkuutta sosiaalihuoltolain voimaantulon myötä. Perhesosiaalityössä tehtävä sosiaalityö näyttäytyy aineistomme tuloksissa hyvin samankaltaiselta monin osin kuin avohuollon lastensuojelun työ ennen lakimuutosta. Lastensuojelussa taas nykyään näyttäisivät olevan vain akuutisti suojelun tarpeessa olevat lapset.

“Erityisen tuen tarve määritellään sosiaalihuoltolaissa (3 §) samalla tavalla kuin lastensuojelun tarve lastensuojelulaissa (27 §), mikä on aiheuttanut hämmennystä lakien soveltamisessa. (ks. LSL 27 §). Lainsäädännössä ja sen soveltamisen ohjeissa ei oteta kantaa lapsen erityisen tuen ja suojelun tarpeen rajanvetoon, eikä yksiselitteisten kriteerien määrittely ole siksi mahdollista tai tarkoituksenmukaista.” (Alatalo ym. 2019, 13.) Heinon (1997, 72) mukaan lastensuojelun asiakkuuden alussa ja lopussa ei selvästi ole erotettavissa alkua tai loppua, vaan siinä raja on hämärä. Lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen oli yhteenvedoissa selkeä silloin, kun asiakkuus avattiin sijoituksen tai perheen laitosperhekuntoutukseen siirtymisen vuoksi, sillä ne kuuluvat vain lastensuojelussa tarjottaviin palveluihin. Lastensuojeluun siirtyminen näyttäytyi selkeänä myös silloin, kun perhe ei halunnut ottaa palveluita vastaan vanhemmat kieltäytyivät muuten yhteistyöstä. Muissa tapauksissa raja lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä näyttikin epäselvältä ja rajaa venytettiin työntekijä- ja perhekohtaisesti hyvinkin paljon.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Pohdimme tässä luvussa ensin sitä, kuinka tulosten analysointiin vaikutti se, että aineistona toimivat valmiit asiakirjat. Ensimmäisessä alaluvussa esittelemme aineistosta nousseita seikkoja lapsen ja perheen edun näkökulmasta asiakkaaksi valikoitumisen prosessin eri vaiheissa. Viimeisessä alaluvussa arvioimme omaa työskentelyämme, tutkimuksen luotettavuutta sekä otamme kantaa jatkotutkimustarpeisiin.

Se, mitä asiakkaista ja heidän tilanteistaan kirjataan asiakirjadokumentteihin, ei ole lainkaan yhdentekevää. Asiakirjat rakentavat identiteettejä ja myös voivat ylläpitää niitä vielä pitkän ajan päästä, sillä niihin saatetaan palata vielä vuosienkin jälkeen kirjaamisesta. (Cumming ym. 2007; Parton 2008.) Me etsimme palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista perusteluita ja kriteereitä asiakkaaksi valikoitumiseen. Tulkitsimme ja analysoimme yhteenvedoja oman kokemuksemme ja historiamme ohjaamina. Joku toinen olisi voinut päätyä toisiin tuloksiin tai ainakin nostaa toisenlaisia tuloksia keskiöön. Paljon vaikutti myös se, miten yhteenvedot oli koottu ja kuinka runsaasti niihin oli kirjoitettu työntekijän omaa reflektointia ja harkintaa mukaan, tai toisaalta se, kuinka paljon asiakkaan oma ääni pääsi mukaan yhteenvedoon. Toiset yhteenvedot olivat hyvin suppeita ja toiset hyvinkin kattavia. Kuitenkin harvassa yhteenvedossa harkinta ja perustelut olivat ainakaan selkeästi nähtävissä.

Yhteenvedoissa oli useasti kirjattu “katso tarkemmat kirjaukset”, jolloin yhteenvedon pohjalta oli vaikea nähdä työntekijän käyttämää ammatillista harkintaa koskien päätöstä siitä, mitkä tekijät ovat saaneet työntekijän päätyämään perhesosiaalityön tai lastensuojelun asiakkuuteen. Mikäli meillä olisi ollut pääsy kaikkiin palvelutarpeen arvioinnin aikana tehtyihin kirjauksiin, olisi todennäköisesti ollut helpompi ymmärtää asiakkaaksi valikoitumista perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä, varsinkin silloin, kun kyse oli rajapinnalla olevista asiakkaista. Laki määrittää lastensuojelun asiakkuuden kriteereitä, mutta jättää paljon varaa tulkinnalle ja työntekijän omalle harkinnalle. Arvioinnissa pohditaan sitä, onko lapsen ja perheen tilanne sellainen, että se haittaa lapsen kasvua ja kehitystä, ja voidaanko siihen vaikuttaa lastensuojelun avulla. Arvioinnilla erotellaan lapsia lastensuojelun asiakkuuteen ja sen ulkopuolelle, ja siten arviointi asettaa lapsia erilaisiin asemiin palveluissa ja asiakkuudessa. (Pösö 2010, 324.)

7.1 Lapsen ja perheen edun toteutuminen asiakkaaksi valikoitumisen eri vaiheissa

Palvelutarpeen arviointi käynnistyi vain hyvin harvoin lastensuojeluilmoituksella päiväkodista tai perheneuvolasta. Myös Cocozzan (2007) tutkimuksessa lastensuojeluilmoituksista vain kaksi prosenttia tuli päivähoidosta tai pieniä lapsia tapaavilta terveydenhuollon ammattilaisilta. Voiko olla, että lapsen tai perheen huolestuttava tilanne ei näyttäydy päivähoidossa? Onko kyse siitä, että halutaan seurata perheen tilannetta eikä ilmoitusta tehdä, koska pelätään luottamuksellisen suhteen rikkoutumista? Voisi ajatella, että jos päivähoito tekisi ilmoituksia matalammalla kynnyksellä, myös perheiden ongelmat tulisivat näkyviin, ja heitä pystyttäisiin auttamaan varhaisemmassa vaiheessa. Koulu oli tutkimuksemme perusteella aktiivinen ilmoittajataho, mutta usein koulun tekemissä ilmoituksissa huoli oli jo suuri, ja perheelle tarvittiin useita tukitoimia. On vaikea uskoa, etteivät mitkään näistä ongelmista näkyneet vielä varhaiskasvatuksessa, jossa lasta ja perhettä tavataan päivittäin.

Aineistossa vanhemman uupumus ja kuormittuneisuus näkyivät kaikissa huolen vyöhykkeissä. Pienen huolen perheissä vanhempi toivoi hengähdyshetkeä ja omaa aikaa pikkulapsiarkeen. Kohtalaisen huolen perheissä uupumus näkyi jo enemmän arjessa. Merkittävän huolen perheissä uupumus oli monella kääntynyt jo masennukseksi ja muiksi mielenterveysongelmiksi. Suuren huolen perheissä sekä lapsilla että vanhemmilla oli vakavia mielenterveyden ongelmia. Pahimmillaan vanhempi oli jo niin loppu tilanteeseen, että toivoi lapsensa sijoittamista kodin ulkopuolelle. Onko niin, että aineistossa nähdyt suuren huolen uupuneet vanhemmat ovat aikoinaan olleet kuormittuneita pienen tai kohtalaisen huolen vanhempia? Vanhemman uupumisen kasvaessa myös lapsi alkaa oireilemaan. Tästä seuraa lumipalloefekti, jota on vaikea, ellei mahdoton pysäyttää ilman riittävää apua ja tukea. Myös Raitakarim ja kumppaneiden (2019, 66–71) tutkimuksen tulosten mukaan lapsiperheiden ongelmatilanteita käsitteellistetään usein jaksamisen ja väsymisen sekä tavanomaisen elämän vaativuuden ja raskauden näkökulmasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos selvitti vuosina 2013–2015 lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen taustalla ilmeneviä syitä. Sijoituksen taustalla olivat useimmiten vanhemman jaksamattomuus ja uupumus. Esiin tulivat myös kasvatus- ja vuorovaikutusongelmat perheessä sekä vanhemman toiminnan ohjaamisen vaikeus. (Hämeen-Anttila 2017, 225.)

Lähes kaikkiin ongelmiin tuntui aineistossamme perhesosiaalityön puolella olevan ratkaisuna perhetyö. Perhetyö ei voi vastata kaikkiin niihin ongelmiin, joita lapsiperheissä saattaa olla joko

lapsen tai aikuisen oireiluun ja haasteisiin liittyen. Toisaalta taas perheneuvolaan ohjattiin tulosten mukaan hyvin harvoin palvelutarpeen arvioinnista. Perheneuvolatyö on lakisääteistä matalan kynnyksen palvelua, ja siellä työskentelee psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja perheterapeutteja. Aineistossamme oli useita perheitä, jotka olisivat varmasti hyötäneet tämän tasoisesta erityisosaamisesta. Intensiivinen tuki, huolen ollessa vähäinen, voisi ennaltaehkäistä monen asiakkaan asiakkuuden pitkittymistä ja siirtymistä lastensuojeluun. Heino (2007, 68.) nosti selvityksessä lastensuojelun asiakkaista esille arkisen, konkreettisen tuen tarpeen näkyviin. Uupunut, köyhä useamman lapsen äiti tarvitsee konkreettista arkista apua sekä myös henkistä ja sosiaalista tukea. Olisiko perheitä mahdollista tukea riittävän varhaisessa vaiheessa ja riittävästi, jotta lastensuojelun asiakasmääriä saataisiin pienennettyä? Voitaisiinko painopistettä korjaavista toimista siirtää ennaltaehkäisevään lastensuojeluun? Myös THL:n selvityksessä sijoitukseen johtaneista syistä nousi esiin se, että 70 prosentin kohdalla lapsista, jotka oli sijoitettu tai joiden kohdalla sijoitusta oli harkittu, lapsi tai perhe ei ollut saanut tarvitsemaansa palvelua lainkaan tai sitä ei ollut riittävästi. (Hämeen-Anttila 2017, 225.)

Kaikki lapsiperheissä tehtävä sosiaalityö on jossain määrin lapsen suojelua. Lapsi on aina asiakas ja kaikkien toimien tulisi tähdätä lapsen edun toteutumiseen. Yhteenvedoissa lapsen ja vanhempien välien tulehtuminen näyttäytyi tilanteina, jotka aiheuttavat lapselle turvattomuutta. Koti ei enää ollut paikka, johon lapsen oli hyvä tulla. Lapsella on erityinen oikeus suojeluun. Eri aikakausina syyt lapsen tarvitsemaan suojeluun ovat vaihdelleet, mutta aina taustalla on ollut lapsen kokema turvattomuus. (Hämeen-Anttila 2017, 225.) Usein kuitenkin vanhemman ääni kuuluu kovemmin, lasta ei välttämättä tavata lainkaan, tai vanhemmat ovat mukana tapaamisella. Tällöin on riski, että lapsen kokema hätä ja turvattomuus jäävät huomaamatta. Erikoislaki menee yleislain ohi, mikäli se hyödyttää lasta paremmin. Tulisiko suuremman osan lapsista olla lastensuojelun asiakkuudessa, vai pitäisikö sosiaalihuollon palveluvalikon olla laajempi ja omatyöntekijällä riittävät resurssit toteuttaa laadukasta muutokseen tähtäävää suunnitelmallista sosiaalityötä? Heino (1997, 378) kirjoittaa lastensuojelun asiakkuuden olevan merkitykseltään muuntuva mielikuva. Olennaisinta asiakkuudessa on, että lapsi on toiminnan lähtökohtana ja hänen näkemyksensä on esillä.

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että perhesosiaalityössä pitäisi olla kohtuulliset asiakasmäärät, ja niitäkin tulisi säädellä asiakasmitoituksella sekä yhteisellä viitekehyksellä, jolla työtä tehdään. Julkisuudessa puhutaan lastensuojelun vaativuudesta ja kohtuuttomista asiakasmääristä. Systemisellä lastensuojelulla ja asiakasmitoituksella pyritään vastaamaan näihin haasteisiin. Lastensuojeluun on tulossa enimmäisasiakasmitoitus, jolla halutaan turvata yksilöllinen kohtelu ja yhdenvertaisuus. Mitä tapahtuu asiakasmitoituksen voimaan astumisen jälkeen perhesosiaalityön

asiakasmäärille? Lastensuojelun Keskusliiton lausunnossa sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle (2021) tuodaankin esiin, että vaikuttavan perhesosiaalityön mahdollistamiseksi myös sosiaalihuollon asiakasmääriä tulisi seurata. Tärkeää on, ettei henkilöstömitoitus lastensuojelussa vaikuta kielteisesti sosiaalihuollon omatyöntekijäkohtaisten asiakasmäärien kasvuun. Lausunnossa todetaan myös, että tulee tarkastella perhesosiaalityön lakisääteistä rajaamista, jotta päämäärä korjaavien palveluiden tarpeen pienentymisestä toteutuisi. (Emt.)

Painopiste tulisi olla ennaltaehkäisevässä palveluissa, mutta nykyisten asiakasmäärien vuoksi aika menee kriisiytyneiden tilanteiden hoitamiseen, eikä aikaa ennaltaehkäisevään jää. Lastensuojelun asiakasmääriä ei pystytä hillitsemään millään muulla tavalla kuin panostamalla aikaan ennen lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelun asiakkuudet ovat tulevaisuudessa mahdollisesti vain korjaavia, jos ennaltaehkäisevän ja matalan kynnyksen palveluiden kuormittumiseen ei vastata lainsäädännöllä. Systeemisen, suhdeperusteisen työn tulisi alkaa jo perhesosiaalityössä, jolloin päästäisiin varhaisemmassa vaiheessa käsiksi niihin juurisyihin, jonka vuoksi perhe on asiakkuudessa ja ongelmat kasaantuvat. Systeeminen työote vaatii työntekijältä aikaa ja osaamista. Aineistosta on tulkittavissa, että perhesosiaalityö on vaativaa lastensuojelullista asiantuntijatyötä, jossa on mukana myös elementtejä varhaisesta tuesta ja ennaltaehkäisystä.

Yllättävää oli se, että kaikille lapsille, joiden perheessä huolena oli vanhemman tekemä väkivalta, avattiin asiakkuus perhesosiaalityössä lastensuojelun sijaan. Aineistossamme näyttäytyi, että palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen yhtenä syynä ollut väkivalta usein hävisi yhteenvedoissa. Yhteenvedoon kirjoitetussa lastensuojeluilmoituksessa saattoi olla tieto vakavasta väkivallasta, mutta työskentelyn kuvauksessa väkivalta mainittiin ohimennen, eikä sitä välttämättä mainittu asiakkuuden avaamisen perusteluissa enää lainkaan. Haarakangas (2018, 99) ja Hiitola (2015) tekivät saman huomion väkivallan suhteen. Hiitolan (2015, 245, 255) mukaan väkivallasta kerrottiin oikeuden perusteluissa kapeammin kuin sosiaalityön asiakirjoissa. Huostaanoton perusteeksi ei nostettu oikeudessa väkivaltaa, vaikka väkivalta tuotiin esiin sosiaalityön selvityksissä tai huostaanottohakemuksissa. Oikeuksien perusteluista väkivalta oli kadonnut, tai se ohitettiin lyhyellä maininnalla. (Emt.)

Yhteenvedoissa oli luettavissa useamman lapsen kohdalla myös vanhemman käyttämä henkinen väkivalta, jota ei erikseen nostettu esiin. Fyysisestä väkivallasta kirjoitettiin, mutta henkisen väkivallan kohdalla asiaa ei sanottu suoraan. Huolestuttavaa on, jos arviointia tekevät ammattilaiset eivät tunnista henkistä väkivaltaa, tai ainakaan sitä ei nosteta esiin. Jaakolan väitöstutkimuksen (2020,

94) tulosten mukaan sosiaalityöntekijä huomioi noin joka toisen arvioinnin kohdalla väkivallan vanhemman kohdistamana lapseen ja vanhemman mielenterveyden palvelutarpeen arvioinnissa. Toisin sanoen noin puolen kohdalla sitä ei arvioitu lainkaan. Päähteiden käyttöä arvioitiin useammin, mutta vain vähän yli puolet sosiaalityöntekijöistä otti aina päähteiden käytön osaksi arviointia. (Emt.) Törrösen (2009, 116–118) mukaan turvautuessaan väkivaltaan ihminen on tilassa, jossa mieli ei kykene joustavaan toimintaan eikä vuorovaikutukseen. Väkiältä on hapeton ja mieletön tila, jonka ymmärtäminen hoidossa on tärkeää.

7.2 Tutkielman toteutuksen ja luotettavuuden arviointi ja jatkotutkimustarpeet

Toteutimme tutkielman parityönä. Olemme tunteneet toisemme jo pitkään. Ennen sosiaalityön opintoja olemme opiskelleet yhdessä myös ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon sosionomi yamk. Olemme tottuneet työskentelemään yhdessä, joten työnjako ja luottamus toisen tekemiseen ovat olemassa jo valmiiksi. Olemme tehneet työtä yhteisessä Google Drive -tiedostossa, jossa molemmat voivat samanaikaisesti tehdä työtä. Suunnittelimme kalenteriin yhteisiä aikoja, joista osan vietimme myös fyysisesti samassa paikassa, jotta pystyimme käymään keskustelua lähdekirjallisuudesta ja tulosten analysoimisesta. Pidimme samaan aikaan kahden viikon opintovapaan, jolloin teimme työtä ilman häiriötekijöitä mökillä. Osan aikaa olemme tehneet työtä samaan aikaan omilla tahoillamme, ja välillä toinen on edistänyt työtä yksin.

Tutkielma on pysynyt aikataulussa tutkimuslupahakemuksen viivästymistä lukuun ottamatta sen vuoksi, että olemme yhdessä pitäneet huolta siitä ja priorisoineet kaiken vapaa-ajan työn tekemiselle. Me olemme tehneet molemmat kaikkia tutkielman osa-alueita tasapuolisesti. Esimerkiksi tulososiossa jaoimme työn ensin niin, että toinen analysoi pienen huolen perheitä ja toinen kohtalaisen huolen perheitä, minkä jälkeen vaihdoimme osiot päinvastoin. Tämän jälkeen siirryimme analysoimaan toinen merkittävää huolta ja toinen suurta huolta, kunnes taas vaihdoimme osiot päinvastoin ja toinen jatkoi siitä, mihin toinen jäi. Aina, kun itse sokeutui omalle tekstille, oli hyvä, kun toinen saattoi jatkaa sitä tuorein silmin ja työ eteni. Lähes jokaisessa kappaleessa koko työssä näkyy kummankin käden jälki, sillä annoimme toisillemme luvan poistaa, lisätä ja muokata tekstejä vapaasti. Olemme myös käyneet paljon keskustelua analyysistä ja reflektoineet yhdessä tuloksia.

Aineistomme oli niin suuri, että yksin se olisi ollut todella vaikea saada tiivistettyyn ja selkeään muotoon. Parityö on ollut ehdottomasti vahvuus tämän työn kannalta.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 134–140) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa nousevat esiin kysymykset paikkansapitävyydestä ja puolueettomasta tiedosta sekä aineistosta tehtyjen huomioiden luotettavuus ja puolueettomuus. Luotettavuuden tarkastelussa analyysia arvioidaan kokonaisuutena, jolloin painottuu sen sisäinen järjestelmällisyys. Vaikka tutkimusraportissa eri kohdat olisi erinomaisesti tehty, niiden pitää olla sitä myös suhteessa toisiinsa. Olemme yhdessä reflektoineet toimintaamme ja tekemiämme valintoja koko tutkimusprosessin ajan. Parityö on helpottanut reflektointia, koska olemme voineet käydä aktiivista keskustelua toisen kanssa tutkimuksen kaikissa vaiheissa sekä myös perustella tehtyjä valintoja. Käyttämämme teoreettinen viitekehys tukee saatuja tutkimustuloksia, ja ne ovat tasapainossa keskenään. Tutkija joutuu laadullisessa tutkimuksessa miettimään ja perustelemaan omia valintojaan jatkuvasti ja näin ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä tutkimuksen kokonaisvaltaisuuteen että tekemänsä toimenpiteiden uskottavuuteen (Eskola & Suoranta 2005, 208). Aineistomme oli pro gradu -tutkielman opintopistemäärään nähden laaja, 177 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetoa. Uskomme, että se antaa kattavan kuvan tutkittavan kunnan perhesosiaalityöhön ja lastensuojelun avohuoltoon siirretyistä asiakkaista. Olisikin mielenkiintoista nähdä, jos sama tutkimus toteutettaisiin jossain toisessa kunnassa, minkälaisilta tulokset näyttäisivät.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi tärkeä tehdä seurantatutkimusta siitä, mihin asiakkuuksissa on päädytty esimerkiksi puolen vuoden tai vuoden päästä. Kuinka monet asiakkaat ovat saaneet tarvitsemansa palvelun ja poistuneet asiakkuudesta? Kuinka moni perhesosiaalityön asiakkaista on siirtynyt lastensuojelun asiakkuuteen tai päinvastoin? Olisi myös mielenkiintoista tarkastella niitä asiakkaita, jotka siirtyvät perhesosiaalityöstä lastensuojeluun. Minkälainen heidän polkunsä on ja miten palvelut eroavat lastensuojelussa sosiaalihuollon palveluista? Tutkimusta voisi tehdä myös palveluiden näkökulmasta. Olisi hyvä tutkia sitä, kuinka hyvin perhetyö pystyy vastaamaan kaikkiin niihin tarpeisiin, mihin sitä tilataan. Palvelutarpeen arvioinnit oli tehnyt aina sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä palvelutarpeen arvioinnin tiimistä joko yksin tai työparityönä, eikä ainakaan yhteenvetojen perusteella niitä ollut tehty moniammatillisesti yhteistyönä. Joissain kunnissa myös systeemisen lastensuojelun menetelmiä on otettu käyttöön palvelutarpeen arviointiin. Olisi kiinnostavaa tutkia, miten moniammatillinen ääni ja systeeminen työote arviointia tehdessä vaikuttaisivat palvelutarpeen arvioinnissa tehtäviin johtopäätöksiin. Vähenisikö asiakkuuden tarve, jos jo arvioinnin aikana pystyttäisiin tekemään moniammatillista suhdeperusteista muutostyöskentelyä?

Kuten on tullut jo aiemmin esiin, työskentelemme itse perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa. Meillä siis väistämättäkin oli paljon ennakko-oletuksia tuloksista, ennen kuin lähdimme analysoimaan aineistoamme. Monet ennakko-oletuksemme kävivätkin toteen ja tulivat myös itselle todistetuiksi aineiston kautta. Toisaalta aineisto myös yllätti meidät moneen kertaan. Kaikkein eniten yllätti se, miten ison joukon erilaisia perheitä ja hyvin eritasoisia ongelmia perhesosiaalityö käsittää. Kuitenkin sosiaalihuoltolain mukainen palveluvalikko on melko suppea. Isoimpana yksittäisenä asiana lopuksi on tarpeen nostaa esiin lapsen ääni ja edun toteutuminen arvioinnissa. Kenen näkökulmasta asiakkuuden kriteereitä arvioidaan ja harkitaan: lapsen, vanhempien vai organisaation ja määrärahojen? Myös Tulensalon ja kumppaneiden (2017, 23) mukaan lapsen tulisi itse olla aktiivinen toimija tiedon muodostamisessa, sen tulkinnassa ja lopputuloksen etsimisessä palvelutarpeen arvioinnissa. Rajapinnasta perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä on tehty muutamia pro gradu -tutkielmia, mutta ei muita tutkimuksia. Sosiaalihuoltolaki on ollut voimassa jo useita vuosia, ja tieteellinen mielenkiinto ja tutkimus olisikin tarpeen, jotta saataisiin luotettavia tuloksia sen toimivuudesta ja vaikuttavuudesta.

“Ei pieni puu myrskyistä tiedä,

Ei pieni puu vielä myrskyä siedä.

Ole suojana pienelle suuri puu,

jotta pienellä juuret vahvistuu.”

-Mirjami Lähteenkorva-

Kuin kukat ja linnut (Gummerus, 1968)

LÄHTEET

Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019b) Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137709/URN_ISBN_978-952-343-289-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 17.5.2021

Aarnio, Noora & Miettunen, Nanna (2018) Kompleksisuus sosiaalihuollon vaativuuden määrittelijänä. Teoksessa: Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Thl. Työpaperi 32/2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 23.4.2021

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Akkerman, Sanne F. & Bakker, Arthur (2011) Boundary Crossing and Boundary Objects. Review of Educational Research. Vol 81 (2), 132–169.

Alatalo, Marja & Miettunen, Nanna & Liukko, Eeva & Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 39/2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139080/URN_ISBN_978-952-302-797-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 27.8.2021

Alatalo, Marjo & Lappi, Kari & Petrelius, Päivi (2017) Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa: Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 21/2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 2.3.2021

Aldgate, Jane & Tunstill, Jane & Hughes, Marilyn (2006) Improving Children's Services Networks: Lessons from Family Centres. London, Jessica Kingsley Publishers

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014. Saatavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf Viitattu 27.10.2021

Alho, Sirkka & Rasa, Marjukka & Vuolukka, Kaisa (2018). Perheterapian ja sosiaalityön yhteiset juuret sekä suhdeperustaisen systeemisen lastensuojelutyön kehittäminen. Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (Eds.) Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa, Työpaperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 85–95. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6> Viitattu 9.6.2021

Alston, Margaret & Bowles, Wendy (2013) *Research for Social Workers. An introduction to methods.* Routledge. Taylor & Francis Group.

Araneva, Mirjam (2016) *Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle.* Helsinki: Talentum Pro.

Askeland, Gurid Aga & Payne, Malcom (1999) Authors and audiences: towards a sociology of case recording. *European Journal of Social Work.* Vol 2 (I), 55–65.

Axford, Nick & Little, Michael (2006) Refocusing Children's Services. Towards Prevention: Lessons from the Literature. *Children & Society.* Vol 20 (4), 299–312.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja. (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimessä.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 13–47.

Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimessä.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 49–145.

Benbenishtya, Rami & Davidson-Aradb, Bilha & Lópezc, Mónica & Devaney, John & Spratt, Trevor & Koopmans, Carien & Knorthc, Erik J. & Wittemanf, Cilia L.M. & Del Valle Jorge F. & Hayes, David (2015) Decision making in child protection: An international comparative study on maltreatment substantiation, risk assessment and interventions recommendations, and the role of professionals' child welfare attitudes. *Child Abuse & Neglect.* Vol 49 (2015), 63–75.

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2014) Regulaatiivista vai liberaatiivista? Kuntien sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa:

- Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & ja Rajavaara, Marketta. (2014) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Juvenes Print: Tampere
- Broadhurst, Karen & Wastell, David & White, S. & Hall, Christopher & Peckover, S. & Thompson, Kellie & Pithouse, Andrew & Davey, D. (2010) Performing initial assessment: identifying the latent conditions for error at the front-door services. *The British Journal of Social Work* 40(2), 352–370.
- Brunnberg, Elinor & Pecnik, Ninoslava (2006) Assessment processes in socialwork with children at risk in Sweden and Croatia. *International Journal of Social Welfare* 16, 231–241.
- Bulling, Ingunn Skjesol (2017) Stepping through the door – exploring low-threshold services in Norwegian family centres. *Child and Family Social Work* 22 (3), 1264–1273.
- Cocoza, Madeleine (2007) *The Parenting of Society. A study of Child Protection in Sweden- from Report to Support*. Linköping University: Division of Child and Adolescent Psychiatry, Department of Clinical and Experimental Medicine, Faculty of Health Sciences.
- Cumming, Sue & Fitzpatrick, Eileen & McAuliffe, Donna & McKain, Silvana & Martin, Catherine & Tonge, Angela (2007) Raising the Titanic: Rescuing Social Work Documentation from the Sea of Ethical Risk. *Australian Social Work* 60(2), 239–257.
- Dickens, Jonathan & Berrick, Jill & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2017) Social Workers and Independent Experts in Child Protection Decision Making: Messages from an Intercountry Comparative Study. *British Journal of Social Work* Vol 47, 1024–1042.
- Doherty, Paula (2016) Child protection threshold talk and ambivalent case formulations in ‘borderline’ care proceedings cases. *Qualitative Social Work* Vol 16 (5), 698–716.
- Edwards, Anne (2011) Building common knowledge at the boundaries between professional practices: Relational agency and relational expertise in systems of distributed expertise. *International Journal of Educational Research* Vol 50 (1), 33–39.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (2012) *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. Tampere: Juvenes Print.
- Ervast, Sari-Anne & Tuulensalo, Hanna. *Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilanearvion kehittämisestä*. SOCCAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 8/2006. Saatavilla: http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf Viitattu 5.11.2021

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2005) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

EU:n yleinen tietosuoja-asetus (EU 2016/679) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex%3A32016R0679> Viitattu 15.11.2021

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. THL. Työpaperi 42/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 7.10.2021

Ferguson, Harry (2016) How Children Become Invisible in Child Protection Work: Findings from Research into Day-to-Day Social Work Practice. *British Journal of Social Work* (2017) Vol 47 (4), 1007–1023.

Forsström, Hannele & Kääriäinen, Aino & Ritala-Koskinen, Aino (2018) Children's residence in divorce disputes – examination of social work reports to the court. *Journal of Social Welfare and Family Law* Vol 40(1), 21–36.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Haarakangas, Tanja (2018) Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f23bdf19-0e4c-405a-8da6-7b1625b54b13> Viitattu 10.10.2021

Hackett, Simon & Taylor, Abi (2014) Decision Making in Social Work with Children and Families: The Use of Experimental Analytical Cognitive Processes. *British Journal of Social Work* 44, 2182–2199.

Hall Christoffer & Slembrouck Steff & Haigh Emma & Lee Anita (2010) The management of professional roles during boundary work in child welfare. *International Journal of Social Welfare* Vol 19 (3), 348–357.

Halme, Nina & Kekkonen, Marjatta & Perälä, Marja-Leena (2012) Perhekeskukset Suomessa. Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti* 62/2012.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90890/URN_ISBN_978-952-245-747-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 31.1.2021

Hallintolaki (434/2003) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> Viitattu 27.11.2021

Hanse, Patricia & Ainsworth, Frank (2011) In 'The Best Interests of the Child': Critical Reflections on an Overused Construct. *Children Australia* Vol 36 (1), 12–17.

Harris, Nathan (2012) Assessment: when does it help and when does it hinder? Parent's experiences of the assessment process. *Child and Family Social Work* Vol 17 (2), 180–191.

Healy, Karen. (2014) *Social work theories in context. Creating frameworks for practice.* Palgrave Macmillan.

Hearn, Jeff & Pösö, Tarja & Smith, Carole & White, Sue & Korpinen, Johanna (2004) What is child protection? Historical and methodological issues in comparative research on lastensuojelu/ child protection. *International Journal of Social Welfare* Vol 13 (1), 28–41.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Heino, Tarja. 2014. Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari, Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014.* Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 286–310.

Heinonen, Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö.* Helsinki: University Press.

Heinonen, Olli-Pekka & Ikonen, Anna-Kaisa & Kaivosoja, Matti & Reina, Timo (2018) (toim.) *Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi: Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä.* Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 8/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160555/LAPE-loppuraportti_FINAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 29.9.2021

Heinonen, Hanna & Wilen, Leena & Kallio, Reetta. (2018): Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarjan osa 1. luku 2. Missä mennään? Reflektio Toimiva

lastensuojelu -suositusten toimeenpanosta. Lastensuojelun Keskusliitto, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisut, 3 /2018. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lastensuojelun-uudistukset-liian-pienia-tekoja.pdf>. Viitattu 17.10.2021

Helm, Duncan (2017) Can I Have A Word? Social Worker Interaction And Sense-Making. *Child Abuse Review* Vol 26 (5), 388–398.

Helm, Duncan (2016) Sense-making in a social work office: an ethnographic study of safeguarding judgements. *Child & family social work* Vol 21 (1), 26–35.

Hernes, Tor (2004) Studying composite boundaries: A framework of analysis. *Human Relations* Vol. 57(1), 9–29.

Hietämäki, Johanna. 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96664/978-951-44-9721-6p.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 5.11.2021.

Hood, Rick (2014) Complexity and Integrated Work in Children' Services. *British Journal of Social Work* Vol 1(44), 27–43.

Horwath, Jann & Tarr, Sukey (2014) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice. *British Journal of Social Work* (2015) 45, 1379–1394.

Humppi, Sanna-Mari & Ellonen, Noora (2010) Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen ja viranomaisten yhteistyö. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010.

Huuskonen, Saila & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka*. (2010):6. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100504/huuskonen.pdf?sequence=1> Viitattu 29.09.2021

Huuskonen, Saira (2014). Dokumentointi ja tiedon käyttö asiakastietojärjestelmässä lastensuojelun työtehtävissä. *Informaatiotutkimus*, 33(2). <https://journal.fi/inf/article/view/46315> Viitattu 5.12.2021.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino, Ritala-Koskinen & Maritta, Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä. PS-kustannus

Hämeen-Anttila, Lotta (2017) Sosiaalihuoltolaki asiakkaiden tarpeiden jäsentäjänä. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä. PS-kustannus

Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2014) Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – Eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus Vol 22 (1)*, 53–68.

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Akateeminen väitöstutkimus. Itä-Suomen yliopisto.

Jaakkola, Outi (2016) Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Jyväskylän yliopisto. Ammatillinen lisensiaattityö.

Jokinen, Liisa & Stenvall, Elina & Palsanen, Kati (2018) Perheiden tarpeista lähtevän auttamistyön johtaminen. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Thl. Työpaperi 32/2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 11.10.2021

Jud, A, Fallon, B & Trocmé, N. 2012. Who gets services and who does not? Multi-level approach to the decision for ongoing child welfare or referral to specialized services. *Children and Youth Services Reviews*: Vol 34 (5), 983–988.

Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi, Raitakari Suvi & Hall, Christopher (toim.) (2017). *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. London: Routledge, 1–56.

Kaikkonen, Risto & Mäki, Päivi & Murto, Jukka & Pentala, Oona & Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Laatikainen, Tiina (2014) *Suomalaisien lasten ja lapsiperheiden terveys ja toimintakyky*. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 150–168.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2018) *Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 31/2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160996/R_31_18_Selvityshenkilön_ehdotus_lastensuojelun_laatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 9.11.2021

Kalliomaa-Puha, Laura (2014) *Asiakas on aina oikeassa – vai onko?* Teoksessa Laura, Kalliomaa-Puha & Toomas, Kotkas & Marketta, Rajavaara (2014) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Juvenes Print: Tampere

Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & ja Rajavaara, Marketta (2014) *Harkitusti sosiaaliturvaa. Harkintavallan tutkimuskohteena*. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha & Toomas, Kotkas & Marketta, Rajavaara (2014) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Juvenes Print: Tampere

Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen, Katri (2013) *Tutkimus hoitotieteessä*. Helsinki: Sanoma Pro

Kataja, Kati (2012) *Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa*. Väitöskirja. Uniprint: Turku

Keiski, Pia (2018) *Perheväkivaltaa käyttäneen naisen minuus: Realistinen synteesi perheväkivaltaikäytännön vähentämiseen tähtäävän intervention vaikutuksista*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Killian, Michael & Forrester, Donald & Westlake, David & Antonopoulou, Paraskevi (2017) *Validity of the Working Alliance Inventory Within Child Protection Services*. *Research on Social Work Practice* Vol 27 (6), 704–715.

Kiviniemi, Kari (2015) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Raine, Valli & Juhani, Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus: Jyväskylä

Kuula, A. 2015. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa -eettinen näkökulma. Teoksessa Anni Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimusseuran vuosijulkaisu. Ps-kustannus

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2019). Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, Vol 27 (4), 379–394.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala Heli & Kärki Jarmo & Jäppinen Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL –Raportti 54/2011. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1> Viitattu 19.10.2021

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (758/1992) <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785> Viitattu 15.11.2021

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254> Viitattu 27.11.2021

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Viitattu 27.11.2021

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (2007/159) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070159> Viitattu 15.11.2021

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621> Viitattu 27.11.2021

Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021. Iso osa lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä – yksinäisyyden tunne on yleistynyt. Tilastoraportti 30/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143063/ktk_tilastoraportti2021_2021-09-09_kuviot_kuvana.pdf?sequence=1. Viitattu 17.9.2021

Lastensuojelun keskusliitto. (2019) Lapsuudenaikaiset haitalliset kokemukset vaikuttavat terveyteen koko elämän. <https://www.lskl.fi/uutiset/lapsuudenaikaiset-haitalliset-kokemukset-vaikuttavat-terveyteen-lapi-elaman/>. Viitattu 15.11.2021.

Lastensuojelun Keskusliitto (2021) Lastensuojelun Keskusliiton lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/11/Lastensuojelun-Keskusliitto_Lausunto_HE-170-2021-vp-Hallituksen-esitys-eduskunnalle-laiksi-lastensuojelulain-13-b-pykalan-muuttamisesta.pdf. Viitattu 15.11.2021

Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet> viitattu 24.1.2021

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 14.3.2021

Lehmuskoski, Antero. (2017) Tiedonhallinta sosiaalityössä. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Leviner, Pernilla (2014) Child protection under Swedish law- legal duality and uncertainty. European Journal of Social Work. Vol 17 (2), 206–220.

Lähteinen, Martti & Lotta Hämeen-Anttila (2017) Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Metsämuuronen, Jari (2009) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Metsämuuronen, Jari. 2013. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Mertsola, Jussi & Talvenkorpi, Heidi & Santanen, Johanna & Tapiola, Mia (2017) Poislähtämisen kulttuurista kohti aitoa osallisuutta. Vertikaalinen integraatio lasten, nuorten ja perheiden erityis- ja vaativan tason palveluiden LAPE-työpajoissa 2016. Teoksessa: Erityis- ja palvelujen työpajaprosessin raportit -Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Thl Työpapereita 26/2017.

[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134652/TY%
c3%962017_26_Ty%
c3%b6pajaprosessit_19.12.17_web.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134652/TY%c3%962017_26_Ty%c3%b6pajaprosessit_19.12.17_web.pdf?sequence=3&isAllowed=y) Viitattu 14.4.2021

Munro, Eileen (2019) Decision-making under uncertainty in child protection: Creating a just and learning culture. *Child & family social work* Vol 24 (1), 123–130.

Määttä, Sami & Pelkonen, Jenni & Lehtisare, Suvi & Määttä, Mikko (2020) Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2020:9.

[https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kouluakaymattomyys_0.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kouluakaymattomyys_suomessa_0.pdf). Luettu 20.11.2021.

Nieminen, Irja & Vierula, Tarja & Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2020) Moniammatillinen palvelutarvearviointi muutoksessa ja muuttuvassa ympäristössä: lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisten näkemyksiä. *Janus* Vol 28 (3), 237–253.

Nyqvist, Leo (2006) Lähisuhdeväkivalta – rationalisoinnit, valtasuhteet ja ammatillinen puuttuminen. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Sauvola, Maritta (toim.) Puhumattomat paikat Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22.

Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja, Laitinen & Anneli, Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 219–244.

Paananen, Reija & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 208–215

Palola, Elina. (2014) ”Tätä lakia voidaan soveltaa ainoastaan erittäin harkiten” Nuoret koulutuspuhokkaat ja toimeentulotuen perusosan alentamisen harkinta. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha & Toomas, Kotkas & Marketta, Rajavaara (2014) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. *Juvenes Print: Tampere*

Parton, Nigel (2008) "Changes in the Form of Knowledge in Social Work: From the 'Social' to the 'Informational'?" *British Journal of Social Work* Vol 38 (2), 253–69.

Payne, Malcom (2014) *Modern social work theory*. 4th Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Pelkonen, Marjaana & Hastrup, Arja & Normia-Ahlsten, Leena & Halme, Niina & Kekkonen, Marjatta & Kiviruusu, Olli & Liukko, Eeva & Lämsä, Riikka (2020) *Perhekeskukset Suomessa 2019. Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen*. Thl. Työpaperi 6/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139242/URN_ISBN_978-952-343-461-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 7.3.2021

Pekkarinen, Elina & Mettunen, Katja (toim.) 2020. *Pandemian varjossa kohti maapallon tulevaisuutta. Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2020*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2021/1.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162970/Lapsiasiavaltuutetun_vuosikertomus2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 15.11.2021

Pekkarinen, Elina (2015) *Näkymättömiksi suojellut lapset*. Teoksessa Antti, Häkkinen & Mikko, Salasuo (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu - Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino

Perälä, Marja-Leena, Halme, Nina & Nykänen, Sirpa. (2012) *Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen*. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90893/THL_OPA019_2012web.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 2.11.2021

Petrelus, Päivi & Yliruka, Laura & Miettunen, Nanna (toim.) 2021. *Systeemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista*. Thl. Työpaperi 7/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141017/URN_ISBN_978-952-343-628-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.11.2021.

Petrelus, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) 2018. *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Thl. Työpaperi 32/2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf Viitattu 27.3.2021

Petrelus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anna-Mari & Hietamäki, Johanna (2016). *Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia*. Teoksessa Petrelus

Päivi, Tulensalo Hanna, Jaakola Anna-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 6–7. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 6.11.2021

Pietilä, Niina (2017) Hallitsemattomasti nuori. Miksi 17 vuotta täyttäneitä sijoitetaan kodin ulkopuolelle? Lisensiaatintutkimus. Helsinki. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=812c53eb-336a-47b8-997a-b6adb476fe15> Viitattu 4.11.2021

Platt, Dendy (2011) Assessments of Children and Families: Learning and Teaching the Skills of Analysis. *Social Work Education* Vol 30 (2), 157–169.

Pohjola, Anneli (2019) Sosiaalityö yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino: Tampere

Pylkkänen, Anu (2014) Yhdenvertaisuus ja sosiaaliturva. Harkinnan muuttuneet rajat. Teoksessa Laura, Kalliomaa-Puha & Toomas, Kotkas & Marketta, Rajavaara (2014) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. *Juvenes Print: Tampere*

Pölkki, Pirjo (2016) Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* Vol 18 (4), 324–336.

Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi, Enroos & Tarja, Heino & Tarja, Pösö (2016) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686143> Viitattu 31.10.21

Raitakari, Suvi & Räsänen, Jenni-Mari & Kostiainen, Tuula & Juhila, Kirsi (2019) Integroiva työtapamuotoutuvassa perhekeskuskontekstissa. Kriittisten tekijöiden tarkastelua. Tampereen yliopisto. Tampere: PunaMusta

Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja & Jääskeläinen, Marke (2016) Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa: Holmila, Marja, Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt Christoffer (toim.) Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi. Juvenes Print: Helsinki

Rajala, Rika & Heino, Tarja & Forsell, Martta (2016) Selvitys ja ehdotus lastensuojeluasian syylookituksesta. Thl. Työpaperi 14/2016. <https://docplayer.fi/39083702-Selvitys-ja-ehdotus-lastensuojeluasian-syylookituksesta.html> Viitattu 16.10.2021

Rajavaara, Marketta (2015) Sosiaalialan ammattilaisen harkintavalta. Talentia-lehti 06/15. <https://www.talentia-lehti.fi/sosiaalialan-ammattilaisen-harkintavalta/>. Viitattu 2.11.2021

Rajavaara, Marketta (2014) Ammattilaisten harkintavalta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha & Toomas, Kotkas & Marketta Rajavaara (2014) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Juvenes Print: Tampere. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45435/Harkittua.pdf?sequence=1>. Viitattu 15.10.2021.

Rantalaiho, Ulla-Maija (2006) Kun ei tule kuulluksi – lapsiperheiden vanhempien kokemuksia arjesta ja avun tarpeista. Teoksessa: Hokkanen, Liisa & Sauvola, Maritta (toim.) Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. <https://docplayer.fi/2797906-Puhumattomat-paikat-puheenvuoroja-perheesta-22-pohjois-suomen-sosiaalialan-osaamiskeskuksen-julkaisusarja-liisa-hokkanen-maritta-sauvola-toim.html>. Viitattu 15.10.2021.

Rasa, Marjukka & Vuolukka, Kaisa (2019) Perhesosiaalityötä paikantamassa. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino: Tampere

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Anni & Väänänen-Fomin, Marja (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Ps-kustanus

Reamer, Frederik G. (2005) Documentation in Social Work: Evolving Ethical and Risk-Management Standards. *Social Work* Vol 50 (4), 325–334.

Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for Human Sciences*. Sage.

Roets, Griet & Roose, Rudi & De Wilde Lieselot & Vanobbergen Bruno (2017) Framing the 'child at risk' in social work reports: Truth-telling or storytelling? *Journal of Social Work* Vol 17 (4), 453–469.

Räsänen, Jenni-Mari (2014) Tietotekniikkaan pohjautuva asiakastiedon käyttö sosiaalipäivystyksessä. *Etnometodologinen puheen ja vuorovaikutuksen tutkimus*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto

Saario, Sirpa (2017) Asiakirjat mielenterveystyötä ohjaavina välineinä. Teoksessa Ulla Tiililä ja Kati Karvinen (toim.) *Elämän ja kuoleman tekstit. Kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä*. https://kaino.kotus.fi/www/verkkajulkaisut/julk50/Elaman_ja_kuoleman_tekstit.pdf (31–44) Viitattu 14.4.2021.

Saltiel, David (2016) Observing Front Line Decision Making in Child Protection. *British Journal of Social Work* Vol 46 (7), 2104–2119.

Satka, Mirja (2010) Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta Kuopio

Sirviö, Heidi & Romakkaniemi, Marjo & Lindh, Jari & Laitinen, Merja (2015) Sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö ehkäisevän toimeentulotuen päätöksenteossa. *Janus* 23(3), 247–264. <https://web-p-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=5d92604f-57e4-49ad-a72e-7fc8d985b17f%40redis>. viitattu 4.11.2021

Smythe, William E. & Murray, Maureen J. (2000) Owing the Story: Ethical Considerations in Narrative Research. *Ethics & Behavior* Vol 10 (4), 311–336.

Solantaus, Tytti & Paavonen, Juulia (2009) Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* Vol 125(17), 1839–1844. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98270>. Viitattu 21.11.2021

Sorkkila, Matilda & Aunola, Kaisa (2020) Risk Factors for Parental Burnout among Finnish Parents : The Role of Socially Prescribed Perfectionism. *Journal of Child and Family Studies*, Vol 29 (3), 648–659.

Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu 28.1.2021

Sosiaali- ja Terveysministeriö. Julkaisuja 2017:5. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 18.1.2021.

Stafford, Anne & Smith, Connie & Vincent, Sharon (2011) Child Protection Systems in the United Kingdom: A Comparative Analysis. London. Jessica Kingsley Publisher.

Straus, M. & Paschall, M. (2009) Corporal Punishment by Mothers and Development of Children's Cognitive Ability: A Longitudinal Study of Two Nationally Representative Age Cohorts. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* Vol 18 (5), 459–483.

Särkikangas, Ulla & Tapiola, Mia (2017) Horisontaalinen integraatio: lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentely erityis- ja vaativimman tason näkökulmasta. Teoksessa: Erityis- ja palvelujen työpajaprosessin raportit -Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. *Thl Työpapereita* 26/2017.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134652/TY%C3%962017_26_Ty%C3%B6pajaprosessit_1.6.17_web.pdf?sequence=3 Viitattu 14.2.2021

Tampereen yliopisto. Aineistohallinnan suunnittelu. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistohallinta/aineistohallinnan-suunnittelu/>. Viitattu 6.1.2021.

Taskinen, Sirpa (2012) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: SanomaPro

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts. *Writing Practices in Social Work. Qualitative Social Work* Vol 7 (1), 25–42.

Thompson, Geoff & Hunston, Susan (2000) *Evaluation: An Introduction*. Teoksessa Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.) *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 1–27.

Thrope, Christoffer (2018) *Social Theory for Social Work: ideas and applications*. Routledge.

Tutkimuseettinen tiedekunta. Viitattu 6.1.2021. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

THL.Lapset, nuoret ja perheet. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet> Viitattu 31.1.21 ja 14.2.21

THL. Lastensuojelu. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu>. Viitattu 14.3.2021

THL. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->. Viitattu 6.1.2022.

Tietosuojalaki (5.12.2018/1050) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050> Viitattu 20.8.2021

Toisiolaki (552/2019) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190552>. Viitattu 22.8.2021

Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Väitöskirja. Helsinki. Alma Talent.

Tulensalo, Hanna & Kumpulainen, Kirsti & Kekkonen, Marjatta (2017) Monitoimijainen arviointi. Teoksessa: Erityis- ja palvelujen työpajaproessin raportit -Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Thl Työpapereita 26/2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134652/TY%C3%962017_26_Ty%C3%B6pajaproessit_1.6.17_web.pdf?sequence=3 Viitattu 3.10.2021

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. <https://www.elliblibrary.com/reader/9789520400118> Viitattu 5.2.2021 ja 19.9.2021

Törrönen Hannele (toim.) 2009. Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.

Valentine, Kylie & Katz, Ilan (2015) How early is early intervention and who should get it? Contested meanings in determining thresholds for intervention. *Children and Youth Services Review*. 55, 121–127.

Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 21.5.2021

- Wilén, Leena (2018) Miten lastensuojelun vyyhti puretaan? Mitä kuuluu lastensuojelu? – julkaisusarja osa 3. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/mitakuuluuls_3_19.8.pdf Viitattu 10.6.2021
- Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. *Janus* Vol. 22 (4), 343–360.
- Vierula, Tarja (2015) Lastensuojelun asiakirjojen lukutavat vanhempien kuvaamina. *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 80 (2), 134–146
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Tampere: Tampere University Press.
- Viinamäki, Leena (2007) Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus.
- White, Sue & Morris, Kate & Featherstone, Brid & Brandon, Marian & Thoburn, June (2014) Re-imagining early help: looking forward, looking back. Teoksessa: Blyth, Maggie (toim.) *Moving on from Munro. Improving children's services*. Policy Press: Bristol.
- Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. *Thl. Työpaperi* 16/2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 11.3.2021